

När stormen lagt sig

Arkeologiska efterundersökningar av stormskadade
fornlämningar, etapp III-IV, Jönköpings län

När stormen lagt sig

Efterundersökningar av stormskadade fornlämningar, etapp III-IV,
Jönköpings län

Rapport, foto och ritningar: Leif Häggström & Daniel Lindblad
Redaktionellt arbete och kartbearbetning: Ingvar Røjder
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS2007/04833.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2011

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund.....	5
Urval och omfattning.....	5
Målsättning.....	6
Metod.....	7
Förberedande planeringsarbete.....	7
Planeringsarbete i fält.....	7
Fältarbetet.....	9
Prover och analyser.....	11
Utvärdering.....	11
De arkeologiska efterundersökningarna.....	12
Administrativa uppgifter.....	98
Referenser.....	99
Tryckta källor.....	99
Arkiv.....	99

Bilagor

Bilaga 1.	Efterundersökta objekt, tabell
Bilaga 2.	Fyndlista
Bilaga 3.	Osteologisk analys
Bilaga 4.	¹⁴ C-analyser

FIGUR 1. Karta över de efterundersökta fornlämningarna. En del av fornlämningarna som efterundersöktes 2007 undersöktes även 2005 och 2006, se rapporttexten. Skala 1:900 000

Inledning

Under 2007 genomförde Jönköpings läns museum efterundersökningar av stormskadade fornlämningar. Arbetet utgjorde etapp III och IV av efterundersökningarna efter stormen Gudrun, vilken drabbade södra Sverige i januari 2005.

Uppdraget beställdes av länsstyrelsen i Jönköpings län. Fält- och rapportansvarig var Leif Häggström. Rapportmanus har senare bearbetats något av Ingvar Røjder, som även har utfört en del kompletterande inmätningar i efterhand.

Ursprungligen avsågs de här avrapporterade undersökningarna att publiceras som en del i en bok som skulle sammanfatta erfarenheterna från 2005–2007 års arbeten med stormskadade fornlämningar i Jönköpings län och de kunskaper undersökningarna har lett fram till. Eftersom publiceringen har dröjt känns inte detta lika aktuellt längre, bland annat för att ytterligare undersökningar har tillkommit senare. Undersökningarna avrapporteras därför nu som en egen rapport.

Bakgrund

Under inventeringar utförda av Jönköpings läns museum 2005 efter Gudrun besöktes 1070 forn- och kulturlämningar i länet varav 221 objekt var skadade av stormen (Røjder & Sanglert 2006:6, 35). Inventeringarna fortsatte under 2006, varvid 2095 fornlämningar besöktes, varav 406 var skadade (Røjder 2008). Under år 2005 och 2006 undersöktes ett drygt 20 tal av dessa av läns museet på uppdrag av länsstyrelsen (Røjder & Sanglert 2006, Ameziane 2007). Samtliga undersökta objekt var gravar och så kallade vårdobjekt som hålls efter och sköts i länsstyrelsens regi. Undersökningarna som gjordes under 2007 var en fortsättning på detta arbete.

Ytterligare undersökningar och återställningsarbeten har därefter under 2008 och 2009 utförts av länsstyrelsen och läns museet (Ameziane et al 2010).

Urval och omfattning

Valet av objekt för arkeologisk undersökning baserade sig på resultatet av inventeringar gjorda framförallt 2005 men med en del kompletteringar 2006 och 2007. Då antalet skadade lämningar i behov av arkeologisk undersökning vida översteg de ekonomiska möjligheterna har prioriteringar givetvis gjorts. Inför undersökningarna 2007 resulterade detta arbete i en lista med objekt utarbetad utifrån uppdragsgivaren länsstyrelsens önskemål i samråd med berörda arkeologer på läns museet. Listan bestod av drygt 40 platser varav nästan samtliga var gravar eller gravfält. Majoriteten av dessa var länsstyrelsens så kallade vårdobjekt. Endast fasta fornlämningar

var aktuella för undersökning samt prioriterades i första hand Länsstyrelsens vårdobjekt, i andra hand övriga gravar och gravfält. Listan med objekt för undersökning ändrades något under arbetets gång men i stort sett följdes den i förhand utarbetade prioriteringen. Kontinuerlig uppföljning av fältarbetets fortskridande gjordes i form av samtal och möten mellan länsstyrelsen och personal på länsmuseum. Vid undersökningarnas avslutande hade ett fyrtiotal fornlämningar besökts varav trettio nio blivit föremål för undersökningar i olika omfattning. Sammanlagt undersöktes närmare nittio gravar.

Målsättning

Då projektet till sin art var mycket speciellt påverkade det givetvis också de grundläggande grävmetoderna i fält. Uppdragets mål som ovan beskrivits var i korthet att undersöka så många skadade fornlämningsobjekt som möjligt med minimala insatser för att inte göra mer skada än nytta, samt att sedan i möjligast möjliga mån återställa dessa. Dessutom var det nästan uteslutande gravar som blev föremål för undersökning vilket tillför en moralisk aspekt på arbetet av en helt egen art. Till detta kommer också vetenskapligheten i fältarbetet som också måste vägas in för att överhuvudtaget kunna motivera denna typ av undersökning. Utgångspunkten var hela tiden att endast skadade delar av objekten skulle undersökas och därmed kunde vi endast komma åt delar av den information de innehåller. De vetenskapliga frågeställningarna har i dessa fall varit av övergripande art och stor vikt har lagts vid att jämföra de olika lokalerna med varandra då vi har ett ovanligt stort kvantitativt material.

Några konkreta punkter kring vilka det vetenskapliga arbetet förts:

- Gravars olika yttre morfologi på olika platser i länet under olika perioder i förhistorien.
- Södra länets expansiva yngre järnåldersbygd sett utifrån gravfälten.
- Yngre järnålderns boplatser kontra dess gravplatser
- Yngre järnålderns högggravfält –variationer i högarnas inre och yttre konstruktioner
- Markens användning i olika tider; -graven –boplatsen –vägen –åkern –ängen etcetera

Till dessa övergripande punkter har sedan mer konkreta frågeställningar kunnat läggas direkt knutna till de objekt som undersökts mer ingående:

- Järnålderns sekundärgravar i bronsålderns gravmonument.
- Järnåldersdösarna. Konstruktionens bildspråk – lokal tradition

eller utbredd symbolspråk med paralleller på många platser över lång tid?

En rad andra relevanta frågor som dykt upp under projektets gång kan också tas med här:

- Metodutveckling för arkeologiska undersökningar av stormskadade fornlämningar.
- Behovet av aktivt samarbete med skogsindustri och markägare för en långsiktigt hållbar kulturmiljövård i skogsbygd
- Olaglig metalldetektoranvändning och plundring av fornlämningar.

Metod

Att delundersöka en så stor andel skadade fornlämningar under en så begränsad tid som gjorts i detta projekt är ovanligt för att inte säga helt unikt. Uppdragets natur har ställt krav på att kunna anpassa undersökningsmetod och vetenskapliga frågeställningar efter rådande omständigheter på varje plats. Då omfattningen av stormskador av denna typ och även behovet av omfattande, efterföljande, arkeologiska undersökningar är någonting nytt så är det på sin plats med en mer ingående beskrivning av detta arbete. Här följer därför ett ovanligt detaljerat metodkapitel som redogör för vårt arbetssätt inför och i fält.

Förberedande planeringsarbete

Framtagning av prioriteringsordning och därefter lista på fornlämningar som var önskvärda undersökningsobjekt inom ramarna för projektet. Framtagande av kartmaterial över samtliga platser samt utdrag ur fornminnesregistrets beskrivning av samtliga berörda objekt ordnat in ett register uppdelat efter kommun.

Planeringsfas i fält

Fältundersökningarna påbörjades med en planeringsfas på två veckor då de båda ansvariga arkeologerna besökte samtliga objekt på den prioriteringslista över potentiella undersökningsplatser som utarbetats tillsammans med länsstyrelsen. För varje objekt på listan som besöktes fylldes sedan på med följande uppgifter:

- Skadans omfattning, (antalet rotvältor samt antalet skadade arkeologiska objekt)
- Brutna kontexter synliga i skadorna såsom brandlager med brända ben etc.
- Beräknad arbetsinsats i arkeologiska dagsverken
- Utökad arbetsstyrka p.g.a. arbetsbörda eller för att öka expertisen. I så fall med vem?

- Beräknad maskintid vid behov
- Behov av arbetsbod
- Övriga specialbehov i fält tex hjälp med motorsågning, uppärbetning av timmer etcetera.
- Behov av övernattning på orten.

Att platserna än en gång besöktes av personal från museet mötte till en början viss kritik från länsstyrelsen som menade att en bedömning av skadorna i fält redan gjorts vid de inventeringar museet utförde på länsstyrelsens uppdrag 2005 och 2006. Från museets sida hävdades dock med bestämdhet att detta upplägg var helt nödvändigt för att kunna upprätta en fältarbetsplan och en rimlig beräkning av arbetsinsats på varje plats. Vidare hade flera av platserna förändrats drastiskt sedan inventeringen gjorts. Förändringar som orsakats av att totalavverkning genomförts, timmer uppärbetats och vid ett par platser marken beretts och ny skog planterats i och runt fornlämningsområdet. Det visade sig under arbetets gång att just dessa två veckor och arbetsplanen som då upprättades var ovärderliga för de kommande undersökningarna. Något som möttes med förståelse från länsstyrelsens sida efter en utförligare diskussion.

Ett fyrtiotal platser fanns med på den lista som arbetets fram med länsstyrelsen vilket innebar att sju av länets kommuner skulle besökas alltifrån Aneby i norr till Gislaved i väster och Vetlanda i söder. Att utföra arkeologiska undersökningar på så många platser spridda över ett stort geografiskt område ställer givetvis krav på att man är välorganiserad och har just en god planering inte minst av logistisk art. Avstånden samt det faktum att det på grund av undersökningens natur på förhand var svårt att veta exakt hur stor arbetsinsats som krävdes på varje plats gjorde att flexibilitet och kontinuerlig planering var av största vikt. Detta för att kunna maximera effektiviteten av arbetsinsatsen i fält, minimera resotider samt upprätthålla en hög vetenskaplig standard på undersökningarna. Planering var ett av de arbetsmoment som med fördel utfördes under de återkommande bilresorna. Vi utgick ifrån det register med platser uppdelat kommunvis som satts samman före fältarbetet och fyllts på med uppgifter under de första två veckorna i fält. Efterhand planerades sedan fältarbetet.

Tidigt lades några objekt in i planeringen där vi med säkerhet visste att arbetet skulle bli omfattande och efterhand fylldes sedan tiden ut med övriga objekt. För undersökningarna på RAÄ 6 i Anderstorps socken, RAÄ 74 Hultsjö socken, RAÄ 39 Vallsjö socken, RAÄ 95 Kärda socken samt RAÄ 37 Bringetofta socken utökades arbetsstyrkan från två arkeologer till tre på grund av omfattande undersökningar samt för att öka kompetensen i fält. Att ha en sådan förhållandevis liten arbetsstyrka visade sig vara mycket effektivt vid denna typ av undersökning då det gett stor flexibilitet och planer kunnat ändras från dag till annan. Mycket onödigt tidsspill und-

veks på detta sätt och i detta skede var planeringsunderlaget som upprättades de första fältveckorna bokstavligen guld värt för det fortlöpande arbetsupplägget. Med hjälp av det kunde vi hela tiden ha en överblick över den samlade insatsen och tidsåtgången kontra den nedlagda arbetsinsatsen på varje objekt. Något som varit absolut nödvändigt för att ro projektet i hamn men komplicerat med tanke på mängden undersökningsobjekt.

Fältarbetet

Arbetsstyrkan har i regel bestått av två arkeologer som vid ett fåtal kortare tillfällen utökats till tre. Grävutrustningen har varit den för arkeologen brukliga det vill säga spade, skyffel, hacka, grävslev, rotsax, yxa, såll, spett etcetera. Dokumentation har gjorts med papper och penna, sedvanlig traditionell rit- och mätutrustning, digitalkamera samt en del digital inmätning med GPS med nätverks-RTK. Fältdagboken överfördes till bärbar dator varje dag under hemfärden i bilen.

Den konkreta fältmetoden kan sammanfattas i följande arbetsordning:

- *Identifiering av objektet*
I de fall undersökningen rör t.ex. en enskild grav är detta moment snabbt avklarat. I ett sådant fall får ju givetvis graven samma identitet som i fornminnesregistret. Då det i de flesta fall rört sig om flera skadade gravar på ett och samma gravfält har däremot någon form av inbördes identifiering och beskrivning varit ett naturligt första steg. Det gjordes på olika sätt. I några fall kunde äldre kartor användas och skadorna prickades då helt enkelt in och gavs nummer på dessa. I de fall inget äldre kartmaterial funnits tillgängligt har anläggningars placering inom ett område beskrivits med ord och ibland stegats in eller mätts in med måttband. Vid en knapp handfull gravfält där undersökningarna varit omfattande samt vegetationen tillåtit har inmätningar med GPS gjorts.
- *Beskrivning av skadan*
Rotvältornas placering i anläggningen beskrivs. Fotografering vid behov.
- *Utgrävning av skadat område*
Partiet som skadats av rotvältan rensas upp och löst material grävs ut. I de fall brutna kontexter som lager eller färgningar framkommit har dessa följts i de flesta fall, dock ej om man antagit att skadan av en fortsatt undersökning skulle blivit större än den som redan är orsakad av rotvältan. I praktiken har detta inneburit att brandlager utan ben eller fynd i kanten av en gravhög vid ett par tillfällen lagts igen utan att man följt dem in i graven. Bedömningen har då varit att skadans omfattning inte motiverar en totalundersökning av hela anläggningen. Observera

att detta endast rör perifera skador där inga tecken funnits på att själva gravgömman skadats.

I de fall rösen utan jord undersökts har alla stenar som synbart rubbats av rotvältan lyfts bort för att kunna dokumentera skadans omfattning.

- *Dokumentation*

Fotografering och ritning av det utgrävda området efter behov. I flera fall hade bitar av stenpackning, kantkedjor eller andra konstruktionsdetaljer lagts i dager av rotvältan. Dessa har då dokumenterats på sedvanligt sätt med foto och i de fall man kunnat utröna intressanta konstruktionselement med ritning i lämplig skala samt beskrivits i ord.

- *Fortsatt utgrävning?*

I de fall delar av en gravgömma eller dylikt påträffats vid undersökningen har beslut tagits om fortsatt, utvidgad undersökning med sedvanlig dokumentation. I nästan samtliga fall då gravgömmor grävts ut hade brända ben iakttagits och plockats i rotvältan redan innan utgrävning påbörjats. I de fallen fanns redan en beredskap för att göra ett större ingrepp med i planerna. I samtliga fall där undersökningsytan utvidgades till att sträcka sig utanför det område som direkt skadats av rotvältan togs i samråd med länsstyrelsen beslut om detta efter att det skadade partiet först undersökts.

- *Genomgrävning av rotvältan*

Efter att det skadade partiet runt rotvältan undersökts grävdes själva rotvältan igenom för hand. En del av rötterna togs bort med rotsax, yxa och såg och all jord grävdes igenom och återfördes ner i skadan. Arbetssättet att sist undersöka själva rotvältan och då skrapa ner jorden direkt ner i det tidigare undersökta skadade partiet visade sig fungera utmärkt och sparade mycket tid då jorden från vältan därmed inte behövde flyttas mer än en gång.

- *Återställning*

Efter genomförd undersökning återställdes objektets yttre form så långt detta var möjligt. Då det nästan enbart rört sig om gravar handlade detta moment mest om att fylla igen de utgrävda delarna och återställa gravens yttre form. Rotvältorna lämnades med några få undantag där de stod. Hade man valt att med maskinhjälpt ta bort dessa skulle skadorna på objekten blivit betydligt större och därmed hade också undersökningarna blivit mer omfattande samt färre i antal.

Maskintid fanns med i den tidiga planeringen och budgeteringen av projektet men ingen sådan användes. Det fanns från början en stor osäkerhet huruvida maskinhjälpt skulle behövas eller ej. I planeringsfasen i början av fältarbetet diskuterades maskinhjälpt på ett fåtal undersökningsplatser. Man hade redan beslutat tillsammans med

länsstyrelsen att så lite åverkan som möjligt skulle göras på objekten och att de arkeologiska undersökningarna skulle begränsas till ett absolut minimum. Det visade sig snart att maskinhjälp varken hade varit praktiskt i fältarbetet eller för den delen tidsbesparande. Att ta hjälp av maskin att dra bort rotvältor hade som redan nämnts skapat merjobb i form av större skador på objekten med mer omfattande undersökningar som följde. Det hade också varit svårt rent praktiskt att på ett skonsamt sätt manövrera en grävmaskin på flera av de gravfält undersökningarna ägt rum på. Även ur det perspektivet hade maskinhjälp i slutändan sannolikt genererat merarbete i form av körskador på lämningar samt tidsåtgång för att på olika sätt undvika liknande skador. Att istället låta rotvältorna stå kvar på plats och försvinna naturligt ansågs vara bästa och effektivaste lösningen även om detta medförde lite hårdare fysiskt arbete för arkeologerna.

Prover och analyser

Sex stycken ¹⁴C-analyser har gjorts inom ramarna för projektet av Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Analyserna gjordes på prover från kol, bränt ben samt harts. Osteologisk bedömning har utförts av Anna Kloo Andersson, Jönköpings läns museum. Samtliga metallfynd samt en bränd glaspärkla har konserverats av Studio Västsvensk Konservering i Göteborg.

Utvärdering

Närmare hundra lämningar har i olika omfattning undersökts varav närmare nittio gravar fördelat på trettiofyra platser, främst i länets södra delar. Mängden platser samt det faktum att det rör sig om skador orsakade av rotvältor har lett till att en metod utvecklats för hur man bäst och effektivast gör denna typ av undersökning. Arbetssättet är utförligt beskrivet ovan och utarbetandet och finslipningen av tillvägagångssättet har skett successivt under fältarbetets gång. Nyttiga erfarenheter för framtida eventuella liknande undersökningar med små ingrepp på en stor kvantitet fornlämningar av skilda slag.

För eventuella framtida liknande undersökningar kan man emellertid diskutera urvalet av objekt. Undersökningarna har haft karaktären av "räddningsgrävningar" det vill säga att endast skadade delar och brutna kontexter undersökts samt har tonvikten helt legat på "finare" fornlämningar. Med "finare" menas här främst länsstyrelsens skötselområden som är gallrade, betade eller på annat sätt röjda samt försedda med p-plats och informationsskylt för besökare. Samtliga undersökta objekt på skötselområdena var gravar. Utöver skötselområdena har gravar och gravfält prioriterats. Det finns en etisk aspekt på att skadade gravar i möjligaste mån bör undersökas men om den prioriteringen främst ska gälla skadade, öppna grav-

gömmor eller gravmonumentet i sin helhet bör man nog fundera på lite. Närmare 90 gravar undersöktes varav 8 gravkontexter i sin helhet under 2007. På flertalet av platserna där gravlager undersöktes hade bränt ben och kol hittats i rotvältan redan innan påbörjad undersökning, alltså förväntades en gravgömma. Man kan med andra ord med ganska stor exakthet redan innan påbörjad utgrävning se om gravkontexten blivit skadad eller ej. Detta gäller främst gravar från yngre järnåldern med tydliga gravlager innehållande kremerade benrester. Ytterligare relevant information får man av rotvältans placering samt skadans storlek och kanske framförallt dess djup. Det är givetvis inget helt säkert tillvägagångssätt att redan innan utgrävning säga vilka eventuella skador som drabbat en gravgömma men är det främst öppnade gravgömmor man vill åtgärda med denna typ av undersökning så är en noggrann fältbesiktning följd av en hårdare prioritering av platser baserad på denna kanske att föredra i framtiden. Skadade objekt som då inte faller inom ramen för undersökning kan då enbart återställas till exempel genom att rotvältan trycks tillbaka i marken med hjälp av maskin.

Fokuseringen på gravar har givetvis lett till att många andra kategorier lämningar helt fallit utanför projektets undersökningar. Exempel på sådana är lämningar efter produktion och markutnyttjande av olika slag som röjningsröseområden, tjärdalar, kolbottnar och fossil åkermark. Vidare skulle man kunna lokalisera och finna rester efter boplatser skadade av rotvältor med hjälp av andra lämningar såsom gravfält och odlingsröseområden. Detta gäller speciellt länets rika yngre järnåldersbygd som idag till stor del är skogstäckt och därmed är extra utsatt. Ingen av dessa lämningstyper är lika enkel att lokalisera och begränsa som en grav. En hög från vikingatid eller ett bronsåldersröse syns tydligt och har uppenbara gränser i sin utbredning vilket inte kan sägas om en outgrävd boplatz. Vidare är gravar alltid fasta fornlämningar och därmed finns ett direkt argument för att de borde prioriteras för undersökning framför till exempel ett odaterat och svårtolkat område med röjningsrösen. Utifrån ett rent vetenskapligt perspektiv däremot finns det en uppsjö argument för att lämningar av denna typ borde prioriteras vid eventuella liknande undersökningar i framtiden. Som ett exempel kan sägas att vi bara i detta projekt delundersökt över åttio järnåldersgravar medan boplatser från samma period undersökta med moderna metoder uppgår till ett knappt tjugotal i hela länet.

De arkeologiska efterundersökningarna

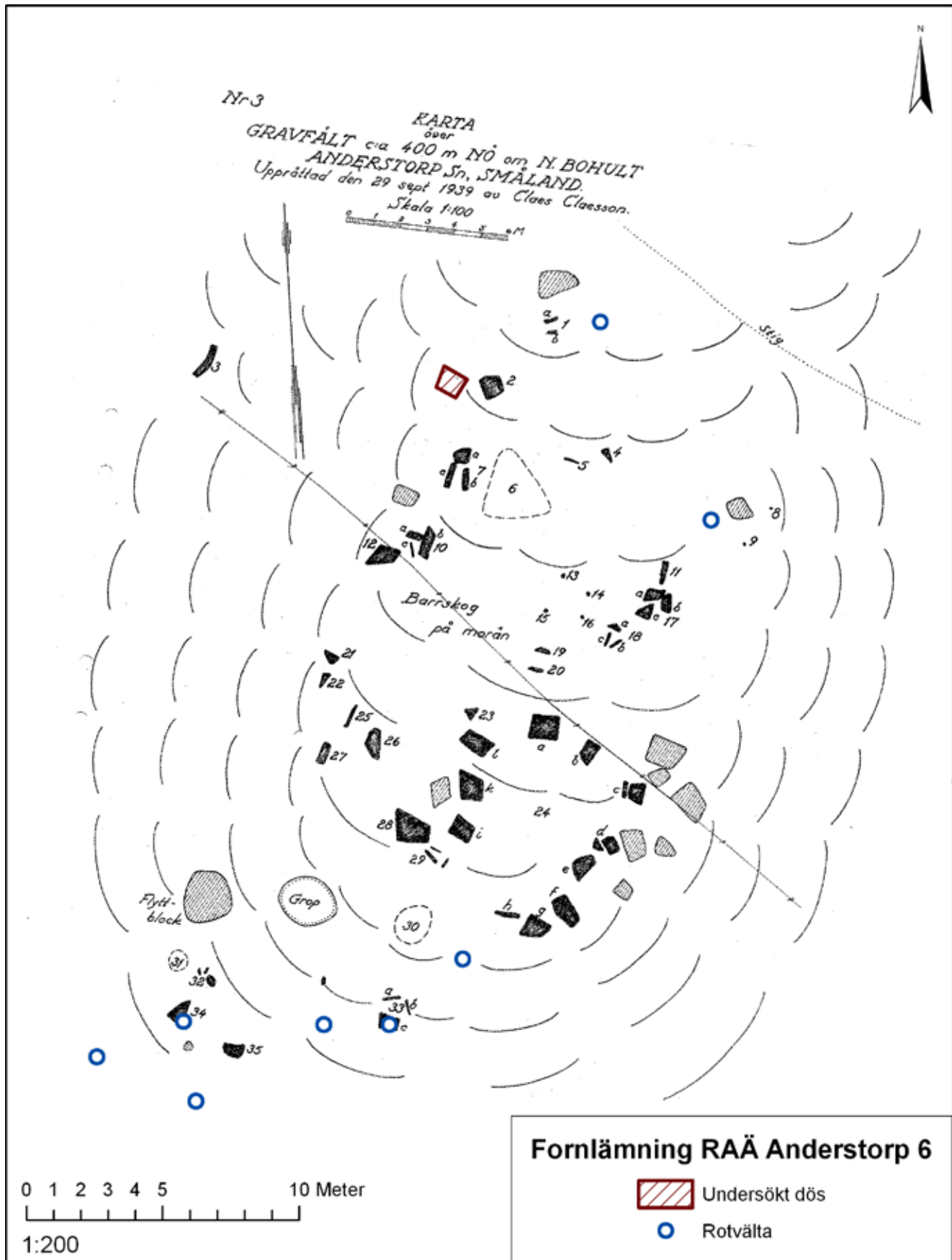
I det följande redovisas de arkeologiska resultaten från efterundersökningarna av stormskadade fornlämningar under åren 2005–2007. Jönköpings läns museum har genomfört undersökningarna. Dokumentationsmaterial och fynd förvaras på Jönköpings läns museum i väntan på fyndfördelning.

Rapporteringen är upplagd i bokstavsordning utifrån socken. Inom respektive socken är ordningen baserad på fornlämningsnummer. Alla undersökta fornlämningar redovisas var för sig. Ett urval relevanta plan- och profilritningar redovisas, men i de flesta fall har vi bedömt att den skriftliga redogörelsen är fullt tillräcklig för att man skall kunna bilda sig en uppfattning om vad som dokumenterats på respektive plats. Osteologiska analyser har gjorts på det benmaterial som hittats i fornlämningar undersökta 2006 och 2007. De osteologiska analyserna för år 2007 återges i sin helhet i bilaga 3, i rapporttexten nedan är det de generella resultaten som lyfts fram. De osteologiska analyserna har gjorts av Anna Kloo Andersson för såväl 2006 som 2007 års undersökningar. Analysprotokollen förvaras tillsammans med övrigt dokumentationsmaterial i museets arkiv. ¹⁴C-dateringar finns från en handfull fornlämningar undersökta 2007, se bilaga 4. Genomgående kan det konstateras att de flesta gravfälten innehåller fler gravar än de man kan skönja med ögat idag. Åtskilliga nya, tidigare okända gravar har identifierats och delundersökts i stormen Gudruns spår. Dessa nyfynd har i samtliga fall varit belägna på eller i anslutning till kända gravfält. Nyfynden visar tydligt hur försiktig man måste vara invid gravfält vid skogsbruksåtgärder eftersom det man ser med blotta ögat bara är en indikation på att det finns mer, ofta mycket mer, dolt under förnan i närheten av de synliga gravarna.

Uppgifter rörande efterundersökningar 2005 har hämtats från Røjder & Sanglert 2006. Uppgifter rörande efterundersökningar 2006 har hämtats från Ameziane 2007. Uppgifter rörande efterundersökningar 2007 har hämtats från primärdokumentationen som förvaras i Jönköpings läns museums arkiv och magasin i väntan på fyndfördelning.

Anderstorp RAÄ 6, Gislaved kommun

Gravfält, enligt fornminnesregistret bestående av en oregelbunden stenkrets, 5 järnåldersdösar samt ett tiotal hällar och klumpstenar. Gravfältet ligger på sydslutningen av en bergsknalle bestående av morän och längre norrut av urberget. Nedanför bergsknallen och gravfältet, åt söder, breder en sänka ut sig med sumpig kärrmark. Gravfältet är fortfarande till stor del omgivet av vuxen granskog men stormen har fällt de flesta träden på gravfältet samt väster och nordväst om detta. Undervegetation av mossa och en del gräs, typisk för mörk och tät granskog. Berget kalvar flata stenhällar och området är fullt av dessa vilket gör det mycket svårt att bestämma vilka hällar som hör till gravkonstruktioner och vilka som är naturliga. Specialkarta över gravfältet i skala 1:100 upprättades av Claes Claesson år 1939 vilken användes i fält för att lokalisera gravarna. Numreringen av undersökta anläggningar i denna rapport är efter samma karta.

FIGUR 2. Karta över gravfältet Anderstorp RAÄ 6. Kartan är upprättad av Claes Claesson 1939 och ritades ursprungligen i skala 1:100. Den undersökta dösens läge (nr 2 på kartan) stämmer inte riktigt överens med inmätningarna. Bland annat grav 7 och stenblocket norr om grav 1 har använts vid georefereingen och i övrigt stämmer kartan tämligen väl. Inmätt 2009. Från akt i Jönköpings läns museums arkiv.

Undersökning 2007

Då undersökningen berörde den mycket ovanliga gravtypen järnåldersdös kallades extra hjälp in från museets personal i form av Mikael Nordström för att på detta sätt öka fältgruppens specialkompetens. Vid inventeringen och fältplaneringen syntes minst en dös vara skadad kanske så många som tre. I området fanns ett flertal rotvältor varav det i tre syntes flata hällar och vid ytterligare en handfull fanns klumpstenar eller hällar i direkt närhet. Av de tre vältor där hällar var blottade fanns en med på Claessons karta som nummer 2. På kartan är en liggande häll i markytan inritad men trädet hade tydligt lyft en hel dös med sig upp när det välts och nu syntes fyra hällar i såret. Troligtvis hade den karterade hällen utgjort takhäll till dösen och var tidigare den enda synliga hällen i ytan.

Grav 2, järnåldersdös bestående av fyra hällar varav tre liggande om lott i markytan delvis flyttade av rotvältnen och en häll hängande i rotvältnens rötter. Efter att det skadade området rensats fram kunde samtliga fyra hällar som ingått i den ursprungliga dösen tydligt ses. Det framkom även ett par hällar till i markytan i rotvältnens södra del cirka 1,5 meter söder om dösen samt ett stort stenblock i rotvältnens östra kant, 2 x 2 meter stort, ingen av dessa var emellertid påverkad av vältnen. Dösen var mycket kraftigt skadad då samtliga hällar utom den västra sidohällen flyttats av rotvältnen. Anläggningen fotograferades och ritades i plan varpå såret efter rotvältnen började

FIGUR 3. Dösen grav nr 2 på Anderstorp RAÄ 6 undersöks. Foto Leif Häggström, Jönköpings läns museum.

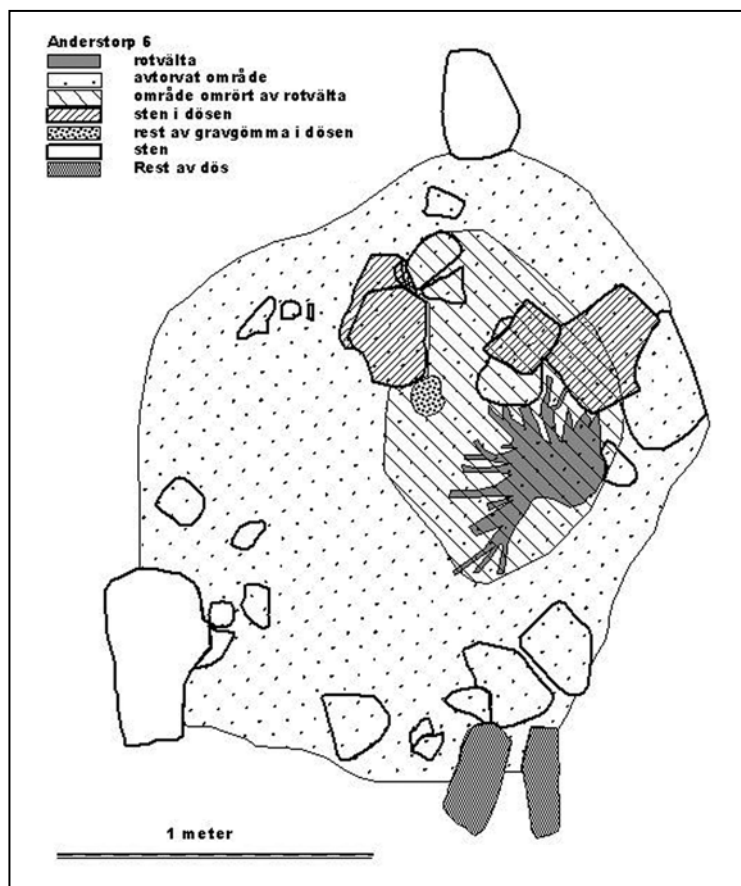

FIGUR 4. En av bronsnålarna som hittades i dösen. Foto Leif Häggström.

undersökas. All jord sållades och brända benfragment hittades i den lösa jorden strax söder om dösens ursprungliga läge. Dösen har varit öppen åt söder, som samtliga synliga dösar på gravfältet. En nål i brons hittades i sållet tillsammans med de brända benen.

Efter hand som allt löst material grävdes igenom framkom ett något mörkare parti strax söder om dösen på samma plats där benen och nålen hittats. Mörkfärgningen visade sig vara botten av gravgömman med enstaka brända ben, sot och mindre kolbitar i ett några centimeter tjockt, flammigt och otydligt lager. Rötter hade växt rakt igenom gravgömman och rört om den. Spetsen av ytterligare en bronsnål hittades. Den kompletta nålens huvud är rätblocksformat med ett jack på vardera långsidan och en ögla. Sådana nålar i par brukar ge en datering till folkvandringstid. En parvis förekomst antyder att personen i graven var kvinna.

All jord i och runtomkring graven sållades. Samtliga hållar i dösen, som för länge sedan kollapsat, flyttades för att marken under skulle kunna undersökas. Rotvältnen grävdes igenom och jorden sållades efter att gravgömman tömts. Endast en handfull brända ben hittades i och omkring dösen. Ett område runtomkring dösen hade torvats av för att se om dösen ingick i en större konstruktion, till exempel en stenkrets, då detta varit fallet vid ett par tidigare undersökta dös-konstruktioner från järnålder. Någon sådan fanns inte

FIGUR 5. Planritning över dös nr 2 på fornlämning Andersorp RAÄ 6. Upprättad av Jönköpings läns museum.

här. Ett bränt ben ^{14}C -daterades med 95,4% säkerhet till 535–635 e.Kr (Ua-35160, 1490 ± 25 BP), vilket innefattar slutskedet av folkvandringstid och verifierar den föremålsbaserade dateringen.

En osteologisk bedömning av de brända benen gjordes. Bedömningen visar att det var en människa som gravlagts i dösen. Benfragment från ett obestämbart djur hittades också, djuret är dock mindre och skulle eventuellt kunna vara en hund eller ett får.

När undersökningen av grav 2 avslutats rekonstruerades järnåldersdösen på sin ursprungliga plats. De i markytan framgrävda stenhällarna söder om dösen täcktes inte över utan lämnades synliga då dessa kan vara gravar, eventuellt delar av raserade dösar eller resta stenar.

De skadade platserna på gravfältet söktes över med metalldetektor. Detektorn användes även i flera omgångar under undersökningen av grav 2 och gav endast ett utslag i schaktets norra kant vilket visade sig vara en ytligt liggande kula i kalibern 6,5 x 55 mm (svensk mauser, en av de mest använda kalibrarna i Sverige idag). Metalldetektorn prövades på bronsnålarna och gav ett mycket svagt

FIGUR 6. Rekonstruktion av dösa 2 på Anderstorp RAÄ 6. Foto Leif Häggström, Jönköpings läns museum.

utslag på den hela nålen men inget på den mindre nålspetsen. Av vikten och utseendet på nålarna att döma är de kraftigt oxiderade och innehåller troligtvis inte mycket brons längre.

Ytterligare sju rotvältor undersöktes i olika grad på gravfältet, samtliga i södra delen. Tre av dessa innehöll hällar och ytterligare två låg intill större stenblock. Flera av dessa var registrerade på Claessons karta från 1939 men då området förändrats en hel del var det bitvis svårt att följa denna. Vidare verkade kartan inte vara helt komplett och att urskilja naturliga stenar från eventuella gravar i området utan att gräva får sägas vara omöjligt i flera fall.

Inga fler anläggningar eller tecken på gravar hittades dock i de undersökta rotvältorna vilket tyder på att flera av de stenblock och hällar man ser i markytan är av naturen ditförda och inte utgör gravmarkeringar.

Barkeryd RAÄ 49, Nässjö kommun

Gravfält bestående av RAÄ 11–13 samt 19 och 49. Gravfältet ligger på en rullstensås som sträcker ut sig i nord-sydlig riktning i landskapet. Åsen är på bägge sidor omgiven av åker och betesmark. Fornlämningen är ett av länsstyrelsen vårdat objekt och är beväxt av gles vuxen tallskog med röjd undervegetation bestående av gräs och ris. Synliga gravkonstruktioner består av mindre högar, stensättningar, rösen, domarringar, klumpstenar m.m. Gravfältet är delat i två delar på ett ställe där en äldre, liten bruksväg skär igenom åsen. Det finns spår av minst två rejälare grustäckter i åsen som skadat flera gravar och säkert helt tagit bort flera andra. Skadorna är gamla och igenvuxna av gräs, ris, sly och träd. Stormskador på gravfältet undersökta 2005 och 2007. Ett knappt tiotal rotvältor låg på gravfältet 2007 varav endast två skadat anläggningar. Gravfältet har utsatts för metalldetektorplundring vilket märks genom en mängd rektangulära gropar där grässvålen saknas.

Undersökning 2005

En grav belägen strax söder om den registrerade utbredningen för Barkeryd RAÄ 49 hade skadats av en rotvälta. Graven efterundersöktes 2005. Rotvältan genomgrävdes. Fynd av brända ben, en nål, två dräktnålar, en kniv och keramik. Fynden var i gott skick och keramiken bedöms komma från två olika kärl. Graven är en flack stensättning.

Undersökning 2007

Samtliga rotvältor inspekterades noggrant varav endast två berörde anläggningar av något slag. En yttlig rotvälta på gravfältets S del intill det stora stenröset RAÄ 13:1. Samt en rotvälta i norra delen av gravfältet RAÄ 49:1, mitt på åsen, cirka 170 m norr om mindre grusväg, med ett kraftigt kollager väl synligt. I den sistnämnda hittades några brända benfragment vid första besöket i projektets

FIGUR 7. Karta över gravfältet Barkeryd 49 m.fl med 2007 års efterundersökningar markerade.

fältplaneringsfas men ingen yttre konstruktion ovan mark kunde då skönjas. I en sorkhög hittades brända ben av människa.

Rotvältan i 49:1 innehållande kollager var belägen uppe på åsen något nedanför dess krön i västerläge, ca 170 m norr om den traktortväg som skär tvärs igenom åsen. En kol- och sotlins var tydligt synlig i jorden i rotvältan. Då ingen konstruktion först kunde ses i markytan fanns funderingar på att det kunde röra sig om en bålplats för kremering av de döda. Detta kom strax på skam då en stenpackning framkom vid rensning av såret efter rotvältan. Stenpackningen var tät, bestående av ca 0,1–0,3 m stora stenar i ett lager. Rotvältan hade lyft stenpackningen inom en yta av ca 2 x 1,5 m och mycket av stenmaterialet hängde kvar i rotvältan. Efter att det skadade partiet rensats fram och lös sten plockats bort var det tydligt att vältan låg i kanten av en stensättning som var mycket svår att skönja i markytan. Då en del av västra kanten av graven blivit synlig i det upprensade undersökningsområdet gick det att urskilja graven som en svag upphöjning i markytan, rund i formen och cirka 8 m i diameter. Kol- och sotlagret var endast någon centimeter tjockt och spred sig under packningen där den lyfts av rotvältan in mot gravens centrum. Lagret var i kanten av graven tunt och bitvis svårt att följa men blev tydligare i den del av undersökningsschaktet som vette in mot gravens mitt. Enstaka

FIGUR 8. Söljan som hittades i brandgraven under 2007 års undersökning. Foto Leif Häggström.

brända ben, keramikbitar samt en sölja hittades i kol- och sotlagret vid sällning. Schaktet ritades och fotograferades.

Med tanke på gravens betydande storlek och att rotvältnen endast skadat en mindre del i kanten följdes inte gravlagret in mot gravens mitt. Bedömning gjordes att skadans omfattning inte motiverade en totalundersökning även om gravlagret uppenbarligen var påverkat. Rotvältnen grävdes igenom och jorden sällades varpå fler benfragment hittades. Undersökningsområdet täcktes över. Benfragmenten bedömdes osteologiskt och de fragment som kunnat artbedömas kommer från människa.

Stensättningen var tidigare ej registrerad på gravfältet och var mycket svår att uppfatta. Först när stenpackningen rensats fram kunde dess form anas med hjälp av kantsten som framkommit i undersökningsschaktet. Packningen var endast ett lager tjock och stenarna var delvis lätt eldpåverkade. Detta tyder på att de lagts direkt på varm kol och aska från ett gravbål. Storleken på stensättningen, det faktum att kol- och sotlagret var tunt och diffust i kanten av graven samt att brända benfragment låg spridda i detta lager kan då tyda på att gravbålet stått på platsen och att stenarna sedan placerats direkt på ett svalnande brandlager. Stenarna låg ytligt direkt under grästorven och ingen, eller mycket lite jord verkar ha ingått i stensättningen. En möjlig tolkning är alltså att gravbålet stått högt på åsens krön och att resterna sedan möjligtvis rakas ut över en större yta som direkt täckts med stenar medan askan fortfarande varit varm.

Barkeryd RAÄ 278, Nässjö kommun

Barkeryd RAÄ 278 är en nyregistrerad grav som hittades vid efterundersökningarna 2007 på Barkeryd RAÄ 49.

Undersökning 2007

Graven är en flack, övertorvad, rund stensättning, ca 4 m i diameter längst i söder på samma moränås som gravfältet Barkeryd RAÄ 49 ligger längsmed. En rotvälta i kanten på graven. Graven ligger 10 m NÖ om anläggning Barkeryd RAÄ 13:1. Strax NÖ om 13:1 finns uppgift om plats för en borttagen fornlämning, RAÄ 13:2. Anläggning 13:2 är enligt tidigare registrering en borttagen hög. Platsen för den delundersökta, nyfunna anläggningen stämmer i stora drag med kartmarkeringen för anläggning 13:2 men placeringen för 13:2 är endast byråmässig och bygger på muntliga uppgifter vilket gör den osäker. Måttuppgifterna om högen i registret stämmer inte heller överens med det som gick att se i markytan vid undersökningen. Den borttagna högen skulle enligt uppgift ha varit 8 m i diameter men den delundersökta anläggningen var cirka 4 m i diameter. Rotvältnen som undersöktes kan ha stått i resterna av denna hög som i så fall haft en inre konstruktion bestående av sten i markplan som med tiden torvats över. Ett annat alternativ är att lämningen är

en tidigare ej registrerad, flack, övertorvad, rund stensättning. Då den genomförda undersökningen var så ringa gick det inte att helt utesluta att det kan ha varit resterna av den borttagna högen 13:2. Det mest sannolika bedömdes emellertid vara att det rörde sig om en nyupptäckt grav varför en registrering av den gjordes.

Rotvältan var liten och ytlig och visade sig inte ha skadat konstruktionen nämnvärt. Det skadade partiet rensades upp och rotvältan grävdes igenom, några stenar som rubbats av vältan lades tillbaka på ursprunglig plats. Hålet efter vältan fylldes igen och graven återställdes.

Bringetofta RAÄ 37, Nässjö kommun

Gravfält genomskuret av två vägar som formar en Y-korsning i områdets norra del. Huvuddelen av gravfältet ligger i området mellan de båda vägarna söder om korsningen men även nordöst om denna, norr om huvudleden.

Gravfältet består till största delen av mindre högar av yngre järnålderskaraktär, några meter i diameter och upp till någon meter höga. Ett dussin rotvältor fanns i området varav tre hade skadat gravanläggningar. Gravfältet är ett vårdobjekt och därmed gallrat och betat alternativt röjt med röjsåg. Gräsbeväxt med större träd, mest tallar glest växande över hela området. Omgivet av tätare blandskog, mest barrträd, i söder och öster med öppen betesmark åt väster. Villaträdgård gränsar fornlämningen i norr intill korsningen.

Undersökning 2007

Rotvälta i gravfältets nordöstra del (grav 44) öster om den asfalterade huvudleden, rotvältan var av en liten björk som endast gjort ytliga markskador. I rotvältan syntes stenpackning som framkom tydligare vid framrensning av det skadade området. Främst knyt-nävsstora stenar i tät packning och endast ett fåtal stenar flyttade av rotvältan. Inga fynd eller andra iakttagelser. Jorden från vältan återfördes till det skadade partiet. Troligen en flack mindre stensättning men form och storlek gick inte att avgöra.

Stor rotvälta cirka 2 x 2 m mellan två högar i gravfältets södra kant (utanför den äldre karteringen). De bägge högarna är cirka 4 m i diameter, en knapp meter höga och bestående av övertorvad sten och jord. Kan känna en del sten i ytan på gravarna och de har karaktär av mindre jordblandade rösen, till sin storlek och yttre utseende typiska yngre järnåldersgravar. Flera av högarna har tydliga fotrännor så även de två skadade av rotvälta. Skadan låg precis emellan två högar och hade drabbat den ena i dess södra kant och den andra i dess nordöstra kant. I skadan syntes flera stora stenar och efter framrensning kom tydlig kantkedja i dager i båda gravarna bestående av 0,3 x 0,4 m stora stenar. Fyllningen i högarna bestod mest av sten, 0,15 x 0,25 m i diameter, med jord emellan och kan bäst beskrivas som ett jordfyllt röse. Schaktet fotograferades och

FIGUR 9. Samkopiering av två äldre karteringar av gravfältet Bringetofta RAÄ 37. I röd färg syns en kartskiss över västra delen av gravfältet. Skissen renritades aldrig eftersom det visade sig att karteringen blev felaktig. I blå färg visas en karta över östra delen av gravfältet. Upprättad 1954 av Svanström och kompletterad 1955 av Schönback. Båda kartorna ur Jönköpings läns museums arkiv. Ovanpå kartorna visas de undersökta rotvälterna. Dessa har mätts in med GPS 2009 och använts vid georefereringen av kartorna.

ritades varpå skadade partier i kantkedjorna återställdes i bägge högarna. Rotvälтан grävdes igenom och jorden lades tillbaka i det skadade området. Inga fynd eller lager synliga.

Rotvälta i mindre oval, övertorvad stensättning (nr 10) i gravfältets centrala del, mitt emellan den asfalterade huvudleden och den mindre grusvägen. Välтан bestod av en liten en och var mycket ytlig. Stenpackning av knytnävsstora stenar blottad direkt under grästorven. Stenpackningen rensades fram i den skadade ytan på cirka 0,5 x 0,5 m. Skadan hade endast lyft torven så inga ytterligare åtgärder ansågs nödvändiga.

Bäckaby RAÄ 6, Vetlanda kommun

Av länsstyrelsen vårdat gravfält bestående av tätt liggande högar ca 3–6 m i diameter och någon meter höga. Ger ett typiskt intryck av att höra hemma i yngre järnålder. Gravfältet ligger på en smal höjd i ett kuperat landskap strax öster om mindre grusväg. Bevuxet med gles, vuxen tallskog samt gräs, blåbärs- och lingonris. Gravfältet är omgivet av blandskog mest innehållande gran och tall på alla sidor förutom i väster där vägen går, på vars andra sida hagmark breder ut sig.

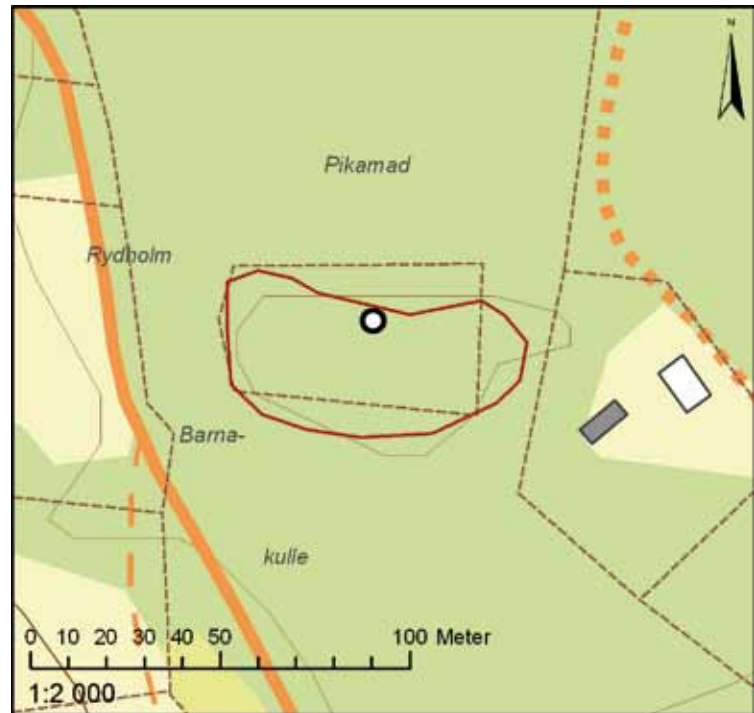
Undersökning 2007

Inte mycket stormskador i närområdet och platsen fanns inte med i den ursprungliga undersökningsplanen som utarbetats av länsstyrelsen och länsmuseum. Brända ben hade däremot hittats i en

FIGUR 10. Foto över delar av gravfältet Bäckaby RAÄ 6. Jönköpings läns museum.

FIGUR 11. Karta över gravfältet Bäckaby 6 med den undersökta rotvältan, som mättes in 2009.

rotvälta på gravfältet av kulturgeograf Stefan Höglin som är bosatt i närheten och han rapporterade in sitt fynd till länsstyrelsen.

Endast den rotvältan blev föremål för undersökning då den var den enda på hela gravfältet. Vältan blottade inte någon synlig anläggning och låg inte i direkt närhet till någon av högarna. Vältan låg i en ganska brant sluttning på höjdens norra sida lite nedanför övriga gravar. En större sten, 0,7 x 0,4 m stor, fanns i direkt anslutning till benfynden och rotvältan vilken kan antas ha utgjort en eventuell gravmarkering ovan mark. En yta på ca 2 m² runt stenen och rotvältan torvades av och rensades fram. Materialet sållades varvid en knapp handfull brända benfragment kunde tillvaratas. Under grästorven och en tunn förna kom morängruset fram. Uppåt sluttningen, på stenens västra sida fanns en något tjockare humuslager men detta innehöll inga benbitar. Benen verkade ha en något större koncentration intill den stora stenens östra sida men det fanns inga tecken på nedgrävningar, sot, kol, mörkare partier eller lager. Benen verkade ligga ganska grunt i morängrusets övre skikt. Ytan ritades och fotograferades i plan. Rotvältans jord grävdes igenom och sållades varpå ytterligare några benfragment kunde tillvaratas. Det fanns spår av mer ben intill stenen och i rotvältan men de var alltför små för att kunna tas tillvara. Schaktet lades igen efter avslutad undersökning.

En osteologisk bedömning gjordes av benmaterialet som visade sig härröra från människa.

Den stora stenen kan ha varit en gravmarkering och i så fall mest troligt härstammande i romersk järnålder. Då gravfältet i övrigt endast består av högar av yngre järnålderskaraktär troligtvis vikingatid

är detta lite märkligt då det borde finnas fler gravmarkeringar från romersk järnålder i området ifall gravfältet varit i bruk redan då. Det kan vara så att det finns fler liknande gravar i området som är svårupptäckta, alternativt förstörda av senare högar.

Placeringen av stenen, i en stark sluttning nedanför höjden och gravhögarna, talar också emot att det rör sig om en grav. Till detta kan också läggas att inga övriga tecken på grav såsom fynd, kol, sot eller mörkare partier i jorden kunde noteras. En annan förklaring kan vara att benen kommer från en yta ovanför slänten åt öster uppe på själva höjdplatån. Man kan tänka sig en bålplats där kremeringar ägt rum och att brända ben därifrån sedan transporterats ner längs sluttningen åt öster genom erosionen. Det skulle förklara att det endast fanns en handfull ben och att dessa var mycket fragmentariska samt låg ytligt spridda. Att benen genom erosion orsakad framförallt av regn skulle hamna i huvudsak runt den större stenen ligger också väl i linje med fysikens lagar. Inget av detta gick dock att fastställa utan att utvidga undersökningen vilket inte föll inom uppdragets ramar.

Bäckседа RAÄ 1, Vetlanda kommun

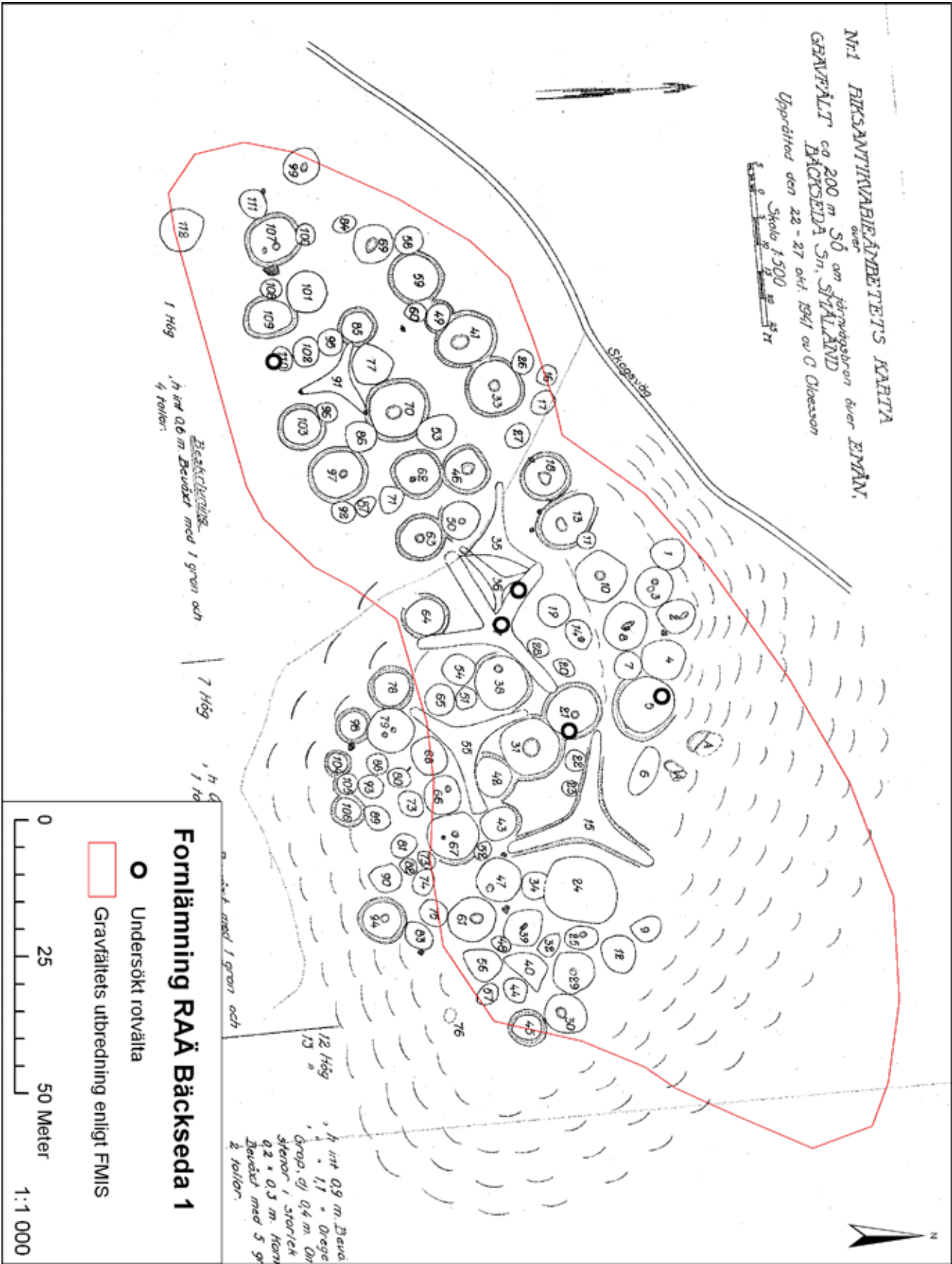
Gravfält i västsluttning belägen på platå söder om Emån. Området väster om gravfältet ner mot ån är naturreservat och platsen går under namnet Illharjen. Gravfältet är ett av länsstyrelsen vårdat objekt och röjs därför kontinuerligt från sly och nya träd. Bevuxet med gles, vuxen tallskog och blåbärsris. Omgivet av i huvudsak tall och granskog. Mindre grusväg går i västra kanten av gravfältet. Gravarna består främst av högar, de minsta 3–4 m i diameter upp till nästan 10 m i diameter samt en dryg meter höga. En del av högarna har mycket sten i ytan andra inga stenar alls. Ett par treuddar samt en fyrudd finns också på platsen. De större gravhögarna ligger högst upp på sluttningen åt öster. Flera av högarna har så kallade fotrännor som förstärker deras höjd och storlek för ögat. Flera stora tallrotvältor på gravfältet varav ett dussintal som berör gravar i olika stor utsträckning.

Undersökning 2005

En rotvälta fanns mitt i en fyrudd. Rotvältan hade gått igen av sig själv när stammen kapades, men graven var så skadad att skadan bedömdes behöva undersökas i sin helhet vilket gjordes 2007.

Undersökning 2007

Hög (grav nr 5) i gravfältets centrala del, högt belägen långt upp i sluttningen. Cirka 6 m i diameter och en dryg meter hög. Rotvältan hade vid undersökningstillfället gått tillbaka och stängt sig varför endast en mycket begränsad insats gjordes. Skadat parti i gravens nordvästra kant intill rotvältan torvades av och rensades fram. Ett fåtal stenar, 0,2 x 0,3 m stora framkom, samt kunde mer liknande

FIGUR 12. Karta över gravfältet Bäckседа RAÄ 1, Illharjen. Upprättad 1941 av Claes Claesson. De undersökta gravarna mättes in med GPS 2009 och dessa användes vid georefereringen av kartan. Ur Jönköpings läns museums arkiv.

stenar skönjas djupare in under rotvältan. Eventuellt utgör dessa en stenpackning under en jordfyllnad, djupare in i högen. Då inga gravkontexter ansågs brutna och inga fynd gjordes utvidgades inte undersökningen. Graven återställdes så gott det var möjligt genom att fylla igen hålrum runt rotvältan och lägga igen undersöknings-schaktet.

Hög (nr 21) uppe på krönet av sluttningen i öst, cirka 7 m i diameter och en dryg meter hög. Inga synliga stenar i högens yta. Stor rotvälta i gravens östra kant, 3,5 x 1,5 m som skadat cirka 1/10 av graven. Vältan hade skurit av en del av högens rundade kant och hade på detta sätt skapat början till en profil in mot gravhögen. Denna profil rensades fram bättre och dokumenterades tillsammans med det anslutande, skadade partiet. Högen visade sig vara helt och hållet anlagd utan någon naturlig förhöjning under. Överst var ett tunt lager förna följt av mörk, sotig, humös sand och under detta ett lager med brun, något humös, sand som utgjorde högens huvudsakliga fyllning. I det sistnämnda lagret förekom enstaka mindre kolbitar. Den undersökta delen av högen innehöll inga stenar utan var byggd enbart av sand placerad direkt på fin, sandig morän med enstaka mindre stenar. Rotvältans jord grävdes ut och lades sedan tillbaka ner i den undersökta skadan. På detta sätt återställdes graven till ursprungligt utseende i möjligaste mån.

Hög (nr 110) i gravfältets sydvästra del längre ner i sluttningen, i kanten av granskog. Högen var rund, ca 5 m i diameter, 0,4 m hög och utan stenar i ytan. Rotvältan låg i gravens sydöstra del och hade skadat cirka 1/3 av graven och skadorna gick in mot högens centrala del. Vid besöket under planeringsfasen inför fältundersökningarna hittades brända ben i rotvältan. Ett område runt rotvältan torvades av och skadan rensades från allt löst material. Omgående hittades mer brända ben in mot gravens mittparti, i såret efter rotvältan, varpå all jord sållades. Efter att ytan rensats ytterligare framkom ett tydligare lager med kol, sot och brända ben in mot gravens mitt i undersökningsområdets västra del. Då det rörde sig om ett tydligt gravlager som skadats utvidgades schaktet ca 0,5 m västerut, in mot gravens mitt. Gravlagret visade sig ligga innanför ett antal stenar som utgjorde dess yttre begränsning. Stenarna formade inte en kantkedja eller packning utan en sorts yttre avgränsning innanför vilken lämningarna efter en kremering lagts. Efter att gravlagrets utbredning kunnat begränsas grävdes det ut. All jord sållades. I mitten av lagret låg en större sten, 0,5 x 0,4 x 0,3 m stor, och runt denna var koncentrationen av brända ben störst. Stenen lyftes så småningom bort och gravlagret fortsatte under denna. Brända ben och kol kom annars ytligt i gravens fyllnad med början direkt under torven men med mycket kraftigare koncentration djupare ner. Jorden i rotvältan grävdes ut då gravgömman tömts. All jord sållades och mer brända ben hittades. Graven ritades och fotograferades varpå schaktet lades igen och högens form återställdes. En osteologisk bedömning av de

brända benen visar att det var en människa som kremerats. Personen var sannolikt i 30–40-årsåldern när han eller hon dog.

Gravbålet har inte stått på platsen för graven. Lämningarna från kremeringen har samlats upp och deponerats innanför stenarna som låg i graven varpå den större stenen placerats ovanpå. Mer bålmönja måste sedan lagts runt om den större stenen då gravlagret vid utgrävningen började ganska högt upp vid stenens sidor och inte nere vid dess botten. Högen är sedan konstruerad av sand och grus, samma moränmaterial som finns i marken runtom. Graven hade ingen tydlig fotränna men man kan se att material tagits direkt runtom högen då det finns antydning till att marken runtom lutar lätt inåt högen.

Fyrudd (nr 37) mitt på gravfältet skadad av två rotvältor. En av vältorna var belägen i mitten av fyrudden och den andra längst ut i dess västra udd. Graven är helt övertorvad utan synliga stenar i ytan. Armarna är mellan 6 och tio meter långa, och går åt nordöst, sydöst, söder och nordväst. Vid besöket under planeringsfasen inför undersökningarna hittades brända ben i den rotvälta som låg i gravens mitt. Graven ritades i plan i skala 1:100 tillsammans med närliggande gravhögar. Rotvältnen hade skadat ett område på ca 2 x 1,5 m i gravens mitt. Området runtom skadan samt ytterligare ca 2 m av gravkroppen torvades av, från skadan i centrum och ut mot den nordvästra udden där nästa rotvälta låg. Detta för att kunna följa kantstenar som framkom vid avtorvningen ett längre stycke och på så sätt kunna få mer information om gravens uppbyggnad och form. Så långt som graven torvades av hade den tydlig kantkedja av sten i storleken 0,3 x 0,4 m gående från den centrala kroppen på bägge sidor och ut mot den nordvästra udden.

Skadan runt den centralt belägna vältan började rensas upp, mycket snart framgick det att denna låg mitt i en gravgömma med kol, sot och mycket brända ben. Då rotvältnen gått mitt i gravgömmen var denna svårt omrörd och förstörd. Förutom 3 liter brända ben hittades en metallsyl, 2 krampor i brons och en bronsnål.

FIGUR 13. Några av fynden från fyrudden på Bäckseda RAÄ 1. Foto Leif Häggström.

Gravlagret var begränsat till ett område på ca 1 m² precis under och i rotvältan. När lagret grävts ut i skadan undersöktes jorden i rotvältan. Denna innehöll en stor del av gravgömman med fynd och brända ben. Fyllningen i graven var mest jord med en del mindre stenar 0,1–0,2 m. Brända ben från människa lämnades in för ¹⁴C-datering. Resultatet från dateringen blev det förväntade, med 94,5% sannolikhet 810-990 e.Kr. (Ua-35161; 1130±30 BP).

Benen från fyrudden bedömdes osteologiskt. Graven visade sig härröra från människa, häst och hund. Hunden kunde åldersbestämmas till att vara yngre än 15 månader. Människan kunde inte könsbedömas men var vuxen, över 30 år gammal när han eller hon dog.

Rotvältan i nordvästra udden hade stängt sig varpå undersökningen här blev mycket begränsad. Det kunde konstateras att kantkedjan av allt att döma fortsatte ut runt hela udden. Ett mindre område runt rotvältan undersöktes men större delen av detta låg utanför gravkonstruktionen. Inga fynd, lager eller andra iakttagelser av intresse. Jord från rotvältans kanter föstes tillbaka ner i de håligheter som fanns runtom vältan för att förhindra syretillförseln ner i graven och för att påskynda den naturliga nedbrytningen av rotvältan.

Troligtvis har inte heller här gravbålet stått på gravens plats. Lämningsarna efter kremeringen har i stället deponerats på platsen varpå gravmonumentet byggts. En annan möjlighet är att kremeringen ägt rum på platsen och att man sedan skrapat samman bålresterna så noggrant att inget kol och sotlager runtom finns kvar. Marken under graven visar dock inga synliga tecken på att ha påverkats av höga temperaturer vilket talar för att gravbålet stått någon annanstans.

Undersökningsschakten lades igen och gravens form återställdes.

Inför undersökningarna på treudden hittades fyra stycken grävda gropar 0,2 x 0,3 m stora på densamma. Tydligt spadgrävda med skarpa kanter och uppskattningsvis 2–3 år gamla. Efter en noggrannare undersökning kunde ett 30-tal liknande gropar konstateras

FIGUR 14. Brända ben och bålmonja i fyrudden på gravfältet Bäckseda RAÄ 1. Foto Daniel Lindblad Jönköpings läns museum.

FIGUR 15. En plundringsgrop i profil i fyrudden på gravfältet Bäckseda RAÄ 1. Foto Leif Häggström Jönköpings läns museum.

utspridda över hela gravfältet med en koncentration i dess västra kant in mot granskogen. Det stod klart att gravfältet blivit olagligt och systematiskt genomsökt av plundrare med metalldetektorer. Två av plundringsgroparna i mitten av treudden, strax intill rotvältan, undersöktes närmare och dokumenterades med ritningar och foton. Den ena visade sig gå drygt 20 cm ner i graven och sannolikt har man hittat något ur gravgömman där. Trädet som stått i mitten av graven har säkert hindrat plundrarna från att komma åt fler fynd.

Bäckseda RAÄ 11, Vetlanda kommun

Kvadratisk, övertorvad stensättning med sidan 9 m och ungefär en meter hög. Större hörnstenar cirka 0,6–0,8 m stora med kantkedja av 0,5 m stora stenar emellan.

Undersökning 2007

En rotvälta i gravens sydöstra kant intill det sydöstra hörnet. Rotvältan var cirka 1,5 x 2 m och hade rubbat två större stenblock i gravens sydöstra hörn samt en del mindre stenmaterial. Det största av de rubbade stenblocken, cirka 1 x 1 m, utgör gravens sydöstra hörnsten. Det skadade partiet rensades från rötter, lösa stenar och jord. Gravens fyllning består av 0,2–0,3 m stora stenar med en del humös jord emellan. Förutom att rotvältan flyttat det stora blocket i gravens sydöstra hörn hade den inte åsamkat mycket skada på gravens konstruktion. Stenpackningen hade endast lätta skador runt den rubbade hörnstenen. Rotvältan grävdes igenom och det lösa materialet lades tillbaka i såret efter rotvältan. Försök att baxa tillbaka hörnblocket gjordes men då detta var fastväxt i rotvältans rötter gick det inte att rubba. Detta bedömdes inte utgöra något problem då blocket kommer att sjunka tillbaka till sitt ursprungsläge när roten ruttnat bort.

Bäckseda RAÄ 45, Vetlanda kommun

Felaktigt RAÄ nummer i 2005 års rapport, graven ligger på Bäckseda RAÄ 1 (som har fornvårdsnummer 45 i länsstyrelsens fornvårdsregister).

Forserum RAÄ 52, Nässjö kommun

Gravfält med ett knappt trettiotal gravar bestående av domarringar, runda stensättningar, resta stenar och klumpstenar. Beläget längs södra sluttningen av en moränås, beväxt med gles tallskog. Gravfältet fanns med som ett objekt för efterundersökningar av stormskador med två rotvältor i närheten av ett par gravar. Vid återbesiktning inför undersökningarna dömdes emellertid skadorna vara av så ringa art att inga ingrepp i fornlämningarna ansågs motiverade. Rotväルトorna bedömdes ligga utanför gravanläggningarna.

Vid besöket hittades däremot spår av systematisk metalldetektorplundring av gravfältet. Spåren bestod av fyrkantiga, spadgrävda gropar i storleken 0,25–0,3 x 0,3–0,5 m. Spåren var inte färska utan uppskattningsvis 1–2 år gamla, dock fortfarande mycket väl synliga då växtligheten inte helt återkommit på ytorna. Groparna låg spridda över gravfältet men med en tydlig koncentration i det flacka området i söder intill den mindre grusväg som går i gravfältets södra kant. Gravfältet gick över och groparna beskrevs kort. Sammanlagt registrerades 17 gropar.

Forsheda RAÄ 24, Värnamo kommun

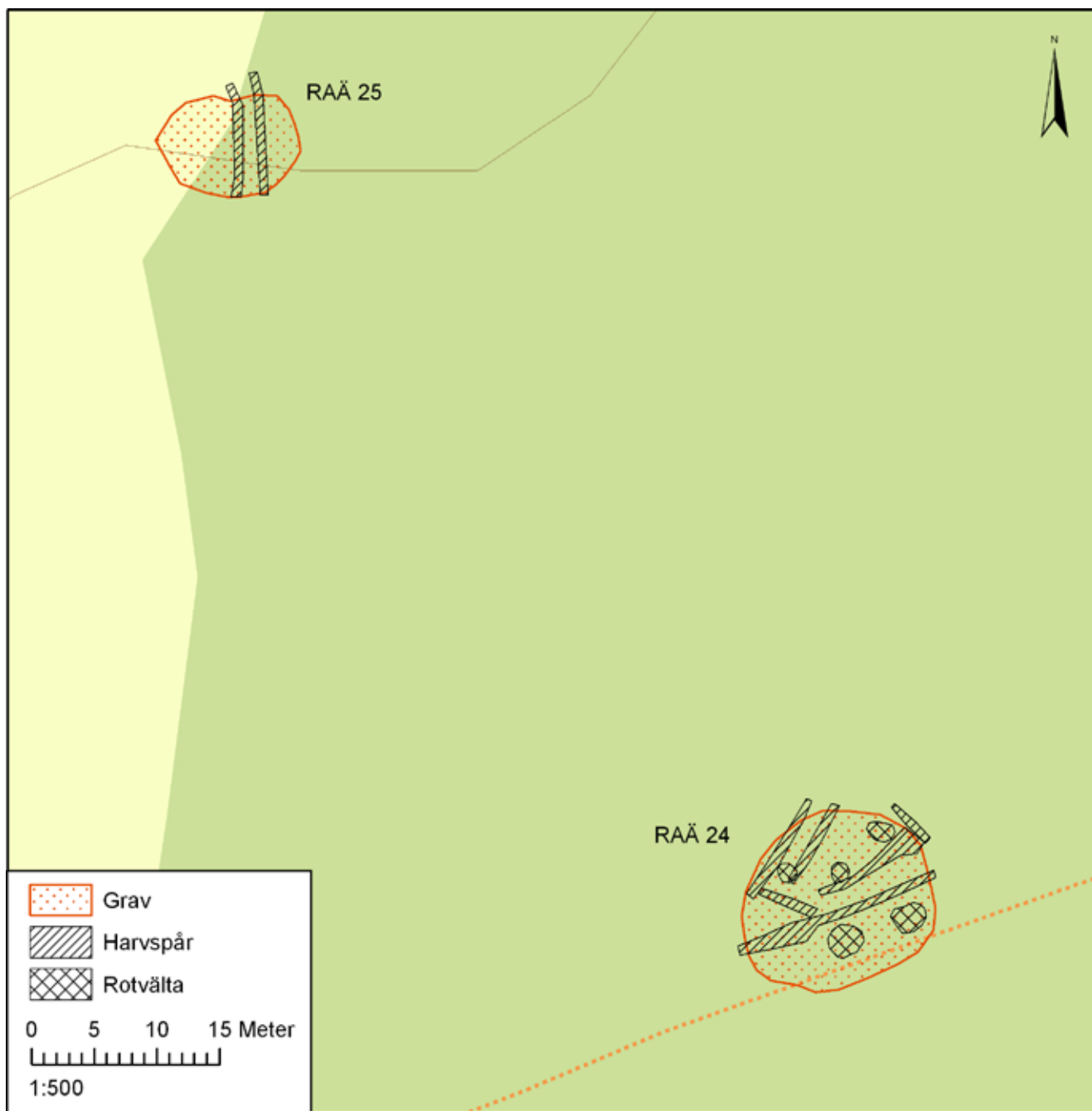
Med anledning av undersökningar av skador efter markberedning på gravarna Forsheda 24 och 25 (Lindblad 2008b) gjordes även undersökningar av stormskador på Forsheda 24 då objektet var skadat av rotvältor. Skadorna efter markberedning och rotvältor gick delvis in i varandra varför det var nödvändigt och mest kostnadseffektivt att undersöka samtliga skador vid ett och samma tillfälle.

Ensamliggande röse cirka 14 m i diameter. Graven har tidigare blivit hårt ansatt av stentäkt och endast de nedre stenlagren återstår. Röset ligger i flack skogsmark som drabbats hårt av stormarna Gudrun och Pär. Området har efter stormarnas framfart slutavverkats, markberetts och återplanterats med granplantor. Sex markberedningsspår skär rakt igenom graven och granplantor sitter nu i hela graven. Mycket svårbedömd utbredning i N, på grund av stentäkt och markberedning är ytan mycket ojämn och omrörd här. Tycks endast återstå ett till två lager sten i denna del av röset. Bäst bevarad i söder där flera lager sten fortfarande ligger, dock har den äldre grusvägen kapat av en bit där. Cirka 100 m åt NV ligger ytterligare ett röse, Forsheda 25, som klarat sig från stormskador men drabbats hårt av markberedningen i området.

Undersökning 2007

Fem rotvältor berörde graven i olika omfattning. De beskrivs helt enkelt nedan som rotvälta 1 till 6 tillsammans med en redogörelse för de arkeologiska insatserna på respektive rotvälta.

Rotvälta 1 var i princip rund, cirka 2 m i diameter och en meter djup, i gravens södra del intill vägen. Denna del av graven är bäst bevarad och inte lika förstörd av stentäkt som den norra delen.

FIGUR 16. Karta med gravarna Forsheda RAÄ 24 och Forsheda RAÄ 25 markerade. Markberedningsspår på gravarna är inmätta. Mellan gravarna finns markberedningsspår, men dessa har inte mätts in. Digital bearbetning Daniel Lindblad.

Eftersom det med andra ord låg mer sten kvar här hade markberedningsaggregatet inte kunnat komma fram och därmed fanns inte de djupa beredningsspåren här heller. Fyllningen bestod i huvudsak av större stenmaterial 0,3–0,5 m stora med en del sandig, gulbrun jord emellan. Rotvältan hade lyft och flyttat sten ner till det nedersta lagret där stenmaterialet var större med upp till metern stora block. Denna del av graven bestod av 4 lager sten. Det skadade partiet rensades upp, lösa stenar lyftes bort och gropen efter vältan undersöktes. När det konstaterats att det nedersta stenlagret var orört och inga övriga iakttagelser kunde göras gick rotvältan

FIGUR 17. Markberedningsfårorna genom gravröset Fors-heda RAÄ 24 var extremt tydliga. Foto Daniel Lindblad Jönköpings läns museum.

igenom. Jorden grävdes igenom och lades tillsammans med stenarna tillbaka i gropen.

Rotvälta två var även den rund och cirka 2 m i diameter. Belägen i gravens södra del, en meter öster om rotvälta 1 och intill vägen i norr. Skadan och undersökningsförfarandet identiska med det i rotvälta nummer 1.

Rotvälta tre utgick efter närmare undersökning då den visade sig ligga utanför gravens kant. Det var oklart vid en första titt om rotvälta låg i kanten av gravens kant eller utanför då gravens utbredning i norr var mycket svårbestämd på grund av alla skador.

Rotvälta fyra var mycket liten, 0,5 m i diameter, och ytlig i gravens mittparti. Ytliga skador på stenar i det översta stenlagret återställdes samt lades stenar i rotvälta tillbaka i gravens.

Rotvälta fem i gravens nordöstra kant var cirka 1,5 m i diameter. Hade gått tillbaka och stängt sig efter att stammen kapats. Det skadade området runt den stängda rotvälta undersöktes utan något att notera. Röset är i denna del mycket förstört av äldre stentäkt och modern markberedning vilket inte har lämnat mycket kvar av den ursprungliga formen och utseendet.

Rotvälta sex i gravens östra kant var cirka 1,2 m i diameter. Skadan sammanföll med två djupa markberedningsspår på var sida om rotvälta. Skadorna undersöktes som en sammanhängande helhet. Markberedningsspåren och såret efter rotvälta rensades från löst material och lösa flyttade stenar lyftes bort. Endast två lager sten bevarade i denna del av gravens kant varav det understa klarat sig så när som på enstaka rubbade stenar. Skadan undersöktes och fylldes sedan igen. Jord i rotvälta grävdes igenom och återdeponerades i gropen efter rotvälta tillsammans med stenar.

Hjälmseryd RAÄ 64, Sävsjö kommun

Ensamliggande röse, cirka 18 m i diameter och 2,5 meter högt, med 8 rotvältor som blev föremål för undersökning i olika grad. Fem av dessa låg i gravens östra kant och tre i dess norra till nord-östra kant.

Undersökning 2007

De skadade ytorna rensades från lösa, rubbade stenar, jord och rötter. Fyllningen bestod av nästan enbart sten i storleken 0,2–0,5 m, med en del jord emellan. Flera av rotvältorna låg mestadels utanför själva graven och skadorna var ringa och ytliga. De översta två stenlagren var rubbade i flera av vältorna. Troliga kantkedjestenar rubbade på ett par ställen, dessa flyttades åter till ursprungsläget. Jord och sten i rotvältorna återbördades efter utgrävning till groparna som fylldes igen och gravens form återställdes.

Hjälmseryd RAÄ 238, Sävsjö kommun

Ensamliggande röse med två större rotvältor, en i rösets östra del och en i dess västra kant. De skadade ytorna rensades från rötter, lös sten och jord.

Undersökning 2007

Rotvältan i gravens västra del var 1,5 x 1,5 m stor, ytlig och hade rubbat stenar i de översta två lagren men inte kommit ner mot gravens botten. Fyllning av sten i storeleken 0,15–0,3 m, med en del sandig jord emellan. Rotvältan gick igenom och sten och jord lades tillbaka i graven. Fanns inget mer att notera. Ytan lades igen och återställdes efter avklarad undersökning.

Vältan i gravens östra del var cirka 1,5 x 2 m stor och även den relativt ytlig i skadorna. Här var stenmaterialet helt annorlunda från det i rotvältan i västra delen. Fyllningen bestod av skörbränd sten i storleken 0,05–0,15 m samt sot och gav intrycket av att höra hemma i en skärvstenshög snarare än i ett röse. Såg helt annorlunda ut än stenmaterialet i gravens västra del men det gick inte att avgöra var i röset materialet ändrade karaktär eller hur stor del av det som bestod av skörbränd sten utan att torva av hela graven. Detta bedömdes dock inte ligga innanför ramarna för uppdraget. Rotvältan gick igenom och sten och jord lades tillbaka i graven. Ytan lades igen efter att ovanstående noterats.

Hjälmseryd RAÄ 242, Sävsjö kommun

Ensamliggande stenröse med fem ytliga, små rotvältor.

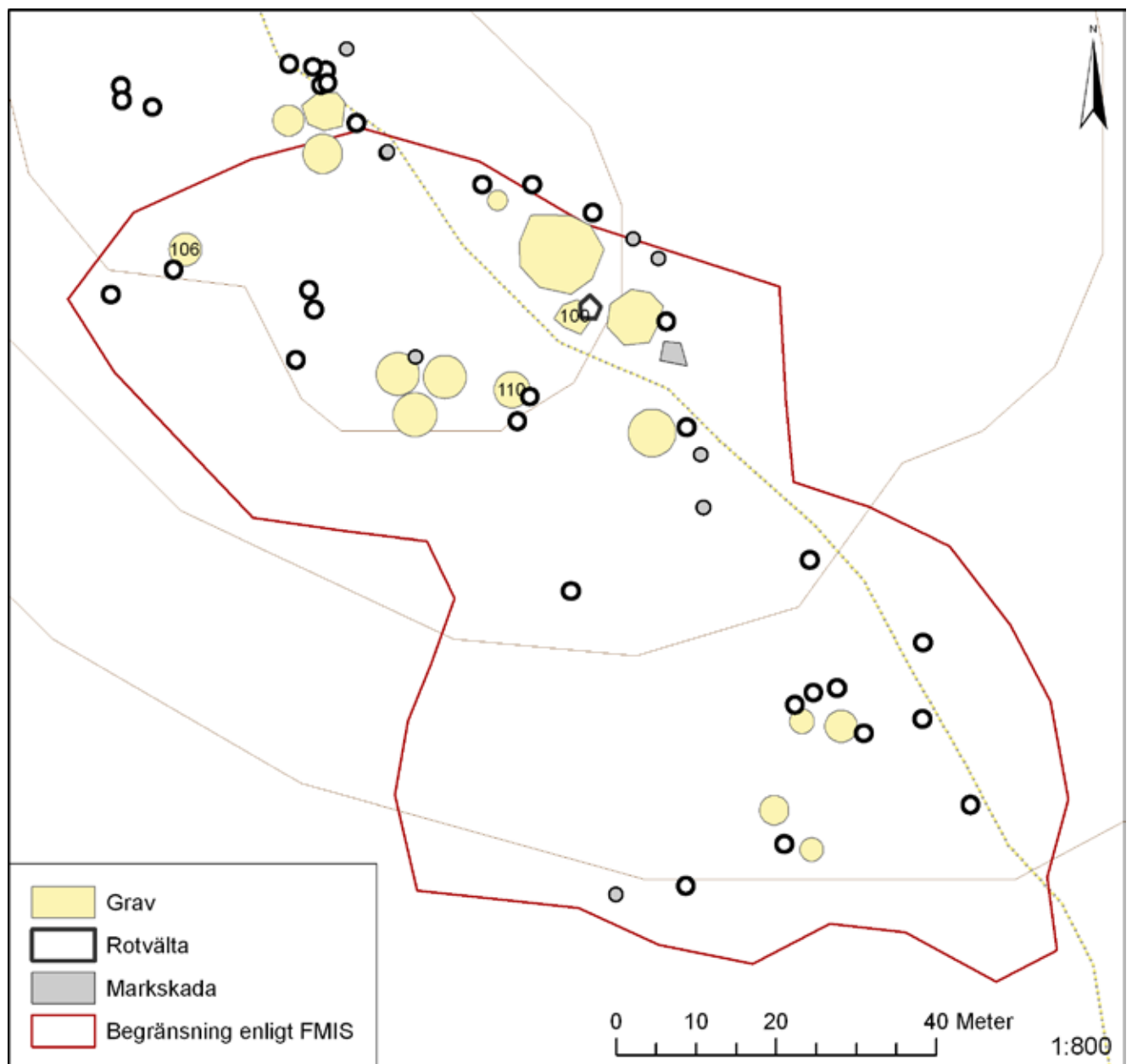
Undersökning 2007

De skadade partierna rensades från rötter, lös sten och jord. Rotvältorna hade endast rubbat sten i det översta stenlagret samt ett fåtal i det andra lagret. Röset bestod av 0,15–0,3 m stora stenar utan jord emellan i de översta lagren. Rotvältorna gick igenom och rubbade stenar lades tillbaka i de skadade ytorna.

Hultsjö RAÄ 74, Sävsjö kommun

Hultsjö RAÄ 74 är ett större vikingatida gravfält strategiskt beläget strax norr om Hultsjön och Hultsjö gamla kyrka. Invid platsen finns ett ålderstiget vägshål. Gravfältet bestående av ca 140 högar och ett tjugotal rundastenssättningar som sträcker sig längs en sydsluttning upp på en höjd åt nordväst. Högarna består mest av jord med enstaka stenar i ytan och är mellan 3 och 8 meter i diameter. Flera har tydliga kantrännor. Gravfältet har skadats illa av rotvältor och efterundersökts såväl 2005 som 2006 och 2007. Sammanlagt berördes knappt tjugo gravar av efterundersökningar i olika utsträckning varav 16 under 2007 års fältarbete.

FIGUR 18. Karta över Hultsjö 74 med inmätta gravar och rotvältor. Inmätningarna utfördes 2009 och det har inte gått att identifiera alla undersökta gravar enligt rapporttexten.

Undersökningar 2005 och 2006

Grav, hög, efterundersökt 2005 och 2006. Graven är belägen i gravfältets norra del. En rotvälta strax väster om gravhögen blotade ett brandlager och en stenpackning. Rotvältan rensades upp och genomgrävdes. Vid efterundersökningen 2005 gjordes fynd av brända ben och ett järnföremål. Vid efterundersökningen 2006 avlägsnades rotvältan. Fynd gjordes av brända ben (människa).

Grav, hög, efterundersökt 2005. Graven är belägen i gravfältets södra del. En rotvälta hade skadat fyra olika gravar. Rotvältan rensades upp och genomgrävdes. I en av högarna framkom då en stenpackning och ett brandlager. I brandlagret gjordes fynd av brända ben och ett järnföremål. (Enligt Ameziane 2007:23 undersöktes denna hög även 2006, men kartorna visar att den hög som undersöktes 2006 ligger väster om 2005 års hög)

Grav, hög, efterundersökt 2006. Graven är belägen i gravfältets södra del. En rotvälta hade skadat gravens sydvästra kant. Rotvältan rensades upp och genomgrävdes. Ett brandlager påträffades. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Undersökning 2007

Gravarna som undersöktes gavs löpnummer från 100- 116.

Grav 100 belägen längst uppe i väster på gravfältets högsta del. Flack stensättning ca 6 meter i diameter och 0,3 meter hög. Stor rotvälta i gravens nordöstra del, ca 1/5 del av graven var lyft av denna och rejält skadad. En hel del brända ben fanns i ytan av såret redan vid första besiktningen under planeringen inför fältarbetet. Rotvältan var cirka 5 meter lång och 2–2,5 meter hög. Tydlig stenpackning synlig i skadan. Såret efter rotvältan rensades på all lös jord och sten samtidigt som stenpackningen togs fram för dokumentation. Bestod av 1–2 lager sten ca 0,06–0,2 m stora direkt under tunn grästörv. Enbart en mindre del av stenpackningen i den framrensade ytan var orörd och kunde dokumenteras in situ, större delen var helt omrörd och stenarna togs därför bort. Under stenpackningen fanns en tunn jordfyllnad, endast några centimeter tjock, och under den låg urberget. Graven visade sig vara mycket grund med endast en till två lager ganska små stenar samt lite fyllnadsjord emellan stenarna i packningen. Jorden i och under stenpackningen var mörk med en del kol och sot i, dock ej kraftigt bränd. In mot gravens mitt, emellan och under stenarna i det nedersta stenlagret, framträdde ett mörkare parti med något mer kol, sot och brända ben. Stenarna i det nedersta lagret visade här tecken på lätt eldpåverkan men utan att vara kraftigt skörbrända. All jord sällades och spridda brända ben tillvaratogs, främst i det mörkare området mot gravens mitt. Jorden i rotvältan gick igenom och sällades delvis varpå en del brända ben hittades. Benen bedömdes osteologiskt och kommer från människa och eventuellt ett djur. En vit sten med mycket kvarts i kom fram i stenpackningen, 0,15 x 0,35 m.

Den vita stenen framträdde mycket tydligt mot de övriga stenarna i graven. Den skadade och undersökta delen av graven innehöll inget tydligt gravlager sålunda följdes inte heller något lager utan undersökningen begränsades till det skadade området. Brända ben låg emellertid spridda i jorden mellan stenarna med en ökad koncentration in mot gravens mitt. Avsaknaden av kraftigare kol- och sotlager eller gravmönja, för tankarna till att gravbålet stått på annan plats, alternativt är ett eventuellt brandlager så ojämnt fördelat i graven att den undersökta östra sidan inte innehåller tydliga spår av ett sådant. Möjliga förklaringar till detta är att bålet antingen stått på platsen men att resterna efter det skrapats ihop i gravens mitt alternativt att bålet stått på annan plats och att resterna från det deponerats över ytan och sedan täckts med sten och en del jord. Med tanke på att en del sten i graven visar spår efter värme lutar det ändå åt att bålet stått på platsen och att de varma resterna skrapats samman till en mindre yta som sedan täckts med stensättningen. Avsaknaden av ett kraftigare gravlager med mer kremeringsrester i kan mycket väl bero på dåliga bevarandeförhållanden då graven i princip ligger direkt på berget och endast är täckt med ett tunt lager jord och sten.

Grav 101/102 låg cirka 10 m väst om grav 100. Rotvälta precis emellan grav 101 och 102 samt en tredje grav någon meter längre väster ut. Samtliga tre gravar är högar, ca 5 m i diameter och 1–1,5 m höga. Grav 101 var lite skadad i S kanten. Stenar synliga i rotväl-tan. Vid framrensning kom tät stenpackning mellan gravarna fram ca 0,15 m under markytan bestående av 0,15–0,3 m stora stenar. Något större stenar i den skadade kanten på 101, utgör säkerligen del av en kantkedja. Av det skadade partiet att döma är graven en jordfylld hög med kraftig kantkedja, alternativt en flack stensättning med kantkedja och hög av jord ovanpå denna. Stenpackningen i rotväl-tan mellan gravarna tillhör antingen någon av gravarna i form av en yttre konstruktion såsom brätte eller ett så kallat öra, det är emellertid för trångt mellan högarna för att ett brätte ska kunna gå runt hela 101 eller 102, alternativt rör det sig om en egen flack stensättning mellan högarna. Går ej att avgöra utan fortsatta ingrepp. Skadan lades efter undersökning och dokumentation igen.

Grav 103 låg i gravfältets västra, centrala del uppe på höjden. Vältan hade rubbat sten i kantkedjan på en stensättning. Stenen återbördades utan ytterligare åtgärder då inga övriga skador fanns på graven.

Grav 104, hög berörd av två rotvälter. En i gravens norra del som skadat ungefär en kvadratmeter av dess kantparti samt en välta i gravens södra kant som inte åstadkommit några större skador. Skadorna undersöktes och rotvälterna grävdes igenom. Inga fynd eller andra iakttagelser.

Grav 105, liten hög med mindre rotvälta i östra kanten. Högen var cirka 3 meter i diameter och 0,5 m hög. I rotväl-tan syntes ett

tydligt sot- och kollager. En profil grävdes i skadans ena kant in mot graven och dokumenterades. Endast en mindre del av sot- och kollagret undersöktes då en kvarvarande trädstam omöjliggjorde större ingrepp. Lagret bedömdes vara bålmonja och innehöll enstaka brända ben. Benen bedömdes osteologiskt och kommer från människa.

Grav 106, hög med en rotvälta i nord-sydlig riktning, 1,5 x 1,7 meter stor. Högen är ca 5 m i diameter och 1,2 meter hög. Profil grävdes fram om cirka 3 meter lång och 0,6 m hög. Då skadan låg i kanten av graven och var avlång var det mest lämpligt att undersöka den genom att rensa fram en profil in mot graven. I profilen framkom endast fyllnad av något humös sand, inga spår av stenkonstruktion hittades. Det förekom inga spår av kol, ben, fynd eller övrigt värt att notera.

Grav 107. Ytterligare en rotvälta undersöktes strax väster om en bergsknalle uppe på gravfältets högsta del. Intill foten av en uppstickande bergsklack syntes tydlig stenpackning i en stor rotvälta. Skadan på cirka 2 x 1,5 m rensades och stenpackningen dokumenterades. Då stenpackningen ej var skadad gjordes inga mer ingrepp i denna. Rotvältan grävdes igenom utan något värt att notera. Stenpackningens läge precis intill och emot en uppskjutande bergsknalle får sägas vara ovanlig. Om det rör sig om en egen grav eller någon annan form av monument går inte att säga utan fortsatta undersökningar. Kanske utgör stenpackningen ett sorts brätte till bergsknallen? Av läget och konstruktionen att döma spelar i alla fall berget en tydlig roll i det monument som stenpackningen är en del av. Dyliga stenpackningar kring bergsknallar har uppmärksamats på olika håll i Västsverige under senare år.

Grav 108 och 111. Rotvälta mellan två gravar uppe på höjden längst åt väster på gravfältet. Grav 108 är en hög med cirka 5 m i diameter. Gravhög 108 hade rotvälta i södra delen, ca ¼ skadad. Det skadade partiet rensades upp och profil togs fram in mot graven

FIGUR 19. Profil genom grav 108 på Hultsjö RAÄ 74. Foto Daniel Lindblad Jönköpings läns museum.

åt norr. Fyllning bestod endast av silt med en del grus och enstaka 0,05 m stora stenar. Ingen kantkedja eller stenpackning. Inga tydliga lager eller horisonter, hela högen består av samma fyllnadsjord som ligger direkt på berget, ca 0,5 m tjock som mest. Enstaka små kolbitar. Grav 111 endast synlig i vältan som stenpackning. Vid rensning av skadat parti framkom vad som varit en stenrad intill en klumpsten i schaktets södra del. Stenraden utgick ifrån en klumpsten som lyfts av rotvältan och hängde i denna. Endast cirka 1 meter av stenraden var synlig i schaktet men den fortsatte in i kanten åt väster. Jorden runt om bestod av sandig silt med inslag av lite fetare fläckar av mer humöst material. Enstaka små kolbitar förekom. Förutom klumpstenen var stenraden ej rubbad av rotvältan och låg ca 0,15 m under markytan. Under klumpstenen fanns endast sterilt morängrus. Mellan grav 108 och 111 kommer berget fram på mellan 0,05–0,2 m djup under markytan. Svårtolkad konstruktion då endast en mindre del av den kunde ses. Kan mycket väl röra sig om en grav i form av en stenrad med klumpsten i ena änden.

Grav 109. Rotvälta i öst-västlig riktning, ca 2 m lång, i hög 5 meter i diameter och 1 meter hög. Cirka 2 meter lång profil in mot gravens mitt i nord-sydlig riktning rensades fram. I profilen framkom endast jordfyllnad, inga spår av stenkonstruktion hittades. Det förekom inga spår av kol, ben, fynd eller övrigt värt att notera.

Grav 110, flack gravhög cirka 4 meter i diameter. Gravens sydöstra del var skadad av en rotvälta som undersöktes enligt gängse metod. Skadans placering i kanten på graven samt dess avlånga form gjorde att profil in mot graven rensades fram. I denna syntes indikationer på en möjlig inre stenpackning in mot gravens mitt. Om det rörde sig om enstaka stenar eller en tätare stenpackning gick inte att bestämma utan hade krävt yttreligare undersökningar. Graven var anlagd direkt på hälleberg.

Grav 113. Rotvälta i öst-västlig riktning. I skadan efter rotvältan syntes flera stenar i storleken 0,2–0,35 m. En yta på 2,1 x 1,8 m kring det skadade partiet rensades fram och enstaka rubbade stenar lyftes bort. I schaktet framkom mer sten i storleken 0,15–0,3 m. Stenarna låg glest och formade ingen jämn stenpackning. Troligt är att stenarna är vad som återstår av ena kanten av en omörd stensättning. Vid grävningen hittades inga benfragment eller andra fynd. Graven ritades i skala 1:20 samt fotodokumenterades.

Grav 114. Mycket flack hög svår att urskilja i den höga undervegetationen. Stor rotvälta om 3 x 3 meter i gravens östra kant. Skadan rensades från allt löst material varpå ett mörkare parti i schaktets västra del in mot gravens mitt kunde iakttas. I lagret hittades enstaka brända ben. En profil in mot graven rensades fram och dokumenterades. Under rensning blev det mörkare lagret in mot gravens mitt betydligt tydligare med sot, kol och brända ben. Cirka en kvadratmeter av bålmonjan grävdes bort och ½ dl brända ben tillvaratogs. De brända benen bedömdes osteologiskt och det

visade sig att den gravlagde var en vuxen människa, kön kunde ej bedömas. Då rotvältan av allt att döma endast skadat gravlagret i dess östra kant och endast en liten del av graven undersökts bestämdes att fortsatt undersökning inte var motiverad och arbetet avbröts därför. Schaktet lades igen och graven återställdes till sin ursprungliga form.

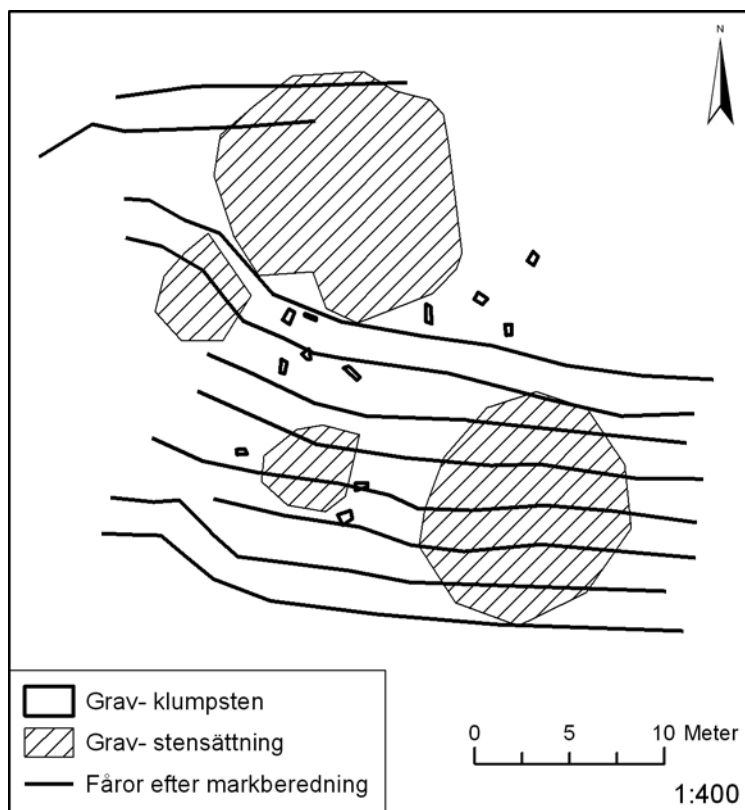
Grav 115 blev synlig först vid upprensning av skadat parti i västra kanten på gravhög 116. Graven framkom i form av en stenpackning ca 15 cm under markytan i schaktets södra kant och fortsatte in i schaktkanten åt sydväst. Sannolikt en liten del av en flack stensättning som sträcker sig åt sydväst från schaktet. Graven är ej synlig ovan jord och knappast registrerad på gravfältet tidigare. Omgiven av sand/silt med grusigare inslag.

Grav 116 jordfylld hög cirka 4 meter i diameter och 0,6 m hög. Skadad långt ut i västra kanten av rotvälta, ca 1,5 x 0,5 m stor. Skadan rensades och rotvältan undersöktes men inga lager, stenar eller andra konstruktionsdetaljer hittades här. Ytterligare en rotvälta längre in mot mitten av graven i dess östra del undersöktes. Denna skada var större än den i gravens västra kant. Brända benfragment hade plockats i rotvältan redan innan undersökningen påbörjats. Den skadade delen undersöktes som en profil förskjuten från mitten av graven mot gravens ö sida. Enstaka brända ben och kolbitar började komma fram ca 0,2 meter ner i graven, här påträffades också början av en gles stenläggning som sträckte sig in i profilväggen mot mitten av graven. Då stenarna rubbats av rotvältan flyttades dessa ur graven. Under kom lager med gravmönja innehållande gott om små fragment av mycket hårt brända ben, svåra att ta till vara då det mest var i form av benmjöl. Benen bedömdes osteologiskt och härrör från människa samt eventuellt från ett skulderblad från ett däggdjur. Lagret var en dryg meter brett och ca 5–8 cm tjockt, helt svartbränt och fullt av små kolbitar och sot. Stenarna ovanpå brandlagret var eldpåverkade men inte hårt skörbrända. De har placerats ovanpå bålresterna då dessa fortfarande var heta, vilket tyder på att graven troligtvis byggts direkt på bålplatsen. Dock visade inte den underliggande sanden/gruset i schaktet tecken på att vara eldpåverkat. Svårt att dra säkra slutsatser då brandlagret endast undersöktes till en liten del. Då skadan endast drabbat kanten av gravlagret bedömdes fortsatt undersökning göra mer skada än nytta och därför inte vara befogad. Ytan lades igen och graven återställdes efter genomförd dokumentation. Inga övriga konstruktionsdetaljer synliga.

Ett par lösfynd av brända ben gjordes inför grävningen. Benen bedömdes osteologiskt och kommer från människa.

Hånger RAÄ 70, Värnamo kommun

Gravfält som i fornminnesregistret anges bestå av 3 högar och 6 gravar markerade av stenar/block. Stormskadeinventering genomfördes sommaren 2006 och vid det tillfället låg timmer upplagt på

FIGUR 20. Karta över gravfältet Hånger RAÄ 70 med markberedningsspår. Framställd av Daniel Lindblad Jönköpings läns museum.

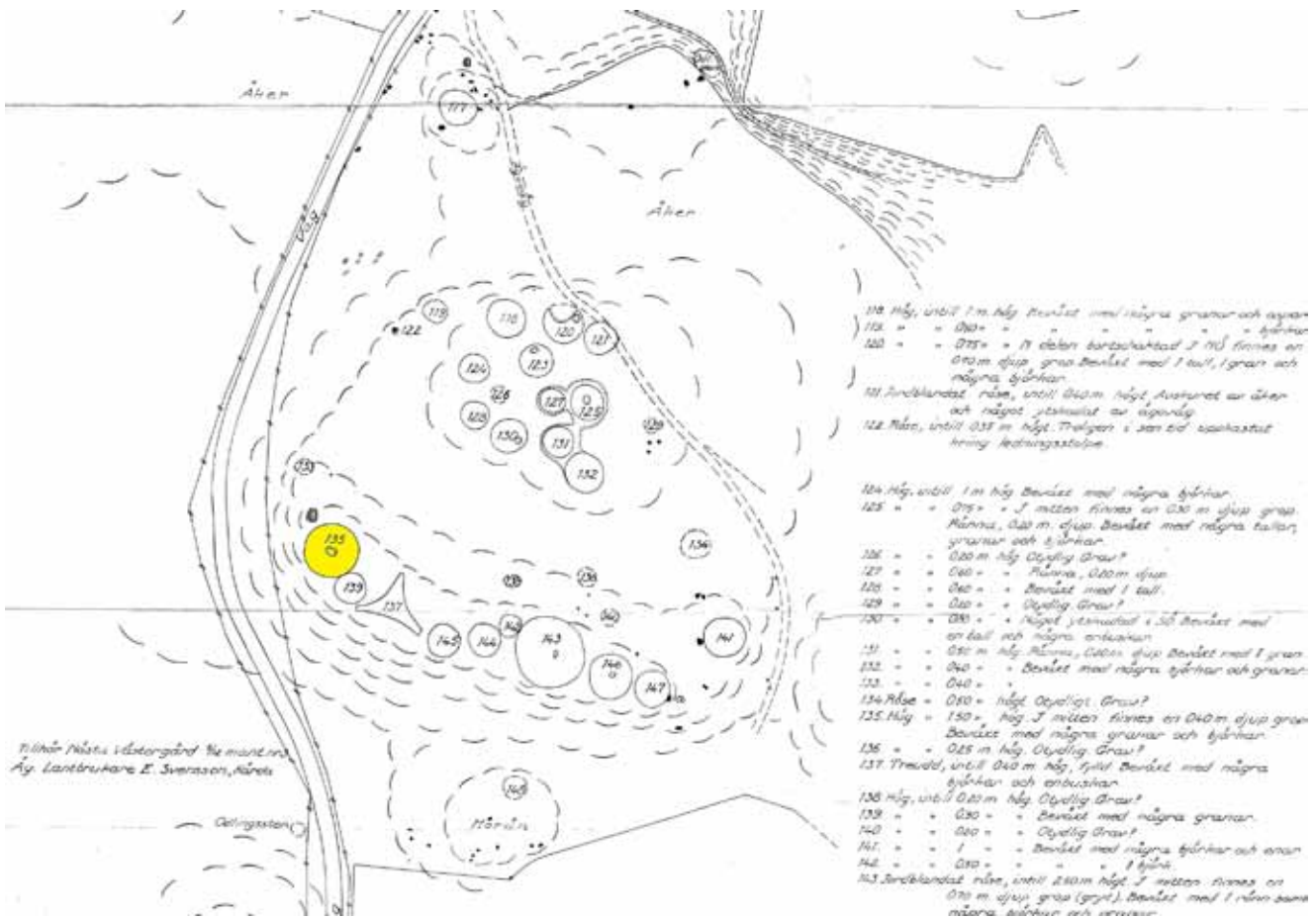
gravarna intill vägen. Detta gjorde en mer fullständig översikt av skadorna omöjlig och det kunde bara konstateras att gravfältet hade omfattade skador från stormen samt troligtvis av timmerupplaget. Brända ben hittades i en rotvälta.

Vid återbesök den 18/4 2007 observerades att gravfältet även skadats i samband med skogsbruksåtgärder. Det tidigare timmerupplaget ovanpå några av gravarna var nu bortkört men sedan inventeringen 2006 hade hela området markberetts. Omfattande och allvarliga skador från harven kunde konstateras på hela gravfältet. Händelsen anmäldes till Länsstyrelsen i Jönköpings län och därefter till polisen. Inför polisanmälan gjorde Jönköpings läns museum en kartering och dokumentation av skadornas omfattning på uppdrag av länsstyrelsen.

Det konstaterades att det på gravfältet finns fyra stensättningar och upp till ett dussin klumpstensgravar. Samtliga stensättningar skadade av markberedningen varav tre kraftigt samt en handfull av klumpstenarna.

Kärda RAÄ 40, Värnamo kommun

Gravfält på moränhöjd strax Ö om dalgång med 35 registrerade gravar bestående av högar, runda stensättningar samt en treudd. Stormskadorna var främst koncentrerade till gravfältets östra del.

FIGUR 21. Utsnitt av karta över gravfältet Kärda RAÄ 40. Grav 135 markerad med gul färg. Kartan framställd 1937 av Gillgren. Kartan förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Undersökning 2005

Grav 135, hög, efterundersökt 2005. Graven är belägen i gravfältets sydvästra del. Två rotvältor hade skadat graven i dess nordöstra respektive sydvästra delar. Rotvältorna rensades upp och genomgrävdes. I den sydvästra rotvältan hittades brända ben och bränd flinta. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Kärda RAÄ 71, Värnamo kommun

Gravfält med 22 högar, 7 stensättningar och en rest sten. Högarna är 4–9 m i diameter och upp till en meter höga, stensättningarna är något mindre i diameter, övertorvade och ett par decimeter höga. Den resta stenen står på gravfältets sydvästra del. Gravarna ligger längs sydslutningen på en höjdrygg med berget i dager längst upp i norr. Området var helt täckt av vuxen, gallrad granskog som helt blåst ner under stormen och inför undersökningarna var platsen i det närmaste ett kallygge. En mindre grusväg går i närheten, öster om gravfältet, och här växer en del mindre unggranar. Sydväst och väst om gravfältet finns ett område med odlingsrösen samt en torplämning med gammal hag- och ängsmark, nu helt igenvuxen med unggran.

Stormen och det efterkommande röjningsarbetet har lämnat stora spår på platsen i form av ett virrvarr av ris, grenar, rotvältor

och körspår efter skogsmaskiner. Detta försvårade bedömningen av skadornas omfattning på de enskilda gravmonumenten avsevärt i den inledande planeringen av fältarbetet. Avverkning och uppbyggnad av timret har skett med omsorg om gravfältet och gravarna har inte skadats nämnvärt av skogsmaskinernas arbete. Emellertid var platsen mycket hårt drabbad av stormen och såg vid undersökningstillfället rejält sargat ut.

Undersökning 2007

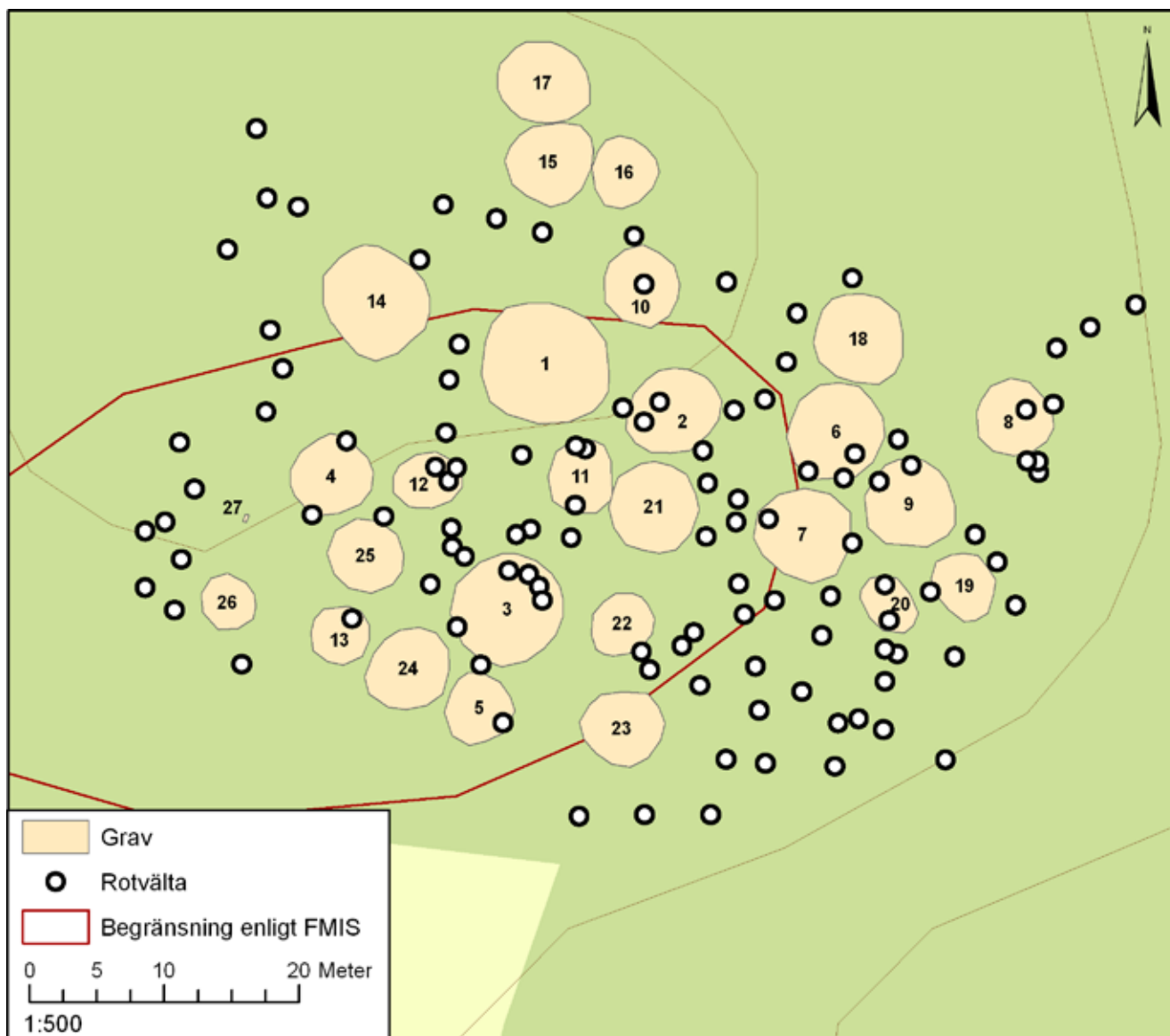
Inom gravfältet mättes 112 rotvältor in varav drygt två dussin skadat ungefär ett dussin gravar. Vid undersökningens slut hade tretton gravar undersökts i olika omfattning, tolv högar och en stensättning samt ett röjningsröse. Ingen av gravarna behövde totalundersökas och i endast två av dessa hittades enstaka brända benfragment. Fragmenten var alldeles för små för närmare osteologisk analys, med andra ord vet vi inte om det är människa eller djur.

Yttre en grav innehöll brända ben men detta i kanten av ett gammalt rovgrävt schakt och detta undersöktes inte närmare då det inte ingick i uppdraget. Markägaren berättade att graven plundrades av ett par bröder från granngården på 1930-talet och att man, efter vad han hört, hittat järnföremål bland annat en spjutspets. Denna grav var den enda som hade skadad gravgömma. I de övriga två gravar där brända benfragment hittades fanns inga andra tecken på att gravgömman låg öppen i skadan. Benen hade troligtvis följt med mindre rötter i rotvältan uppåt i graven ifrån en gravgömma djupare ner.

Skadorna undersöktes genom att gropen efter en rotvälta rensades upp från allt löst material varefter eventuella konstruktioner i sten eller synliga lager etcetera dokumenterades. I de fall brända ben hittats sållades all jord. Därefter grävdes all jord i rotvältan igenom och lades tillbaka i såret.

Flera av högarna på gravfältet innehöll ovanligt mycket sten. Vi väljer att kalla dem jordblandande rösen vilket är en mer relevant beskrivning. Några av högarna kan ha inre stenkonstruktioner men då de grävda ytorna var för små för att få en överblick gick det inte att klart utröna vid undersökningen. Kantkedjor gick däremot att konstatera i några av högarna och i stensättningen.

Gemensamt för högarna verkar vara att gravgömman troligtvis ligger i mitten av monumenten i marknivå eller till och med under marknivå. Påståendet grundar sig i att flera kraftiga och djupa rotvältor undersöktes i kanterna på högar utan att ett enda brandlager med sot, kol eller bränt ben hittats. Inga stenar i konstruktionen visade heller tecken på eldpåverkan. Detta kan betyda att bålplatsen varit på annan plats än graven och att resterna efter en kremation ligger på en mindre yta i mitten av graven. Det går heller inte att utesluta skelettgravar på gravfältet, även om den enda grävda gravgömman, den i den plundrade graven, av allt att döma innehöll

FIGUR 22. Karta över gravfältet Kärda RAÄ 71. Daniel Lindblad, Jönköpings läns museum.

rester efter en kremation. I de övriga två gravarna där brända ben hittades var detta i två djupa rotvältor som låg mer in mot respektive högs centrala delar.

Gravfältet hör inte till dem som karterats i tidiga fornlämningsinventeringar på 1930-talet (jfr: Anderstorp 6, Bäckseda 1, Visingsö 29 m.fl.) varför de undersökta gravarna gavs löpande nummer i fält från 1 till 13. Samtliga gravar som kunde lokaliseras på gravfältet mättes senare in med RTK tillsammans med rotvältorna (se karta).

Grav 1, jordblandat, helt övertorvat röse, cirka 10 m i diameter och 1,5 m högt belägen i mitten av gravfältet. En rotvälta i gravens östra kant, ca 1,5 m i diameter, som blottat flera stenar i storleken 0,4 x 0,5 m med mindre stenmaterial och jord emellan. Den skadade ytan rensades fram och allt löst material togs bort. Tydlig stenpackning i graven av rösekaraktär med flera lager sten, uppskattningsvis 1–1,5 m djup. De översta 2–3 lagren sten rubbade

men skadan hade inte gått ner till det nedersta stenlagret. Högen verkar ha byggts delvis direkt ovanpå berget som kommer i dager i kanten av graven. Efter att skadan undersökts grävdes jorden i rotvältan igenom varpå ytan lades igen.

Grav 2, jordblandat röse, helt övertorvat, öster om grav 1 och av samma typ som detta. Cirka 8 m i diameter och 1,5 meter högt. En rotvälta i gravens mitt cirka 1,2 m i diameter samt en i gravens västra kant som går ihop med rotvältan i grav 1:s östra kant. De skadade ytorna rensades fram, all lös sten och jord grävdes bort samt avlägsnades en hel del rötter. Fyllningen i graven var av samma typ som den i grav 1, det vill säga mest bestående av sten, 0,3–0,5 m i diameter med jord och en del mindre stenmaterial emellan. Den centralt liggande rotvältan hade skadat graven ganska djupt ner, ca 0,7 m, och de översta 3–4 lagren med sten var omrörda och fick delvis tas bort. I rotvältans mitt hittades några brända benfragment och enstaka små kolbitar. Benfragmenten bedömdes osteologiskt komma från en vuxen människa, sannolikt äldre än 60 år. Inga gravlager, förändringar i jordfyllningen eller inre stenkonstruktioner kunde upptäckas. Rotvältans jord grävdes igenom och gravfyllningen lades tillbaka i schaktet så att gravens form och utseende återställdes.

Grav 3, hög, helt övertorvad, i gravfältets mellersta del, cirka 6 m i diameter och en dryg meter hög. Tre rotvältor i ett sammanhängande sår i gravens östra kant ca 3 x 1 m. Vältorna låg precis i kanten mellan högen och den omgivande marken och hade endast marginellt skadat graven. Det skadade partiet rensades från allt löst material och flera rötter i rotvältorna sågades av. Ett par glest placerade block, 0,3 x 0,7 m stora, i kanten av graven utgör troligtvis en gles, alternativt tidigare skadad, kantkedja. Fyllningen innanför kantstenarna bestod mest av sandig jord och en del stenar. Inte samma fyllnadsmaterial som i grav 1 och 2, betydligt glesare med sten och till huvuddelen är högen fylld av morängrus uppblandad med en mindre del humös jord.

Grav 4, hög, helt övertorvad, i gravfältets mellersta del, cirka 6 m i diameter och en dryg meter hög. Två rotvältor, den ena i norra den andra i södra delen av graven cirka 1,5 meter i diameter. Det skadade partiet rensades från allt löst material och flera rötter i rotvältorna sågades av. Fyllning av sand/ grus uppblandad med en del humös jord samt en del sten som eventuellt kan beskrivas som en gles stenpackning. Ett alltför litet område i graven undersöktes för att kunna avgöra mer exakt hur stenmaterialet var fördelat i graven. Fyllnadsmaterialet och uppbyggnaden liknar mest det i grav 3.

Grav 5, jordblandat övertorvat röse, ca 7 m i diameter och cirka en meter högt i gravfältets södra del. Två rotvältor i gravens södra och östra kant, cirka 1,5 m stort skadat område vid varje välta. Skadade områden rensades från löst material och rötter. Kraftiga stenar kom fram vid rensningen i östra kanten av graven och utgör troligtvis del av en kantkedja. Berget kom också i dager här och verkar ingå

FIGUR 23. Grav 2 undersöks på Kärda RAÄ 71. Foto Daniel Lindblad Jönköpings läns museum.

i kantkedjekonstruktionen. Fyllning av grus/ sand uppblandad med humös jord samt en del sten liggande glest i fyllningen. Till synes samma sorts fyllnadsmaterial och uppbyggnad som grav tre och fyra. Eventuellt finns det ett mittröse eller en stenpackning i botten av anläggningen, omöjligt att säga säkert utan att utöka undersökningsytan vilket inte var motiverat sett till uppdragets art.

Grav 6, hög, övertorvad, 6 meter i diameter och 0,5 m hög. Kraftig skada från äldre rovgrävning i gravens mitt, schakt i öst-västlig riktning 1,5 x 3 m stort. Material från gropen utslängt främst på högens södra del. Brända ben och kol regnade fram i schaktets kanter. De benfragment som var synliga i ytan tillvaratogs och bedömdes osteologiskt. Det visade sig att graven innehöll en människa som var äldre än 12 år samt eventuellt en fågel. Nuvarande markägaren berättade att ett par gravar på gravfältet plundrats av ett par andra markägare i området för 70–80 år sedan och att de bland annat hittade en spjutspets. Två mindre rotvältor i högens södra kant undersöktes. Endast ytliga skador.

Grav 7, hög ca 8 m i diameter och 1,5 m hög. En rotvälta i gravens västra sida om 2 x 3 meter samt en i den östra sidan om 4 x 2,5 meter. Skadorna rensades upp och genomgrävdes. Skadorna var endast ytliga och inga konstruktionsdetaljer som stenpackningar eller kantkedjor framkom. Endast morängrus uppblandad med en del humös jord i fyllningen samt enstaka stenar 0,1–0,2 m stora.

Grav 8, hög ca 8 m i diameter och 1,5 meter högt. En stor rotvälta i gravens norra del som skadat en dryg fjärdedel av gravens yttre yta. Såret efter rotvältan rensades från allt löst material och undersöktes. Visade sig att högen djupare ner mot botten hade ett kärnröse av cirka 0,2–0,3 m stora stenar. Endast enstaka stenar i kärnröset var rubbade av rötterna i vältan och den behövdes därför inte undersökas till botten av graven. Ett benfragment och ett bryne hittades. Benfragmenten bedömdes osteologiskt och det visade sig vara en äldre människa som gravlagts. Fynden har antagligen följt med mindre rötter upp från en gravgömma under stenpackningen. Inga tecken fanns i övrigt på att gravgömmen skulle vara skadad varpå jorden i rotvältan undersöktes och schaktet lades igen. Ovan kärnröset bestod högens fyllning av grus och sand.

Grav 9, hög, 6 m i diameter och ca 1 m hög. Två rotvältor intill varandra i gravens nordvästra del, 0,5 m i diameter samt 2 x 1 m stora. Endast ytliga skador i kanten på graven. De skadade partierna undersöktes och rotvältorna grävdes igenom utan att några konstruktionsdetaljer eller annat av intresse kunde ses. Fyllningen verkade bestå främst av sand med enstaka upp till 0,25 m stora stenar.

Grav 10, övertorvad hög 6 m i diameter och 0,8 m hög. Endast ytliga skador av mindre rotvälta i gravens södra kant. Såret efter vältan samt själva vältan undersöktes. Fyllning av sand och enstaka stenar.

Grav 11, övertorvad hög 6 m i diameter och 1 m hög i gravfältets norra del. Två rotvältor i gravens norra del med skadat område om cirka 2 x 1 m vardera. De skadade ytorna rensas och allt löst, omrört material grävs igenom. Fyllning av sand och enstaka stenar precis som i flera av de övriga högarna. Inget övrigt att notera.

Grav 12, övertorvad hög 6 m i diameter och 1 m hög i gravfältets norra del. Tre mindre rotvältor om cirka 1 m i diameter vardera intill varandra i gravens östnordöstra del. Skadan rensades upp och undersöktes varpå jorden i rotvältan gick igenom. Fyllning bestående av sand och grus. Inga fynd eller övriga observationer.

Grav 13, övertorvad, rund stensättning cirka 5 m i diameter och 0,4 m hög, belägen i gravfältets norra del upp mot krönet på kullen. En stor rotvälta, 2 x 3 meter, i gravens sydvästra del har lyft torven men inte skadat den på djupet. Rotvältan och skadan undersöktes och det kunde konstateras att graven inte skadats på djupet. Fyllning mest bestående av sand med enstaka stenar. Ett par gamla solglasögon hittades ytligt i markytan vid undersökningen av rotvältan.

Röjningsröse beläget i gravfältets västra kant nära senare torplämning som ligger sydväst om fornlämningen. Rotvälta i mindre ansamling sten som direkt kunde bestämmas som röjningssten. Endast summariskt genomsökt för att helt utesluta att det rörde sig om en grav. Röjningsröset bedömdes vara en sentida konstruktion som härrörde från den närbelägna torplämningen.

Kärda RAÄ 93, Värnamo kommun

Gravfält med högar på en smal moränrygg i NÖ-SV riktning. Gravfältet är en av länsstyrelsen skött lämning och är beväxt med gles tallskog samt gräs och blåbärsris. I söder skärs gravfältet av mindre grusväg som går i kanten av gravfältet och här har troligtvis flera gravar förstörts en gång i tiden. Finns fortfarande rester av ytterligare ett par gravar söder om vägen i söderslutningen. Gravfältet ligger endast några hundra meter ifrån Kärda 95:1 som också är ett höggravfält av samma typ som Kärda 93:1. Då moränryggen har ett naturligt avbräck mellan de båda gravfälten har de sannolikt aldrig utgjort ett sammanhängande gravfält. Däremot är det sannolikt att gravfälten i praktiken utgjort samma gravplats när de var i bruk.

Högarna är 6–10 meter i diameter och 1–1,5 meter höga. I ett område i gravfältets mitt, ifrån vägen och norrut in i gravfältet, finns stora skador efter grustäkt. Flera gravar har med säkerhet schaktats bort här och delar av två till tre högar ligger nu i kanten av schaktet och eroderar sakta ner i grustäkten.

Gravfältet hade ett 40-tal rotvältor och undersöktes i flera omgångar.

Undersökning 2005 och 2006

Grav, hög, efterundersökt 2005 och 2006. Rotvältan kallas i rapporten nr 1 och var centralt belägen i högen som sedan tidigare hade täktskador. Ett brandlager var blottat av rotvältan. Rotvältan rensades upp och genomgrävdes. Vid 2005 års efterundersökning gjordes fynd av brända ben. Vid 2006 års efterundersökning totalundersöktes graven och det gjordes fynd av brända ben, 7 glaspärlor, 3 cylinderformade och 2 dubbelkoniska bronsspiralspärlor, järnfragment, flintavslag, kvartsavslag samt sammansmält fynd med ev. textilavtryck. De brända benen härrörde från en människa 50–80 år gammal och en hund.

Grav, hög, efterundersökt 2005. Rotvältan kallas i rapporten nr 2 och hade skadat de västra delarna av gravhögen. Rotvältan rensades upp och dess kanter genomgrävdes. Ett brandlager konstaterades.

Grav, hög, efterundersökt 2005 och 2006. Rotvältan kallas i rapporten nr 3 och hade skadat de centrala delarna av gravhögen. Endast rotvältans kanter genomgrävdes vid efterundersökningen 2005 då den gått igen. Ett brandlager kunde konstateras. Fynd av brända ben. Vid 2006 års efterundersökning grävdes rotvältan bort. Fynd av bränd flinta och brända ben (äldre människa samt djur).

Undersökning 2007

En mindre rotvälta i en hög, 6 m i diameter och 1,3 m hög, i gravfältets östra del. Rotvältan ligger i gravens nordöstra del och är cirka 1 x 1 meter stor. Allt löst material rensades bort ur gropen och skadan undersöktes. Högens fyllning bestod endast av fin sand och skadan hade inte gått djupt ner i graven. Inga lager eller konstruk-

tioner synliga. Rotvälтан grävdes igenom och gropen lades sedan igen. Inget övrigt att notera.

Hög i norra kanten av grustäkten i mitten av gravfältet. Högen har varit cirka 8 meter i diameter och 0,7 m hög men vid undersökningstillfället återstod endast cirka 1/3 av graven, resten hade grävts bort och eroderat ner i slänten på grustäkten. Graven var beväxt med en tall samt en stubbe. Tallens rötter var till hälften frameroderade och sanden hade av regn spolats ner i sluttningen av grustäkten vilket resulterade i att trädet lutade ut över slänten. Det beslutades i samråd med lästyrelsen att resterna av graven skulle totalundersökas då trädet inom en mycket snar framtid kunde antas välta ner i slänten och ta med sig en stor del av återstoden av högen.

Enstaka brända benfragment hittades ytligt i slänten nedanför graven varpå 12–15 hinkar sand från slänten provsällades från botten av täkten och upp till kanten där graven ligger. Detta för att kunna avgöra om det fanns någon koncentration av ben längs sluttningen. Gav endast ett tiotal benfragment, utan några koncentrationer. Det nedrasade materialet direkt nedanför graven grävdes ut vilket gav ytterligare några brända benfragment och en del kol. Framrensning av en profil mot norr påbörjades därefter. Efter en kraftig regnskur hittades ett likarmat spänne i brons i dagen strax nedanför gravens mitt i slänten.

Profilen grävdes klart och ritades. Gråare sandlager med sot och kol syntes tydligt i profilen och gravens fyllning bestod endast av

FIGUR 24 Översiktsbild över gravfältet Kärda 93. Foto Leif Häggström.

sand. Det gråa sot och kollagret innehöll en del dåligt brända benfragment och tolkades som resterna av gravlagret. Sanden verkar ha lakats ur mycket och troligtvis har det gråa 10–15 centimeter tjocka lagret i graven varit ett tunnare mer distinkt brandlager. Det fanns inslag av kraftigare kolkoncentrationer i brandlagret i gravens östra del. Direkt under detta lager skiftade sanden i rosa och lila vilket tyder på att det utsatts för hög värme. Bålet stod med andra ord troligen på platsen. Att det gråa sot- och kollagret var spritt i marknivå under hela graven och till och med utanför denna tyder också på att gravplatsen även varit bålplatsen. Att endast enstaka brända benbitar hittades spridda i lagret kan tyda på att resterna från bålet samlats/ skrapats ihop mot dess mitt innan högen rests. Om så var fallet var gravgömman vid undersökningstillfället sedan länge i stort sett bortschaktad.

FIGUR 25. Likarmat spänne. Foto Daniel Lindblad.

FIGUR 26. Likarmat spänne, detalj. Foto Daniel Lindblad.

Ovanför brandlagret kom ett annat lager med sot, kol och enstaka brända ben. Svårt att tolka detta då lagren inte tycktes störda eller genomgrävda men ändå visade profilen på två olika brandlager. Det översta lagret hade mindre utbredning och verkade vara koncentrerat till gravens centrala del. Det låg till synes direkt ovanpå det undre brandlagret i gravens östra kant men med ett sandlager emellan längre in mot gravens mitt. Lagret var inte lika tydligt som det undre, större och var mer uppblandat med sand men utgjorde ändå till synes ett helt eget skikt i graven. Det fanns inget i lagerföljden och profilen som tydde på att det rörde sig om en sekundär

FIGUR 27. Pärla, ring och spännbuckla. Foto Leif Häggström.

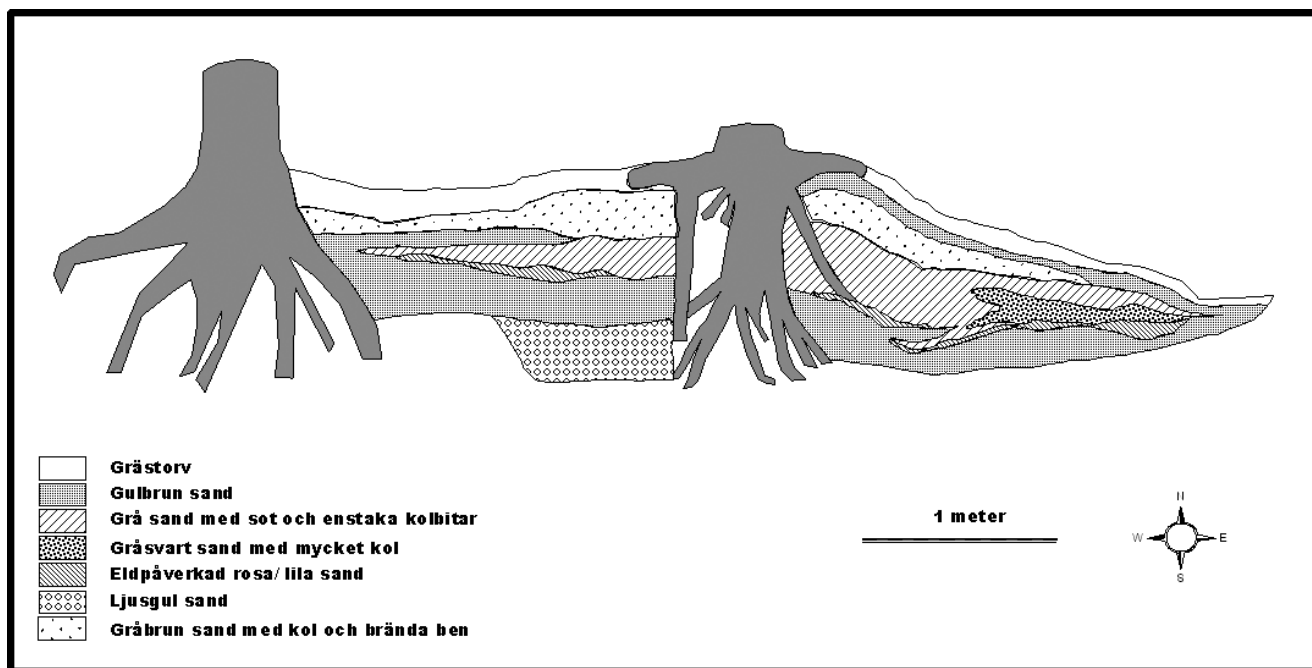
FIGUR 28. Spännbucklan från Kärda RAÄ 93. Foto Leif Häggström.

användning av graven utan lagret har troligtvis tillkommit vid högens byggnation. Kanske är detta rester efter ett kremerat husdjur, matrester eller dylikt som av någon anledning inte har bränts tillsammans med den döde. Benresterna var få men gav ändå viktig information kring vem som höglagts. Alla osteologiskt bedömda ben var från människa, eventuellt en äldre. Inga ben gav information om den gravlagdes kön. Efter att profilen dokumenterats grävdes halva den resterande delen av högen ut. Profilen togs fram igen och dokumenterades mot väster. I gravens centrala del hittades en hårt bränd glaspärla samt en bronsring.

Resterande del av graven grävdes ut och dokumenterades varpå slänten ned mot tälten undersöktes med metalldetektor. Mängder av metallskrot låg nedanför graven i tälten och försvårade sökandet, dock hittades efter en timmes letande en mindre del av ett bakstycke till en spännbuckla i brons.

Vid besöket hittades spår efter systematisk metalldetektorplundring av gravfälten Kärda 93:1 och Kärda 95:1. Spåren bestod av fyrkantiga, spadgrävda gropar i storleken 0,25–0,3 x 0,3–0,5 m. Spåren var inte färskas utan uppskattningsvis 1–2 år gamla dock fortfarande mycket väl synliga då växtligheten inte helt återkommit på ytorna. Groparna låg spridda över båda gravfältens hela utsträckning men med en koncentration för Kärda 95:1 i sydvästra kanten samt i öster längs vägen. Gravfälten gick över och groparna beskrevs kort. Sammanlagt registrerades ett 50-tal plundringsgropar inom forn lämningen.

FIGUR 29. Profil genom gravhögen Kärda RAÄ 93. Digital bearbetning Daniel Lindblad.

FIGUR 30. Karta över Kärda 93 och 95 med undersökta gravar markerade. Inmätningarna utförda 2009.

Kärda RAÄ 95, Värnamo kommun

Gravfält med högar på en smal moränrygg i sydvästlig-nordöstlig riktning. Gravfältet är en av länsstyrelsen skött lämning och är beväxt med gles tallskog samt gräs och blåbärsris. I öster skärs gravfältet av mindre grusväg som går i kanten av gravfältet och här har troligtvis flera gravar förstörts en gång i tiden. Gravfältet ligger endast några hundra meter ifrån RAÄ Kärda 93:1 som också är ett höggravfält av samma typ som Kärda 95:1. Då moränryggen har ett naturligt avbräck mellan de båda gravfältet har de sannolikt aldrig utgjort ett sammanhängande gravfält. Däremot är det troligt att gravfälten i praktiken utgjort samma gravplats när de var i bruk.

Högarna är 8–14 meter i diameter och 1,2–1,8 meter höga. I ett område i gravfältets mitt, ifrån vägen och västerut in i gravfältet, finns stora skador efter grustäkt. Flera gravar har med säkerhet schaktats bort här och delar av två till tre högar ligger nu i kanten av schaktet och eroderar sakta ner i grustäkten. Stormskador på gravfältet undersöktes i flera omgångar.

Undersökningar 2005 och 2006

Grav, hög, efterundersökt 2005 och 2006. Rotvälтан var belägen i de centrala delarna av högen. Rotvälтан rensades upp och genomgrävdes. Ett brandlager konstaterades. Vid 2005 års efterundersökning gjordes fynd av brända ben samt ett järnföremål. Vid 2006

års efterundersökning gjordes fynd av brända ben från människa (äldre individ), hund och häst.

Grav, hög, efterundersökt 2006. Vid efterundersökningen gjordes inga fynd, graven återställdes.

Undersökning 2007

En rotvälta i en hög i mitten av gravfältet undersöktes. Högen var cirka 10 meter i diameter och 1,8 m hög, rotvälтан låg i gravens nordöstra del och var ungefär 1,5 x 1,2 m stor. Allt löst material rensades bort ur gropen och skadan undersöktes. Högens fyllning bestod endast av fin sand och skadan hade inte gått djupt ner i graven. Inga lager eller konstruktioner synliga. Rotvälтан grävdes igenom och gropen lades sedan igen. Inget övrigt att notera.

En grav i anslutning till den gamla grustakten intill vägen i gravfältets östra del undersöktes. Graven var inför undersökningen bananformad och cirka 10 m lång, och i sitt bredaste parti knappt 3 m bred. Resten av graven hade grävts bort i tåkten. Det innebär att den när den anlades bör ha varit 12–14 m i diameter och därmed en gång i tiden en av gravfältets största. Troligen bör graven vara rester av en hög.

Gravens södra del torvades av och ett smalare schakt på 0,5 meter grävdes rakt över ”bananen” i nordvästlig-sydöstlig riktning. Profilen i schaktet dokumenterades mot norr och ett ljusgrått lager djupt ner i graven bör ha varit det i vilken gravläggningen varit placerad. Gravens två delar grävdes därefter i plan. Det ljusgrå lagret visade sig finnas i marknivå i hela högen och bestod av sot, enstaka kolfragment och ett par bitar dåligt brända ben. En av bitarna höll, de övriga smulades samman. Den hela biten kunde osteologiskt bestämmas till människa.

Precis som i den undersökta gravhögen i kanten av sandtåkten i Kärda 93:1 bestod fyllningen endast av sand och gravlagret verkade vara mycket urlakat. Har antagligen varit ett mer distinkt gravlager

FIGUR 31. Gravhög med rotvälta på gravfältet Kärda RAÄ 95. Foto Leif Häggström.

med kol och sot men detta har förändrats till ett tjockare, diffusare och med sand mer uppblandat lager med tiden. Bevarandeförhållandena för ben verkade vara mycket dåliga och de få benfynden visade tecken på dålig kremation.

Under graven hittades ett stolphål och en nedgrävning eller stenlyft. Det rörde sig om konstruktioner tidigare än gravhögen och åtminstone en av anläggningarna kan vara från tiden för gravens byggande om man tolkar detta som ett stenlyft. Torven lades åter över ytan.

Slänten samt botten av grustäkten nedanför graven söktes av med metalldetektor och en 25-öring i koppar hittades.

Vid besöket hittades spår efter systematisk metalldetektorplundring av gravfälten Kärda 93:1 och Kärda 95:1. Spåren bestod av fyrkantiga, spadgrävda gropar i storleken 0,25–0,3 x 0,3–0,5 m. Spåren var inte färska utan uppskattningsvis 1–2 år gamla dock fortfarande mycket väl synliga då växtligheten inte helt återkommit på ytorna. Groparna låg spridda över båda gravfältens hela utsträckning men med en koncentration för Kärda 95:1 i sydvästra kanten samt i öster längs vägen. Gravfälten gick över och groparna beskrevs kort. Sammanlagt registrerades ett 50-tal gropar inom fornlämningarna.

Kärda RAÄ 120, Värnamo kommun

Rösebotten rund cirka 12 m i diameter på mindre moränhöjd, 40 m väster om väg. Ligger strax intill stensättningen RAÄ 327.

Undersökning 2007

Graven kraftigt skadad av äldre stentäkt till vägbygge. Endast 1–3 lager sten återstår i röset. Ytliga skador efter en handfull rotvältor undersöktes. Efter stormen hade graven skadats av markberedning. Förvaltarna av marken anmälde själva detta till Länsstyrelsen i Jönköping och blev ålagda att betala en undersökning av skadorna. Undersökningen utfördes av Jönköpings läns museum i samband med efterundersökningarna av stormskador (Lindblad 2008a).

Kärda RAÄ 327, Värnamo kommun

Rund, övertorvad stensättning cirka 7 m i diameter på mindre moränhöjd, 40 m väster om väg. Graven påträffades vid skadeinventering efter stormen Gudrun. Enstaka stenar synliga i ytan. Ligger strax sydöst om en större stensättning, Kärda 120:1.

Undersökning 2007

Stensättningen är skadat av tre rotvältor, två större som sitter ihop i gravens sydvästra del samt en i dess norra del.

De båda rotvältorna i sydväst sammanfaller delvis med skador från markberedning med harv som också undersöktes vid samma tillfälle (Lindblad 2008a).

FIGUR 32. Den markberedda stensättningen Kärda RAÄ 327.

De båda större rotvältorna hade skadat ett område på ungefär 3 x 2 meter. Området rensades upp och alla lösa stenar och jord grävdes ut. I vältans mitt, in mot gravens mitt från sydväst, hade skadan gått ner i stensättningens botten och rubbat det nedersta lagret sten på en yta av ungefär 0,5 x 1 meter. Stensättningen hade tre lager av relativt stora stenar, 0,2–0,5 m, med endast lite, humös jord emellan. Under stenmaterialet kom ljusgult morängrus. I skadans övriga delar hade två av tre lager sten rubbats, det nedersta stenlagret hade således klarat sig oskadat. Jorden från rotvältans mitt sållades utan resultat. Jorden i rotvältan grävdes igenom och sållades delvis utan något att notera.

Rotvältan i norr var cirka en meter i diameter och inte lika djup som de övriga vältorna, endast de två översta stenlagren hade rubbats. Skadan och rotvältan undersöktes utan något att notera och ytan lades sedan igen.

Lommaryd RAÄ 69, Aneby kommun

Gravfält bestående av högar och stensättningar i svagt sluttande moränmark. Gravfältet var vid tillfället betat av får och beväxt med enstaka större träd, främst tall och björk, samt gräs. Längs dess sydöstra sida går en mindre bruksväg, längs södra sidan går landsvägen och ca 50 meter nordväst om gravfältet ligger en mindre skogsjö, Skaredasjön, med blöt sankmark in mot gravfältet.

Undersökning 2005

Två rotvältor som berörde gravar undersöktes 2005. Den ena rotvältan hade skadat kantkedjan till en hög. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Undersökning 2007

Ett tjugotal rotvältor spridda över området, de flesta i nordvästra kanten av gravfältet ner mot vattnet. Endast ett handfull rotvältor som delvis skadat 4 högar.

Grav 1, hög, ca 10 m i diameter och 1,5 m hög med fotränna i gravfältets mitt, cirka 10 m sydväst om mindre bruksväg i nordöst. Rotvälta på 2 x 3 meter i gravens östra kant. Det skadade området rensades upp och allt löst material grävdes bort. Gravens fyllning bestod enbart av sand. Kol och sot kom fram en bit ner i gravens fyllning mot botten när såret rensades. Efter att skadan rensats fram stod det klart att ett kraftigt brandlager fanns i botten av graven även i den skadade södra kanten. Det beslutades att rensa fram och dokumentera profilen i schaktets norra del in mot graven. När denna rensats fram syntes ett tydligt brandlager med stora kolbitar och sot i botten av högens fyllning. All fyllning från denna nivå i graven sållades. Lagret var 3–10 centimeter tjockt och följde botten på högen, något under nuvarande marknivå. Sanden direkt under brandlagret var på sina ställen svagt rosa- och orangefärgad vilket tyder på stark värme. Den framrensade profilen med brandlagret ritades. Inga brända ben, inga fynd. Rotvältan låg i kanten på graven och brandlagret sträcker sig med andra ord troligtvis under hela den synliga gravhögen. Av den missfärgade sanden att döma samt kollagrets tjocklek och utbredning ända ut i kanten av graven har bålet stått på platsen och högen rests över resterna.

FIGUR 33. I profilen till grav 1 kan man se ett tydligt brandlager. Foto Daniel Lindblad.

FIGUR 34. Karta över Lommaryd 69 med de undersökta gravarna. Inmätt 2009.

Grav 2, hög strax sydöst om grav 1, ca 8 m i diameter och 0,7 m hög. En rotvålta i gravens östra kant, ca 1,3 x 1 m. Den skadade ytan samt rotvåltan undersöktes. Fyllningen bestod endast av sand utan några tecken på brandlager eller andra förändringar. Med tanke på avsaknaden av ett kraftigt brandlager och eldpåverkad sand, som det i kanten av grav 1, kan man fundera på om gravbålet för grav 2 stått på annan plats och resterna deponerats där högen sedan rests.

Grav 3, hög ca 10 m i diameter och 1 m hög, i gravfältets nordvästra del. En rotvålta, ca 2 x 1 meter i högens nordöstra kant, delvis utanför högen. En stor sten ca 0,5 x 0,3 m hängande synlig i rotvåltan. Vid rensning av såret blev yttreligare 2 stora stenar synliga. Verkar ha ingått i en inre stenkonstruktion, eventuellt en rejäl kantkedja. I övrigt utgjordes gravfyllningen av sand med enstaka mindre kolbitar i det skadade partiet. Inget övrigt att notera.

Grav 4, hög ca 7 m i diameter och 0,5 m hög, i fältets västra del. En mindre rotvålta i gravens nordvästra kant, cirka 1 m i diameter.

Vältan hade vid undersökningstillfället stängt sig nästan helt och undersöktes därför endast summariskt. Det skadade partiet runt om vältan grävdes ut och själva rotvältan gick igenom i den mån det gick att komma åt. Antydning till ett kol- och sotlager kunde iakttagas men inga brända ben eller fynd. Eftersom vältan stängt sig samt låg i kanten av och delvis utanför graven gjordes inga ytterligare insatser.

Norra Ljunga RAÄ 47, Sävsjö kommun

Norra Ljunga RAÄ 47 är en stor domarring vilken drabbats av fem rotvältor. Graven efterundersöktes 2005 med komplettering 2007. Inga stenar var rubbade. Rotvältorna rensades upp och genomgrävdes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Norra Ljunga RAÄ 50, Sävsjö kommun

Gravfält med drygt 100 gravar; domarringar, stensättningar, treuddar, högar, resta stenar etcetera på plan moränmark. Gravfältet är ett av länsstyrelsen skött objekt och betades av hästar vid undersökningstillfället. Glest beväxt med vuxna tallar och enar samt gräs. Landsvägen skär gravfältet i nordvästra sidan, i övrigt är området omgivet av skog och åkermark.

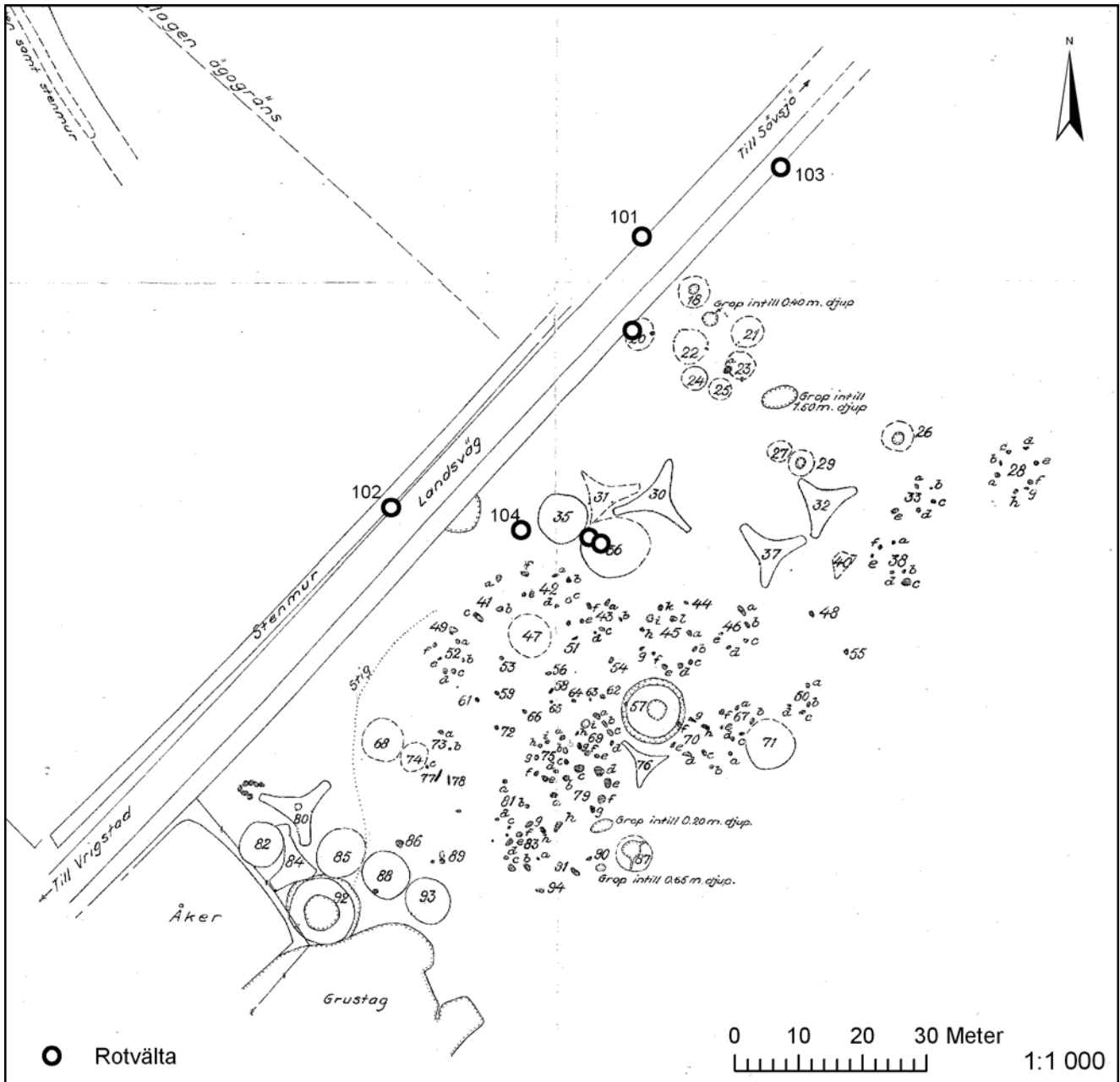
Undersökning 2005

Grav, hög, efterundersökt 2005. En rotvälta strax väster om graven blottade en härd. En rotvälta precis öster om graven blottade en stenpackning. Rotvältorna rensades upp och genomgrävdes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Undersökning 2007

Som kartunderlag inför och under undersökningen användes N. Gillgrens karta över gravfältet från 1935, härifrån är även numreringen av anläggningarna hämtade. Inför undersökningarna gjordes en noggrann översyn av skadornas omfattning och sammanlagt fyra rotvältor i tre anläggningar bedömdes bli föremål för utgrävningar. En rotvälta sydväst om anläggning 35 i vilken det hittades brända ben, två rotvältor i anläggning 36 samt en norr om anläggning 68. Förutom dessa skador upptäcktes också skadade anläggningar i dikeskanten vid landsvägen som skär genom gravfältet i dess nordvästra sida. Ursprungligen har gravfältet troligtvis sträckt ut sig norr om vägen också där det idag är åker och betesmark och det finns fortfarande registrerade gravar här. Åkermarken norr om vägen har i folkmun kallats "Kolhögarna" vilket beror på all kol och svart jord som kommit fram här vid odling. Enligt traditionen skulle Ljunga by tidigare ha legat på denna åker (ATA N. Gillgren inv. nr 30 1935).

Vägdiket var vid undersökningstillfället precis påbättrat och grävt i vilket gjorde det mycket lätt att se förändringar i jordlagren. Två

FIGUR 35. Karta över gravfältet Norr Ljunga RAÄ 50 med omgivning. Upprättad 1935 av Gillgren. Från Jönköpings läns museums arkiv.

härddar och ett stolphål som identifierades längs med vägen undersöktes och dokumenterades. De fick nummer 101–103, övriga nummer i texten hänvisar till karta från N. Gillgrens inventering nr 30 i Norra Ljunga sn, 1935. En grav som en gång i tiden vid anläggandet av vägen till hälften tagits bort dokumenterades också då profilen var tydlig i det nyligen omgrävda diket. Graven har nummer 20 på Gillgrens karta.

A 101, härdd, ca 0,8 m i diameter och 0,5 m under vägytan/asfaltnivån. Profilen synlig i det nyligen omgrävda diket på norra sidan av vägen i höjd med östra delen av gravfältet på andra sidan vägen. Profilen dokumenterades, bestod av kol- och sotlins i små kolansamlingar upp till 0,06 m tjocka.

A 102, stolphål cirka 0,2 m i diameter, 0,3 m under vägytan/ asfaltnivån och 0,3 m djupt. Profilen synlig i det nyligen omgrävda diket på norra sidan av vägen och rakt nordväst om Norra Ljunga 47:1. Profilen dokumenterades, stolpen har antingen brunnit alternativt kolats kraftigt i änden vid nedsättningen.

A 103, härd, 1,4 m i diameter och 0,6 m under vägytan/ asfaltnivån. Profilen synlig i det nyligen omgrävda diket på södra sidan av vägen cirka 20 m nordöst om Norra Ljunga 50:s nordöstligaste del. Profilen dokumenterades, bestod av tydlig sot- och kollins upp till 0,15 m tjock.

A 104, rotvälta 2 meter SV om A 35, en övertorvad stensättning cirka 15 meter i diameter och 0,4 m hög. Vid framrensning av rotvältans grop hittades brända bitar av skalltak i sot- och kollager. Stenrad av 0,5 x 0,4 m st stenar i schaktets sydöstra del verkade utgöra en avgränsning av anläggningen, eventuellt en kantkedja. Lagret med sot/kol/bränt ben följdes och grävdes ut, ca 0,25 m djupt. Fyllningen sållades, mer bränt ben tillvaratogs. Benbitarna bedömdes osteologiskt och ben från människa och eventuellt djur kunde identifieras. Formen gick inte klart att avgöra utan att undersöka ett större område, vilket uppdraget inte innefattade. Svårt att avgöra vilken typ av anläggning det rörde sig om.

A 20, rund stensättning ca 8 m i diameter och 0,4 m hög. Halva graven bortgrävd vid anläggningen av vägen och diket. Ligger i gravfältets nordöstra hörn. Profil i dikeskanten framrensad och ritad. Fyllning av 0,15–0,4 m stora stenar samt humös jord. Ett bränt benfragment framkom vid rensning i mitten av graven. Benet kunde osteologiskt bedömas härröra från människa.

A 36 två rotvältor i gravens nordvästra del precis efter varandra, en i kanten och strax innanför denna in mot gravens mitt. Graven är en övertorvad, rund stensättning, drygt 20 meter i diameter och 0,4 m hög. Rotvältorna ganska stora, 2 x 2 m, men inte så djupa. I rotvältorna syntes mycket sten och i bägge sårytorna stenpackning av 0,05–0,2 meter stora stenar. De skadade partierna rensades från lös sten, jord och rötter. Vältorna hade lyft sten i samtliga tre lager i graven. Gravfyllningen bestod av ca 0,3 x 0,4 m stenar något djupare liggande med mindre 0,06–0,25 m stenar tätt packade emellan. Går ej att avgöra stensättningens form utan att ta upp ett betydligt större område. Beslutar att inte göra detta, av vad man kan se ovan jord är anläggningen troligtvis rund eller oval. En liten del (10–15 %) av det mindre stenmaterialet var eldpåverkat, dock ej hårt skörbränt. I stenmaterialet finns flera roströda och blågrå stenar samt enstaka mindre kvartsitstenar. Rotvältorna hade tagit med sig minst ett 30-tal stenar av olika storlek (både mindre och djupare liggande större) från graven. Den skadade delen av graven grävdes ut samt gick rotvältorna igenom utan fynd eller synliga lager/gravlämningar. Sällning utfördes i form av stickprov med jämna mellanrum. Fotad och avslutad.

Ett i ytan liggande metallföremål i rotvälta ca 15 m norr om grav 36 togs om hand. Resterna efter ett till synes avlångt smalt och tunt järnföremål men så fullständigt korroderat och fragmenterat att det nästan inte återstod någonting. Rotvälтан gick igenom utan ytterligare fynd. Fyndet verkade inte ha koppling till någon grav. Fyndet lämnades in för konservering.

Av en tillfällighet upptäcktes invid platsen för utgrävningen ett par äldre ca 0,3 x 0,4 m stora sår efter grävda gropar. Vid närmare besiktning av gravfältet hittades ytterligare en handfull liknande skador utspridda över gravfältet, en del i synliga, karterade gravar, några utanför. Groparna misstänktes kunna vara rester efter avsökning med metalldetektor och åtföljande rovgrävning.

Hela gravfältet gick därför över och besiktigades okulärt varpå 33 tydliga gropar registrerades och ritades in på Gillgrens karta (ej alla då ett knappt 10-tal ligger utanför, norr om kartan). Majoriteten av groparna var ca 0,3 x 0,3–0,5 m stora men det fanns även ett antal upp till dubbelt så långa. Groparna låg i många fall i synliga, registrerade gravar, främst i domarringarna, men även t.ex. mitt i en av treuddarna. Groparna var i de flesta fallen tydliga när man kom nära inpå men svåra att se på avstånd och de var sannolikt några år gamla. Groparna hade tydligt skurna kanter som efter en spade, väl synliga nersjunkningar och glesare förna/växtlighet. Man kunde klart se att de lagts igen efter grävning och att gärningsmännen/mannen varit mån om att inte lämna för tydliga spår efter sig. Plundringen rapporterad till länsstyrelsen och anmäldes till Polisen i Jönköping.

Norra Ljunga RAÄ 66, Sävsjö kommun

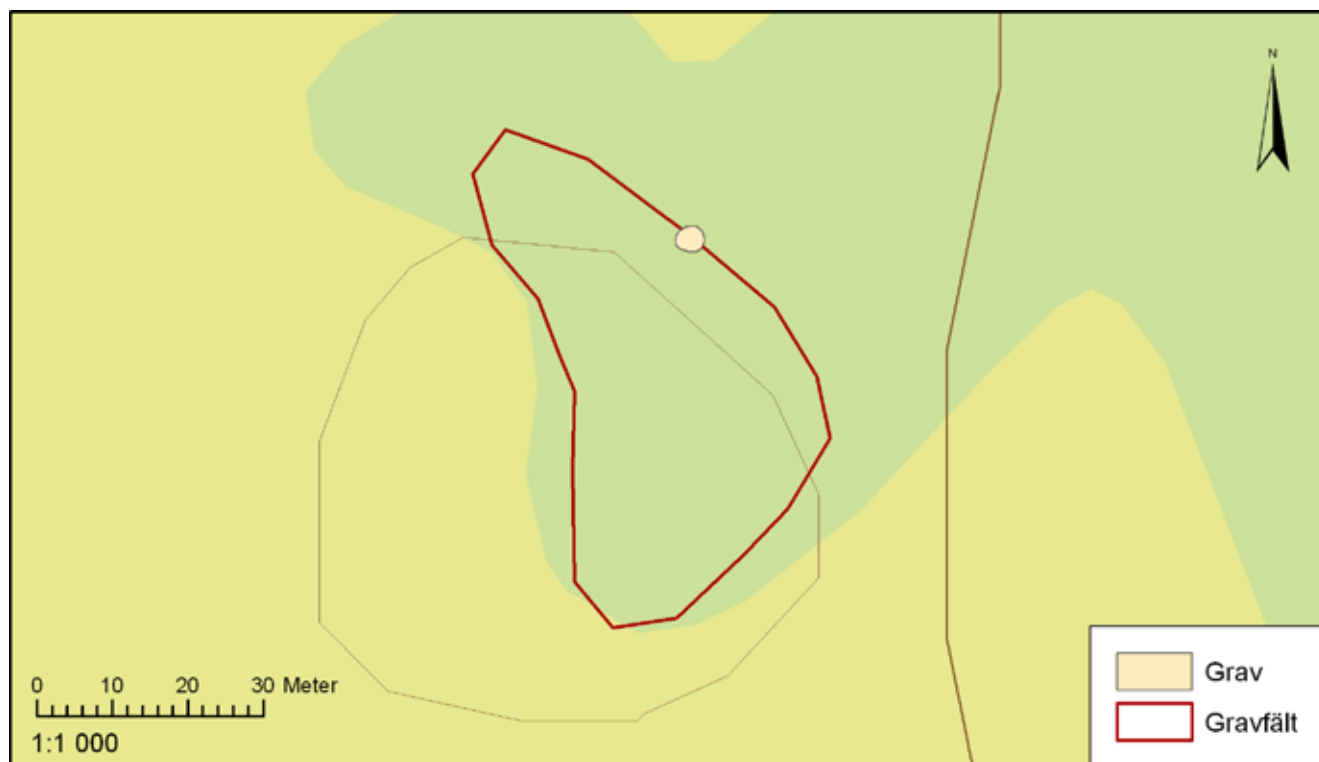
Mindre gravfält på impediment i åker med en handfull övertorvade, runda stensättningar och högar med 4–6 meter i diameter. Gravfältet ligger på en höjd öster om gården Nöbböle. På impedimentet ligger även flera röjningsrösen och det är troligt att det finns fler stensättningar under några av dessa högar med röjd sten.

Undersökning 2007

Endast en grav skadad av en rotvälta på gravfältet. Graven kan beskrivas som en toppig, övertorvad stensättning, cirka 3,5 meter i diameter och 0,4 m hög belägen i gravfältets nordvästra del och anlagd delvis direkt på en bergsklack. Rotvälтан hade lyft bort norra halvan av graven som bedömdes vara så kraftigt skadad att en totalundersökning var den enda möjligheten. Brända ben hittades i rotvälтан redan vid första besöket under planeringen för fältarbetet. Det var tydligt redan från början att själva gravgömmen med fyndbärande lager låg öppen.

Stensättningen torvades av och den skadade delen rensades från ytligt skräp. Ritades i plan och fotograferades. Tydlig kantkedja synlig i den norra skadade halvan av graven bestående av avlånga,

cirka 0,5 x 0,2 m stora stenar. Kantkedjan var rubbad och förstörd av rotvältan i norr men den var ändå tydlig då stenarna inte flyttats så långt och deras ursprungliga läge kunde ganska lätt ses. Då graven delats så gott som exakt på mitten av rotvältan bestämdes att profil skulle läggas längs det redan befintliga snittet och att gravens norra, skadade del skulle undersökas först.

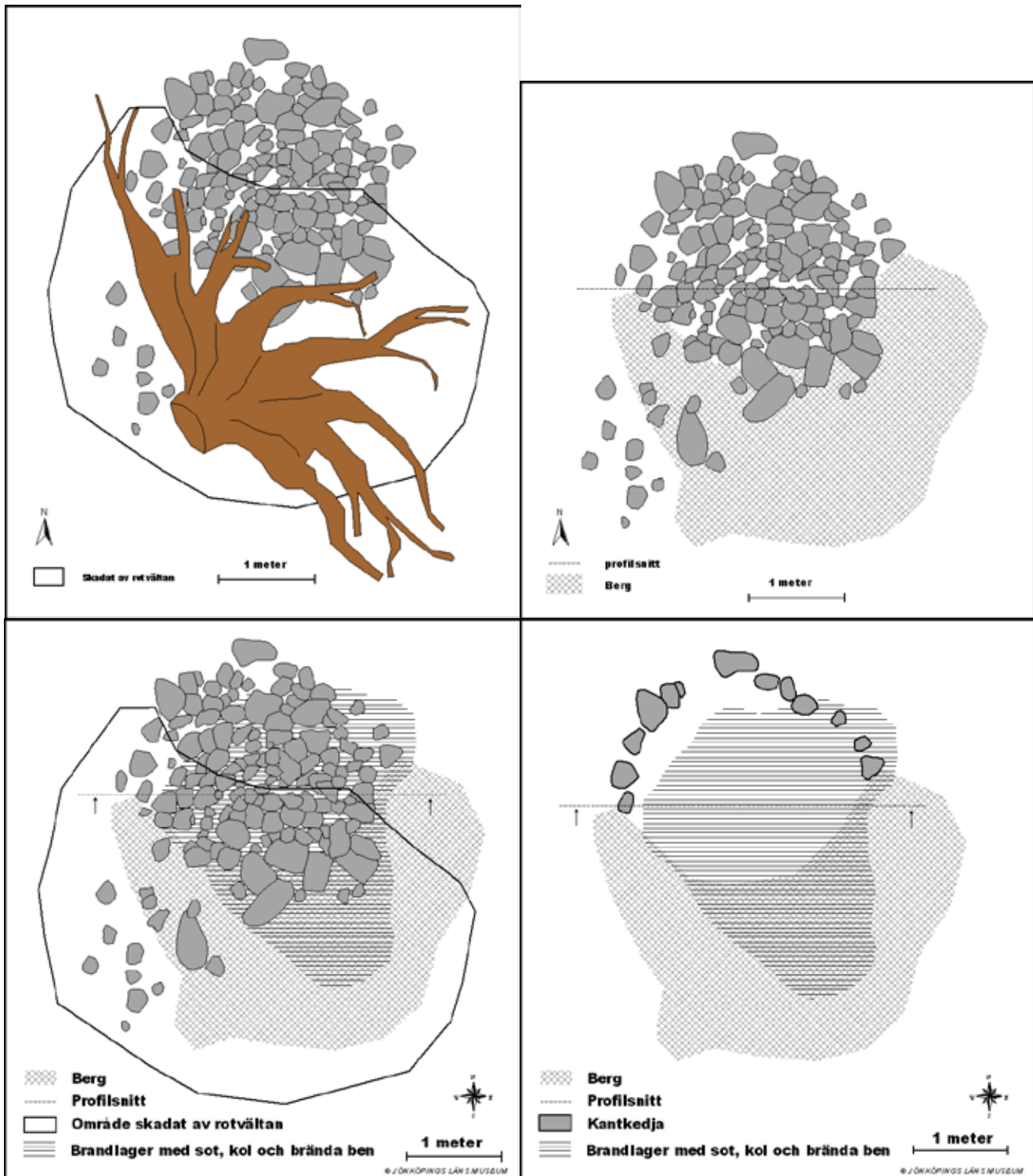
Undersökningen av den norra delen påbörjades samtidigt som rotvältan började gås igenom då större delen av gravens norra del satt fast i denna. Rotvältan hade lyft mycket av stenmaterialet men flera av de djupast liggande, nedersta stenarna i graven samt kantkedjestenar låg fortfarande i graven, dock rejält omrörda. Jorden i rotvältan sållades allteftersom och ett fåtal brända ben hittades. Då den skadade norra hälften av graven grävdes ut samtidigt stod det snart klart att själva gravgömmen inte lyfts av rotvältan utan låg kvar under det nedersta omrörda stenlagret. När detta rensats upp och alla rubbade stenar lyfts bort blev ett brandlager allt mer synligt i gravens botten med kol, sot och brända ben. Det visade sig också att graven i norr var anlagd direkt ovanpå berget och att brandlagret främst var koncentrerat till en cirka en meter bred och 0,1 m djup skreva i berget som löpte i öst-västlig riktning. Brända ben hittades i det omrörda nedre stenlagret i norr men blev tydligt som ett gravlager först under stenarna. Här kom mycket kol och sot med en koncentration av brända ben in mot gravens mitt in i profilväggen mot söder.

I mitten av graven var cirka tre till fyra lager sten varav det nedersta bestod av något större stenar cirka 0,4 x 0,4 m stora och

FIGUR 36. Karta över Norra Ljunga 66 med den undersökta graven markerad.

FIGUR 37. En sekvens bestående av fyra planer över den undersökta graven på gravfältet Norra Ljunga RAÅ 66. Digital bearbetning Daniel Lindblad.

med mindre cirka 0,1–0,25 m stora ovanpå detta i den norra delen. Kantkedjestycken var ännu något större och samtliga ovala till formen i norr. Kantkedjan i norr var anlagd i princip direkt på berget alternativt med ett par centimeter kol- och sotblandad jord under. Då berget här sluttar något från söder och ner mot norr

var det tydligt att den norra delen av graven byggts upp med stora kantkedjestenar för att jämna ut höjdskillnaden.

Rotvältan undersöktes helt och hållet och enstaka brända ben hittades i sållet samt en liten bit keramik. Keramikbiten låg i rotvältans norra del och måste av allt att döma ha legat strax utanför graven.

Efter att hela norra delen avslutats dokumenterades profilen och utgrävningen av gravens södra hälft påbörjades. Det stod redan klart att graven innehöll ett kraftigt brandlager med mycket brända ben koncentrerade till gravens mitt. Södra sidan var inte skadad av rotvältan vilket gjorde det lättare att följa kantkedjan på denna sida. Det visade sig att även här bestod kantkedjan av ovala avlånga stenar, cirka 0,25 x 0,45 m stora, som satts på högkant, lutande inåt graven. Endast på en sträcka av ett par meter i gravens västra/nordvästra sida fanns inte denna typa av kantkedja. Här var stenarna betydligt mindre. Förklaring till detta kom snart då det visade sig att berget här hade sin högsta punkt och att man lagt mindre kantsten direkt på berget. På detta sätt har man byggt upp en hög kantkedja där marken varit låg och motsatt en låg där berget gått högt och på detta sätt skapat en i det närmaste horisontell kantkedja runt stensättningen. Detta ger illusionen av att graven är anlagd på i det närmaste plan mark. De största kantkedjestenarna i söder och väster hade dessutom grävts ner en bit för att öka denna illusion av plan mark.

FIGUR 38. Graven på gravfältet Norra Ljunga 66 dokumenteras. Foto Leif Häggström.

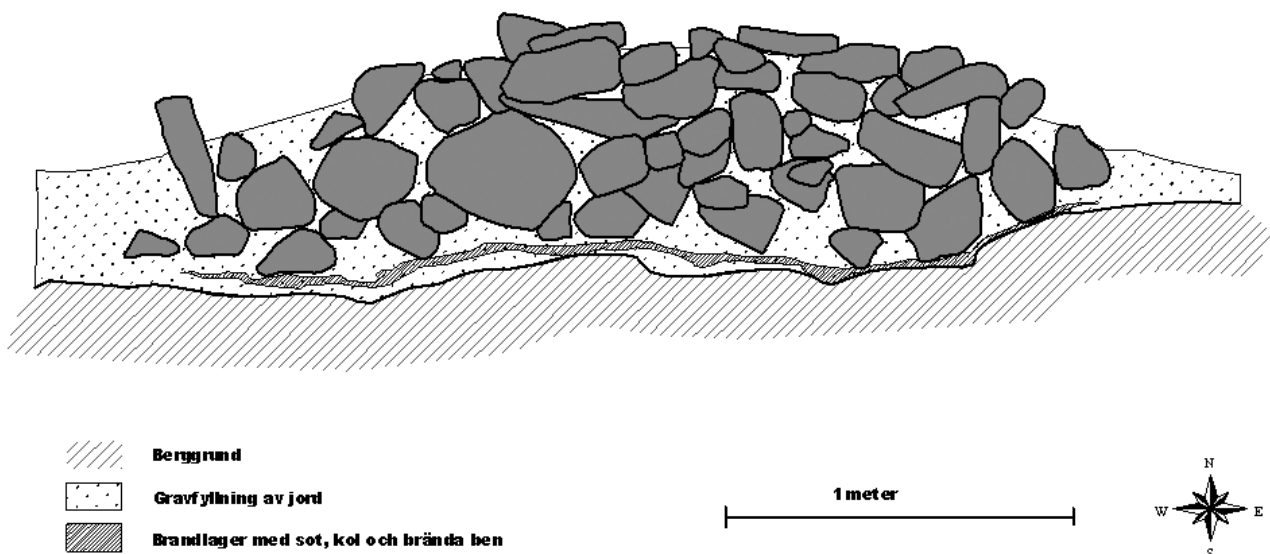

FIGUR 39. Den undersökta graven på gravfältet Norra Ljunga 66 dokumenteras i profil. Foto Leif Håggström.

Brandlagret fortsatte in i gravens södra del. Sot och kol fanns i princip under hela graven men med en tydlig koncentration in mot dess mitt. Detta ca 1,3 x 1,3 m stora område i gravens mitt innehöll också en betydligt större koncentration av brända ben. Övriga brända benfragment som hittades i graven och rotvältn är troligtvis flyttade av rötter och sorkar och kommer ursprungligen från brandlagret i mitten av graven. Flera sorkgångar och sorkbon gick mellan stenarna i graven och det gick snabbt att konstatera att dessa djur varit aktiva på arkeologifronten också. Benen i graven var mycket fragmentariska och delvis ojämnt brända samt verkade vara hårt påverkade av den fuktiga och genomsläppliga miljön som stenarna direkt ovanpå berget utgjort. Cirka 6,5 dl tillvaratogs i hela graven. Totalt tillvaratogs drygt 4 hg brända ben, varav större delen kunde konstateras komma från människa. Några benbitar

FIGUR 40. Den undersökta graven på gravfältet Norra Ljunga RAÄ 66 i profil. Digital bearbetning Daniel Lindblad.

FIGUR 41. Det tångeförsedda järnföremålet från graven på Norra Ljunga RAÅ 66. Föremålet såg när det var rostigt ut som en kniv, men är sannolikt en spatel. Foto Leif Haggström.

kan tänkas komma från djur, resten kunde ej bedömas. Människobenen härrörde från en vuxen människa, klart över 30 år gammal, sannolikt mellan 40 och 50. Tänderna var hårt slitna och personen kan ha haft karies. Ett par bitar ben med hårt slitna ledytter visar att personen haft mycket ont då ligament och brosk varit helt borta i den aktuella leden. Om det rör sig om ben- eller armlid eller kanske till och med ryggraden, kan inte avgöras då benbitarna bara hade själva ledytan bevarad.

Flera större stenar var placerade i botten på graven även i den södra delen varav flera var lätt eldpåverkade. Ett järnföremål, eventuellt en spatel, hittades i brandlagrets mitt, inga övriga fynd.

Med tanke på myckenheten av kol och sot under hela stensättningen, även ut i dess kanter och under kantstenarna så har gravbålet stått på gravplatsen och varit ca 2 x 2 m stort. En ränna har troligtvis grävts för kantkedjestenarna i söder och väster och platsen har på detta sätt jämnats till inför gravbålet. Bålet hölls delvis direkt på berget som visade tecken på eldpåverkan i gravens norra och framförallt västra del. Gravbålsresterna har skrapats ihop till ett område på ca 1,3 x 1,3 m och täckts medan de fortfarande var varma. Större sten har lagts i botten av graven direkt ovanpå benresterna medan kolen fortfarande var glödande. Kantkedjan har sedan byggts och graven täckts med mer sten av mindre storlek och en del jord.

Nydala RAÅ 89, Värnamo kommun

Bebyggelselämning i betesmark bestående av flera husgrunder, röjningsrösen, fågator etcetera på sjön Ruskens västra strand. Husgrunderna är koncentrerade till en höjd och sydösts lutningen från denna höjd ner mot sjön. Platsen benämns Hunnavik och namnet förekommer i en skriftlig källa redan 1329. Platsen var övergiven då skiftena genomfördes men gårderna strax norr om platsen dyker upp under olika benämningar innehållande ordet bol i någon form.

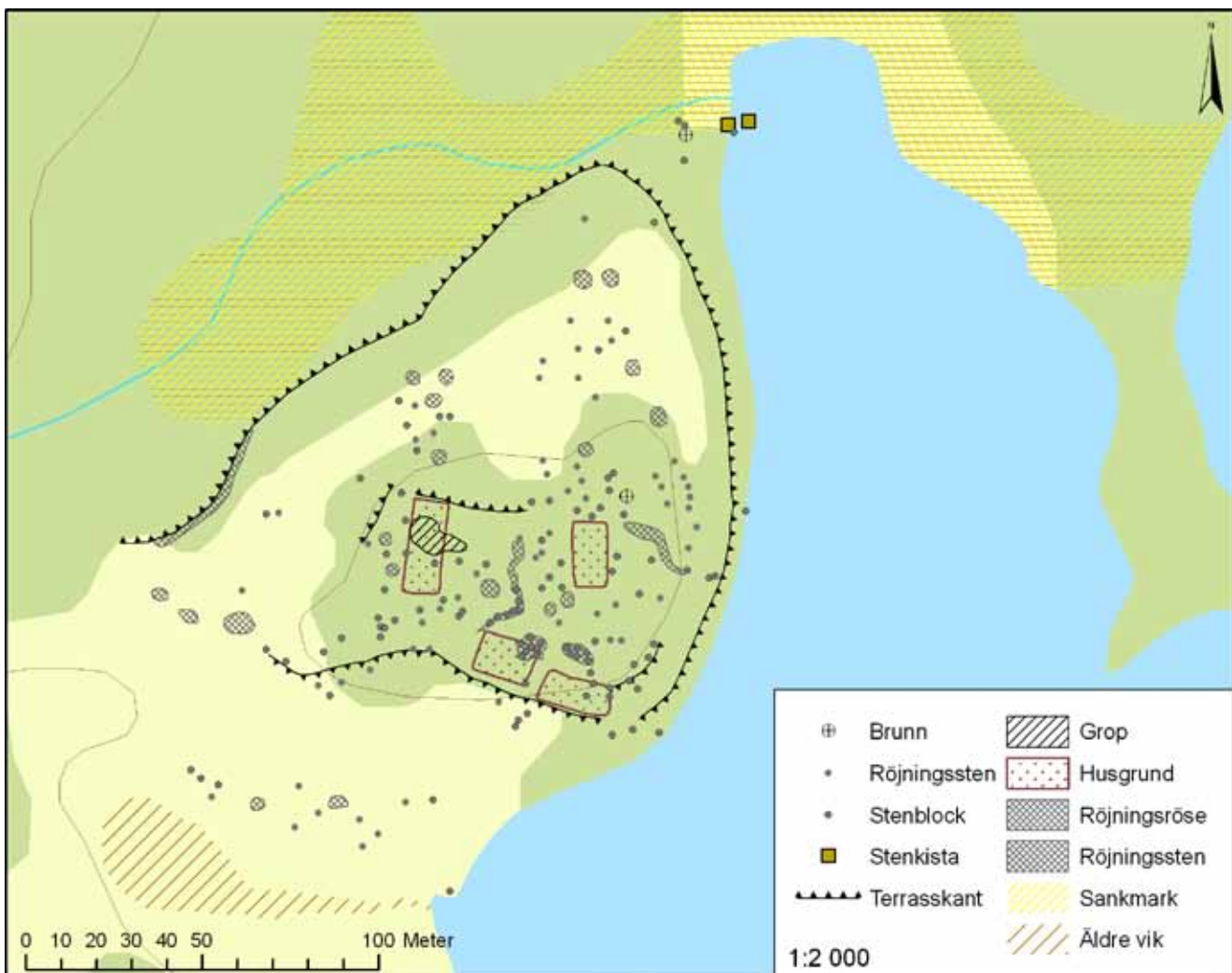
Bol var ett äldre jordmått med rötter i det äldre danska området och omnämns första gången i skrift år 1085.

Undersökning 2007

Två rotvältor berörde en av husgrunderna, en i dess södra kortsida och en i dess östra långsida. Beskrivningen i fornminnesregistret omtalar två husgrunder och en del andra lämningar. Redan vid en första genomgång av området kunde det emellertid konstateras att det fanns fyra husgrunder samt en del andra lämningar som inte var beskrivna i registret. Det bestämdes därför att ett naturligt första steg innan en undersökning påbörjades skulle vara att översiktligt kartera området.

En enklare karta upprättades och lämningarna ritades sedan in med hjälp av måttband, kompass och stegning. Fyra olika större byggnader identifierades, en brunn, två stenkistor, en järnframställningsplats (Ua-35164 285 ± 25 BP), samt ytterligare en möjlig byggnad. Husgrunderna ligger samlade på kullen och sluttningen ner mot vattnet. Järnframställningsplatsen hittades drygt 100 meter

FIGUR 42. Karta över fornlämning Nydala RAÄ 89 med omgivande miljö. Upprättad av Jönköpings läns museum.

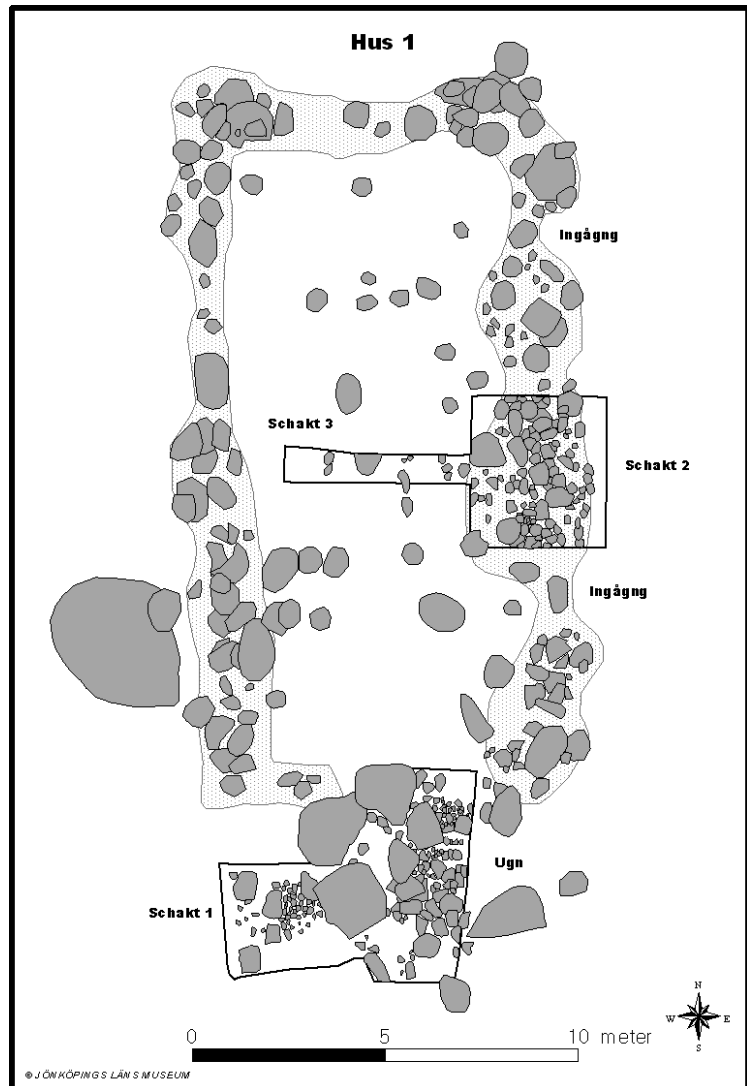
sydsydväst om närmaste husgrund, här fanns också resterna av vad som kan vara ytterligare en husgrund. Längre in i viken, nordost om husgrunderna låg de båda stenkistorna i vattenkanten. Dessa har utgjort fundament för en brygga. Något längre upp på stranden fanns resterna av en brunn.

Rotvälta nr 1 i den södra kortändan av husruin 1 började undersökas. Vältan var ifrån en mycket stor björk och hade delvis lagt sig emellan två 2 x 1,5 x 1,5 m stora stenblock, varav det ena rubbats av vältan. Ett tredje stenblock i samma storlek ligger på rad med dessa lite längre norr ut längs husets västra långsida. Stenarna verkade på något sett ha ingått i husets sydvästra hörn och västra sida men det är oklart exakt vilken funktion dessa haft. När såret från rotvältan rensats upp och en del rötter tagits bort syntes en hel del mindre sten framförallt på insidan av de stora stenblocken, inne i huset, samt utanför husets kortsida. Kortsidans vägg i skalmursteknik kom fram i söder och gick helt intill ett av de stora blocken. Mycket sot och kol hittades direkt runt de stora stenblocken framförallt mellan stenarna på insidan av huset. Visade sig snart vara någon form av ugnskonstruktion byggd av en jämn stenpackning in mot de stora blocken på husets insida. Stenarna i konstruktionen var 0,1–0,5 m stora och kraftigt skörbrända, lagda i vad som synes vara en rund grundform med större stenar i cirkelns ytterkant och mindre stenar i tät packning in mot mitten.

FIGUR 43. Den södra delen av hus 1 dokumenteras. Foto Leif Häggström.

FIGUR 44. Planritning över hus 1 på fornlämningen Nydala RAÅ 89. Digital bearbetning Daniel Lindblad.

En del slaggbitar hittades i botten av ugnen ovanpå stenpackningen varav endast en var järnslag. Det är svårt att avgöra om ugnskonstruktionen varit inbyggd i huset eller om den stått i en öppen kortsida utanför husets södra vägg. Väster om ugnen strax ”utanför” huset kom en packning av knytnävsstora stenar samt utanför dessa i linje med husets västra långsida en flat större sten. Möjligt att denna sten tillsammans med liknande stenar längre öster ut har utgjort syllsten och burit upp ett tak som sträckt sig utanför husets södra kortsida. Området runt de stora stenblocken samt ugnen har då varit under tak i en öppen konstruktion utan fasta väggar. Stenpackningen mellan stenblocken och den eventuella syllstenen i sydvästra hörnet har då varit golv i denna öppna yta under tak. Dessa stenar var inte eldpåverkade och marken innehöll inte lika mycket kol som området runt ugnen. Kol från området kring ugnen daterades (Ua-35163 95 ± 25 BP).

Rotvälta nr 2 cirka 4 meter norr om rotvälta nr 1 hade lyft delar av husets östra vägg och skalmuren syntes i skadan. Ett schakt lades

FIGUR 45. En bit av skalmuren i långsidan på hus 1 har rensats fram. Foto Leif Haggström.

tvärs över skalmuren i öst-västlig riktning i det skadade partiet. Det skadade partiet undersöktes och skalmuren i den östra långsidan grävdes igenom då stenarna i den var rubbade och för att kunna dokumentera en profil genom väggen. Schaktet förlängdes sedan åt väster i en smal remsa genom huset för att om möjligt kunna få indikationer på golv eller vad huset brukats till. Denna del av huset innehöll inget kol eller sot, endast ett par fynd av en tånge till ett järnredskap, keramik och bränt ben. Benbitarna härrör med stor sannolikhet från människa. Inget golvlager fanns i marken däremot gott om större stenar i storleken 0,3–0,6 m. Förklaringen måste vara att huset haft trägolv ovan marknivå anlagt ovanpå stenar. Detta förklarar också avsaknaden av fynd då ett trägolv sopats av och rengjorts och därmed inte gömmer några fynd.

Avsaknaden av fynd gör byggnaden svår att tolka samtidigt som ugnskonstruktionen i husets södra kortsida ger det en extra dimension. Bortser man från ugnen är någon form av lagerbyggnad en trolig tolkning. Inget tyder på att huset använts för stallning av boskap då detta skulle gett ett tydligt golvlager, troligast ett stengolv.

FIGUR 46. Tången som hittades i byggnaden på Gamla Hunnavik. Foto Leif Haggström.

Tvärtemot talar allt för att golvet varit av trä vilket också utesluter en stallbyggnad. Fynden av människoben komplicerar tolkningen av byggnaden. För att tydligare klargöra husets och framför allt ugnens betydelse skulle utökade grävningar krävas något som inte kunde göras innanför ramarna för detta projekt.

Näsby RAÄ 6, Vetlanda kommun

Gravfält som i fornminnesregistret anges bestå av 12 högar och 42 stensättningar varav 6 är stenfyllda och 36 är övertorvade. Små röjningsrösen av äldre karaktär omger gravfältet i väst, norr och öst. Dessa var inte registrerade i FMIS vid undersökningstillfället. En lägre liggande plan och jämn platå strax väst om gravfältet utgör ett mycket fint boplatsläge. Ytan har gott om små röjningsrösen samt en registrerad kolbotten och en hålväg. Området drabbades hårt av stormen Gudrun och är nu kalhugget. Stormskadeinventering genomfördes hösten 2006. Vid återbesök den 17/4 2007 observerades att gravfältet även skadats i samband med skogsbruksåtgärder.

De skogsbruksrelaterade skadorna bestod dels i körsador i samband med upparbetning av virke och dels av markberedningsskador. Vid upparbetning har ingen hänsyn tagits, skadorna koncentreras till gravfältets norra och centrala delar. Vid markberedning har man i gravfältets södra och västra del markberett intill gravar, i nå-

FIGUR 47. Flygfoto över markberett område. Inom området finns såväl det vikingatida gravfältet Näsby RAÄ 6 som en stor mängd röjningsrösen. Foto Leif Gustavsson.

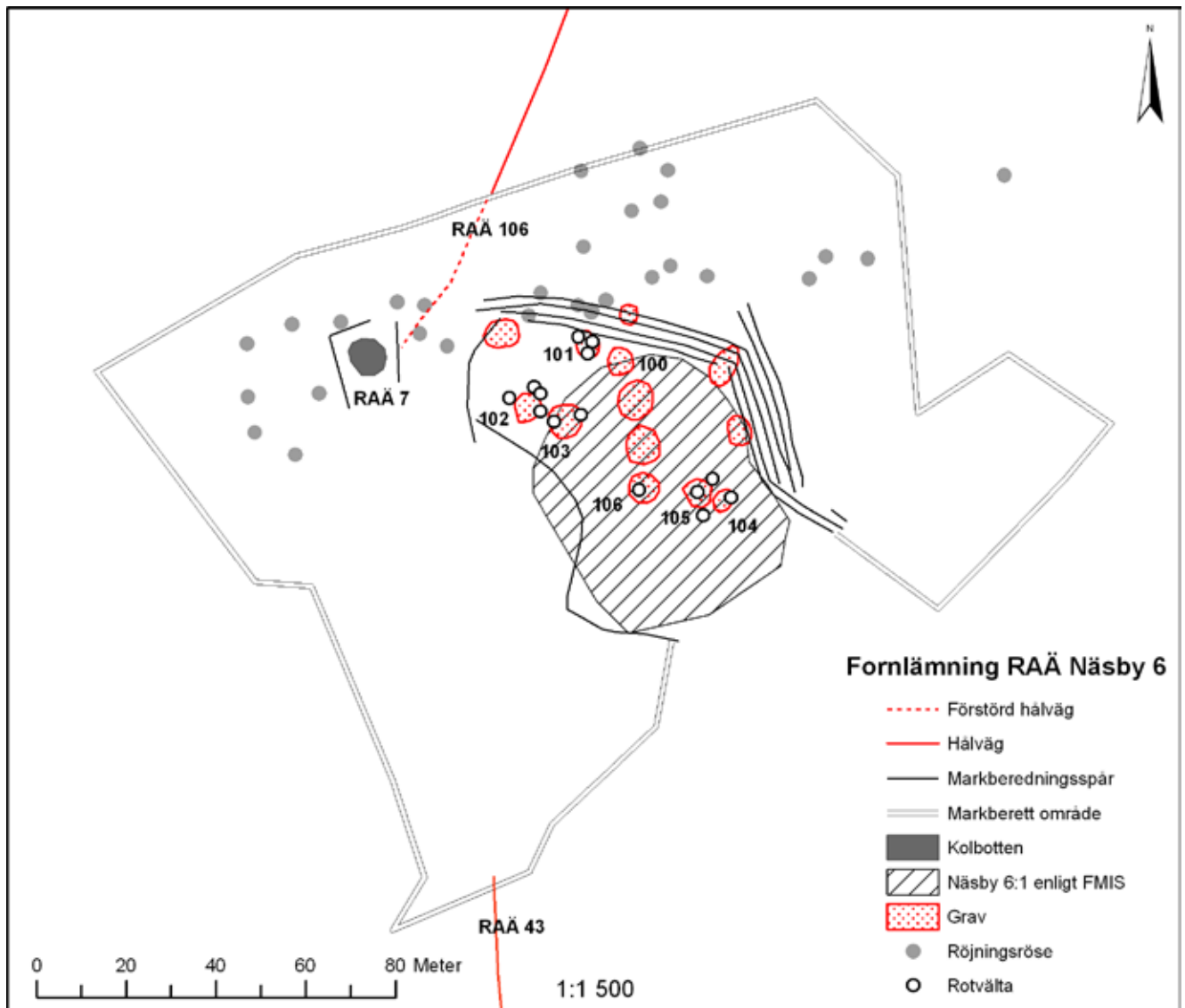

got fall har en kantkedja markberetts. I gravfältets norra och östra del har de yttersta raderna med gravar markberetts. Ett halvdussin gravar kan klassas som svårt skadade av markberedning. Händelsen rapporterades till länsstyrelsen i Jönköpings län och polisanmälan gjordes. Inför polisanmälan gjordes en enklare dokumentation och GPS-kartering av skadorna på hösten 2007. Uppskattningsvis var 20 % av de synliga anläggningarna drabbade. Den 16 april 2008 besöktes gravfältet av polisens utredare samt personal från länsmuseet i Jönköping efter förfrågan från polisen. Polisen inspekterade och fotodokumenterade skadorna tillsammans med museets personal som förklarade och förtydligade lämningarna på platsen.

Grav 100, stensättning, 6 m i diameter, 0,5 m hög. Snarare 8-kantig än rund. Rotvälta 1 och 2 i nordöst, ej speciellt djupa, rubbat 1–2 lager sten, blottar kantkedjan.

Grav 101, oregelbunden stensättning 4–8 m stor, 0,7 m hög. Belägen 3 m väster om grav 100. Graven kan utgöras av upp till

FIGUR 48. Karta över gravfältet Näsby RAÄ 6 med utvalda markberedningsspår inlagda. Det syns tydligt hur markberedningen skadat delar av gravfältet, men främst det omgivande röjningsröseområdet där enstaka röjningsrösen har mätts in. Markberedda och undersökta gravar visas. Ytterligare några gravar är inmätta för att underlätta orienteringen. Kompletterande inmätningar utförda 2009. Digital bearbetning Daniel Lindblad.

tre mindre, tätt liggande stensättningar eller en stor oregelbunden. Rotvälta 1 i väst, skadat kantkedjan och gått hela vägen ner genom samtliga stenlager. Brunna rötter påträffades. Fyllning framförallt av sten och en del jord. Rotvälta 2 och 3 i sydöst, två rotvältor ihop som skadat en yta på 3,5 x 2 m, i kanten på graven. En del sten, 0,3 m stora, men mest sandig jord. Ett bränt benfragment funnet i flammigt lager i botten på skadan på cirka 0,3 m djup. Lagret var mörkare än den omgivande jorden och hade enstaka mindre kolbitar i sig. Endast enstaka stenar i och ovanför detta lager men under kom vad som verkade vara en tät stenpackning av 0,2 m stora stenar. Denna var inte skadad och rensades därmed inte fram. Troligtvis en stenmatta som ligger i botten på graven direkt på resterna efter en kremning. Stenar i kantkedja 0,3 m stora i ena kanten av skadan.

Grav 102, hög 6 m i diameter och 1 m hög. Belägen i gravfältets östra kant 15 m söder om grav 101. Fyllning av jord. Två rotvältor i västra kanten av graven som skadat en 2 x 1 m stor yta. Skadan rensades upp och undersöktes. Rotvältan grävdes igenom. Inget att notera.

Grav 103, hög belägen omedelbart öster om 102 med 2 rotvältor i södra kanten. Fyllning av jord.

Grav 104, stensättning belägen i gravfältets östra del. En rotvälta med ytliga skador undersöktes. Fyllning av sand och en del sten. Inget mer att notera.

Grav 105, stensättning omedelbart nordväst om 104. En rotvälta, 2 x 1 meter, i östra kanten av graven med ytliga skador undersöktes. Fyllning av jord och en del sten, 0,15–0,2 meter stora. Inget mer att notera.

Grav 106, stenfylld hög mitt på gravfältet, 5 m i diameter och 1 m hög. En rotvälta i västra halvan som lyft sten i de två översta lagren. Inget övrigt att notera.

Samtliga rotvältor undersöktes och gravarna återställdes i möjligaste mån. Ytliga rotvältor togs bort i ytterligare 8 gravar.

Näsby RAÄ 51, Vetlanda kommun

Två runda, övertorvade stensättningar intill varandra på liten höjd i annars flat moränmark. Mycket stormfällad skog i området med flera rotvältor som berör gravarna. Vid första besöket låg samtliga stammar kvar och platsen var mycket svår att ta sig fram på. Undersökningarna koordinerades med kommunens personal och en skotare röjde upp området i samråd med oss inför utgrävningens början.

Undersökning 2007

Åtta rotvältor bedömdes bli föremål för utgrävning i olika grad och de nummerades från 1 till 8. Den större stensättningen 51:1 var skadad av 6 rotvältor, nummer 1–6, och den mindre 51:2 av två, nummer 7–8. Skiss upprättades över området där respektive

rotvälta ritades in. Rotvältorna och undersökningen av skadorna beskrivs i nummerordning:

Rotvälta 1 är centralt belägen i stensättning Näsby 51:1. Rotvältan hade fläkt upp ett 2 x 1,5 m stort hål som gick ner till alven. Skadan samt ett mindre område runt denna rensades upp och allt löst material togs bort. En profil rensades fram och det kunde konstateras att stenpackningen var tät och vällagd och bestod av 2–3 lager med sten, ungefär 0,4–0,5 m djup. Inom endast en mindre yta, cirka 1 x 1 m, direkt under rotvältan hade skadan gått ner till botten av graven. I resten av det skadade området var det nedersta stenlagret intakt. Inga fynd eller spår av gravgömma kunde observeras.

Rotvälta 2 ligger i sydvästra hörnet av graven, 1,2 x 1 m och 0,3 m djup. Skadan var relativt ytlig med stenar synliga i vältan direkt under torven. Tydlig kantkedja bestående av 0,4 x 0,5 m stora stenar framkom vid rensning av det skadade partiet i vältans södra del. Kantkedjans placering stämmer bra med gravens synliga utbredning i ytan. Endast ett par av stenarna i kantkedjan hade rubbats lite av vältan. I resten av schaktet fanns en tät, vällagd stenpackning av 0,1–0,25 m stora stenar i 1–2 lager. Endast enstaka stenar i det översta lagret som rubbats. Inga fynd, tecken på gravgömma eller lager hittade.

Rotvälta 3 i gravens södra del, cirka 2 x 1,5 meter stor och relativt ytlig. Har inte skadat gravens nedersta stenlager. Tydlig kantkedja synlig efter framrensning bestående av cirka 0,4–0,5 m stora stenar. Stämmer dock inte överens i riktning med kantkedjan som fanns i såret efter rotvälta 2. Om det är kantkedjor det är frågan om måste det finnas två anläggningar som byggts ihop på platsen. Kan betyda att det som i ytan ser ut som en stor rund anläggning, 51:1, egentligen har en annan yttre form sammansatt av flera delar. Exempelvis skulle det kunna röra sig om en rund stensättning i mitten med en eller flera öron runt om, det vill säga mindre runda anläggningar i kanten på den större. Ett annat alternativ är att det ligger två stensättningar delvis om lott på platsen. Ett tredje alternativ, och

FIGUR 49. På gravarna låg fortfarande stammarna kvar när efterundersökningen genomfördes. Här är en rotvälta i stensättningen. Foto Daniel Lindblad.

kanske det troligaste om man ser till gravens synliga utbredning i markytan, är att stensättningen förutom en yttre kantkedja har inre stenkonstruktioner eller mönster lagda av större stenar. Platsen var så pass överväxt och belamrad med kvistar och granar att den yttre utbredningen inte klart gick att fastslå även om den ger ett i det närmaste runt intryck. I övrigt innehöll den skadade undersökningssytan samma stenpackning som i vältan.

Rotvälta 4 var en mindre men djupare rotvälta i gravens centrala del. Den var cirka 1,5 x 1 meter stor och sträckte sig ner till den sterila marken under gravens stenar. Skadan rensades upp och allt löst material gick igenom och grävdes bort. Rotvältan hade lyft sten ända ner till gravens botten men inga tecken på gravgömma kunde hittas. Ingen profil var möjlig att rensa fram utan att göra betydligt mycket mer skada på orörda delar av gravens fyllning. Fyllningen i rotvältan arbetades igenom utan något övrigt att notera.

Rotvälta 5 var en svårgrävd vältan bemängd med mycket ris från kringliggande stammar samt med flera stora rötter. Ungefär 2 x 2 m stor och 0,6 m djup, i gravens södra kant delvis utanför gravens fyllning. I vältan observerades några kantstenar 0,4–0,6 m stora, varav ett par rubbats av rötter. Skadan undersöktes och all jord i rotvältan gick igenom utan något övrigt att notera.

Rotvälta 6 var belägen i gravens sydöstra kant, cirka 2,5 x 1 m och 0,6 m djup. Hade även här skadat kantkedjan ur vilken ett par stenar, 0,4–0,5 m stora, var uppfläktade. Det skadade området rensades upp och undersöktes varpå kantkedjestenarna återplacerades på ursprunglig plats. Inåt gravens åt norr fanns samma stenpackning som observerats och dokumenterats i de övriga rotvältorna i gravens fyllning. Jorden i rotvältan gick igenom varpå schaktet lades igen.

Rotvälta 7 låg i östra kanten på stensättning Näsby 51:2, strax norr om vältan 8, vältornas sår går in i varandra. Skadan var 1 x 1,2 m och 0,5 m djup. Stenpackning och kantkedja framkom i vältans norra och östra del. Skadan hade inte gått djupt ner i packningen utan endast rubbat stenar i de översta 1–2 lagren. Endast ett par mindre 0,2 x 0,2 m stora stenar lösa i vältans nordvästra del. Det mesta av vältan låg utanför själva stenpackningen. Kantkedja bestående av 0,3 x 0,2–0,6 x 0,4 m stora stenar och något mindre sten i fyllningen. En stor klumpsten troligtvis i naturligt läge har utnyttjats som del av kantkedjan. Rotvältans jord grävdes igenom, flyttade stenar lades tillbaka och schaktet fylldes igen.

Rotvälta 8 utgick. Visade sig vid närmare undersökning ligga utanför gravens fyllning.

Bägge stensättningarna verkar ha en rejäl kantkedja med jämn, vällagd stenpackning innanför. Den stora gravens 52:1 har troligtvis även någon form av inre stenmönster av större stenar alternativt ligger det här mer än en stensättning. Båda monumenten består av cirka 3 lager sten med endast lite jord emellan. Känns i ytan mer som övertorvade rösen.

Skepperstad RAÄ 8, Sävsjö kommun

Gravfält bestående av 31 högar och 13 runda stensättningar. Gravfältet ligger på en liten moränås och skärs i ena kanten av en gammal grusväg. Ett antal gravar skadade av vägen varav en handfull i det närmaste är halverade. Högarna är 4–12 m i diameter och några har tydlig kantränna. De runda stensättningarna är 4–6 m i diameter och 0,1–0,4 m höga, övertorvade.

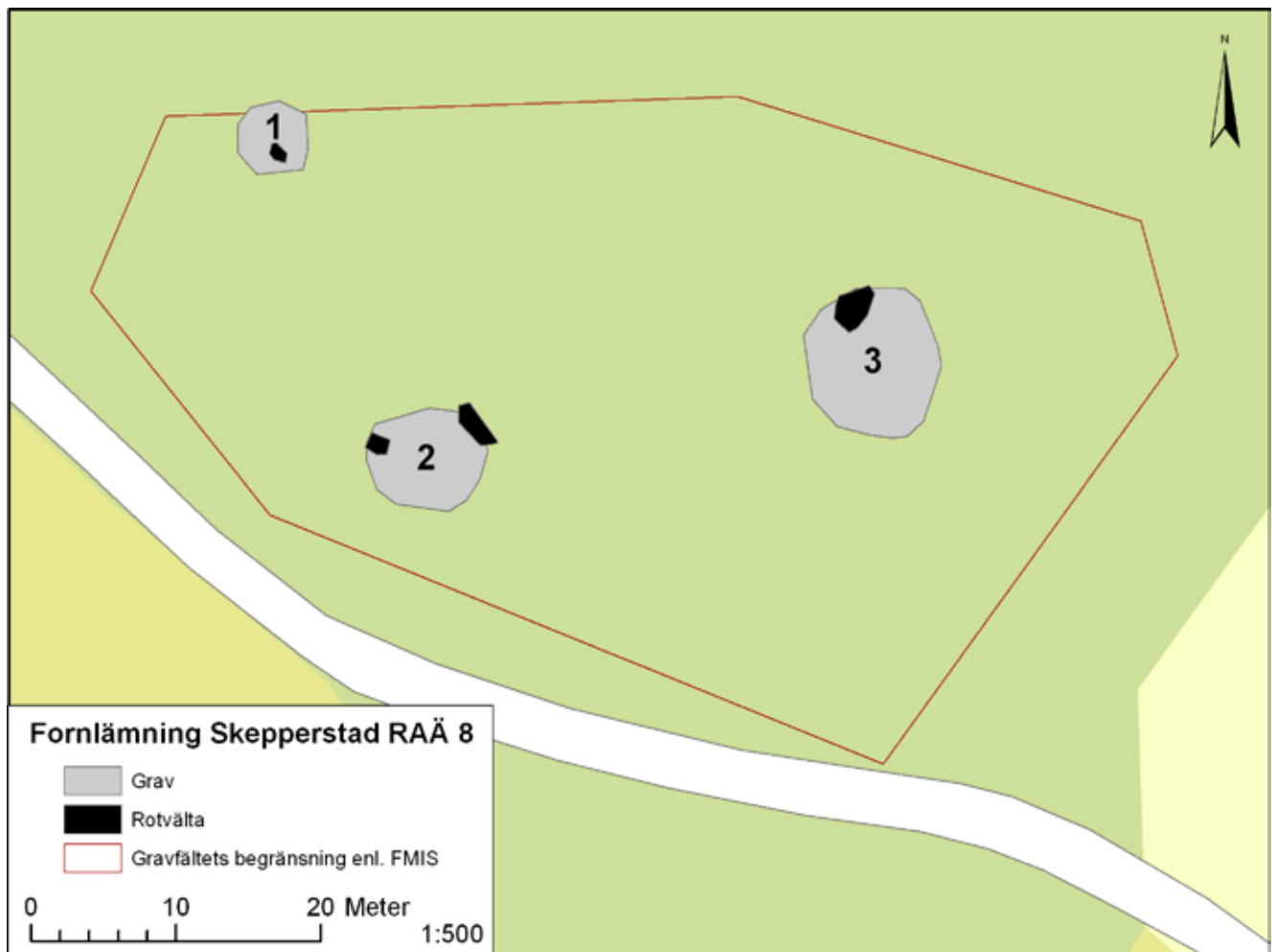
Undersökning 2007

Fem rotvältor som skadat tre högar i gravfältet.

Grav 1, hög, 8 m i diameter och 1 m hög. Ytlig rotvälta i gravens norra del cirka 1,5 x 1 m. Det skadade partiet rensades från rötter, lös sten och jord. Stenar i fyllningen cirka 0,2–0,3 m stora, samt sandig jord. Rotvältnen hade endast skadat graven ytligt och rubbat det översta stenlagret. Inga övriga observationer. Rotvältnen grävdes igenom och gropen lades sedan igen.

Grav 2, hög, 6 m i diameter och 1,2 m hög. Tre rotvältor i graven. En enkel i västra sidan, 1 x 1,5 m, och en dubbel i norr, 2,5 x 2 m. De skadade ytorna rensades upp. Stenar i fyllningen, cirka 0,2–0,3

FIGUR 50. Karta över Skepperstad 8 med de undersökta gravarna. Inmätt 2009.

m stora, samt sandig jord. Rotvältan i väster var ytlig och skadade endast gravens översta stenlager. Rotvältan grävdes igenom och gropen lades sedan igen. I den dubbla rotvältan framkom kanten av ett brandlager med sot och kol. Skadan berörde endast en liten del av kanten av lagret och inga brända ben eller andra fynd hittades.

Grav 3, 10 m i diameter och 1,5 m hög gravhög. Kraftig rotvälta i gravens norra del cirka 2 x 2 meter. Skadan rensades upp och lösa stenar, jord och rötter avlägsnades. Stenar i fyllningen, cirka 0,2–0,3 m stora, samt sandig jord. I mitten var vältan djup och här hittades tecken på ett i marknivå liggande brandlager med sot och kol. Endast en mindre del av detta var skadat där ett par djupt liggande rötter ryckts upp av vältan. Inga brända ben eller andra fynd. Rotvältan grävdes igenom och gropen lades sedan igen.

Vallsjö RAÄ 39, Sävsjö kommun

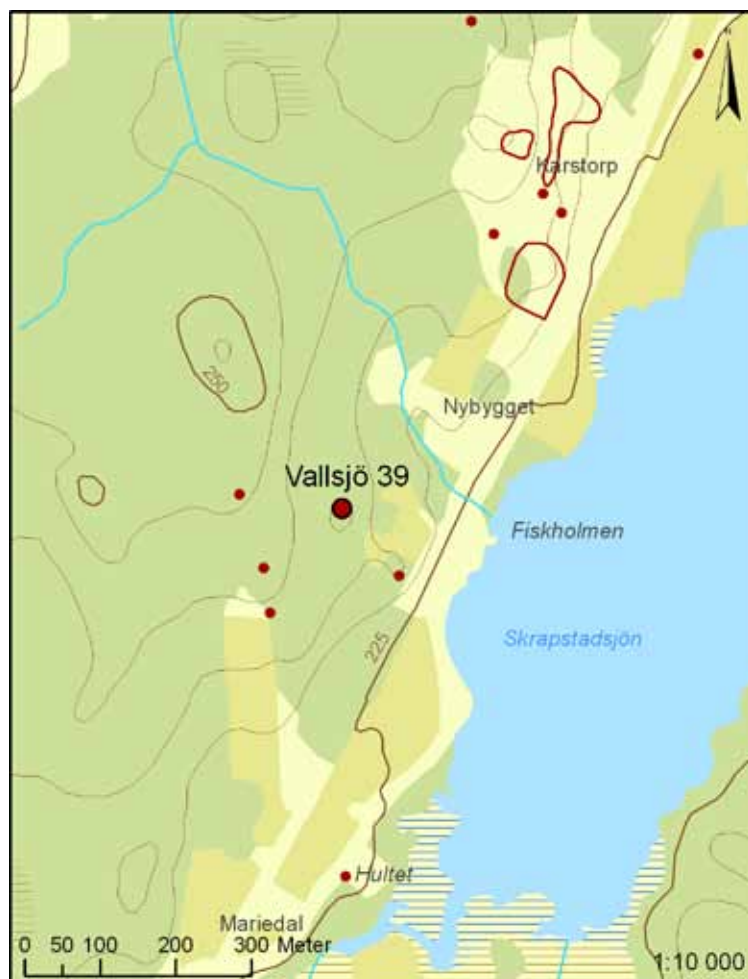
Gravröset Vallsjö 39:1 är för en arkeolog ett i alla yttre avseenden typiskt bronsåldersröse. Ensamt liggande uppe på en höjd med utsikt över Skrapstadssjön ett par hundra meter åt öster. Röset uppmättes vid undersökningstillfället till cirka 11,5 m i diameter. Undersökningen begränsades till skador åsamkade av sju rotvältor belägna mestadels i kanterna av graven. Således är det svårt att säga mer exakt hur högt graven reser sig över den underliggande marken men uppskattningsvis rör det sig om en dryg meter. Röset var delvis övervuxet med gräs och mossa men en kantkedja av rejäla stenar gick att följa runt hela graven. En äldre plundringsgrop fanns i rösets mitt och sten från denna låg utslängd på rösets sydvästra del.

Undersökning 2007

Det var framförallt rösets västra del som berördes av djupare och mer omfattande skador från rotvältor. I ett sår från två intill varandra liggande vältor hittades brända ben i dagen redan vid besiktningen. Vid det tillfället bestämdes att det skadade partiet skulle undersökas grundligt. Det skadade området började strax innanför kantkedjan i rösets västra del och sträckte sig åt öster in mot rösets mitt men utan att beröra gravens centrala del. Redan innan undersökningen påbörjats diskuterades möjligheten att de brända benen kunde tillhöra en sekundär grav. Läget på skadan i röset, relativt långt ifrån centrum men väl innanför kantkedjan, den stora mängden ben som plockades direkt ur rotvältan samt att dessa till synes inte kom ifrån botten av röset talade för en sekundär grav i röset. Det visade sig vara gott om brända ben i rotvältans jord och efter att dessa tillvaratagits och jorden sållats kunde vältorna avlägsnas.

Det skadade partiet visade sig mäta cirka 2,5 x 1,5 m. Större delen av skadan berörde de två översta lagren sten och endast i en mindre yta i dess mitt var röset omrört hela vägen ner till botten. Efter att ha tagit bort en del ytlig, väldigt omrörd sten framgick det att de brända benen kom från ett område i rotvältans ena sida ca 1,5 m in

FIGUR 51. Gravröset Vallsjö RAÄ 39 har ett typiskt läge i landskapet, på en åsrygg med utsikt över vatten. Digital bearbetning Daniel Lindblad.

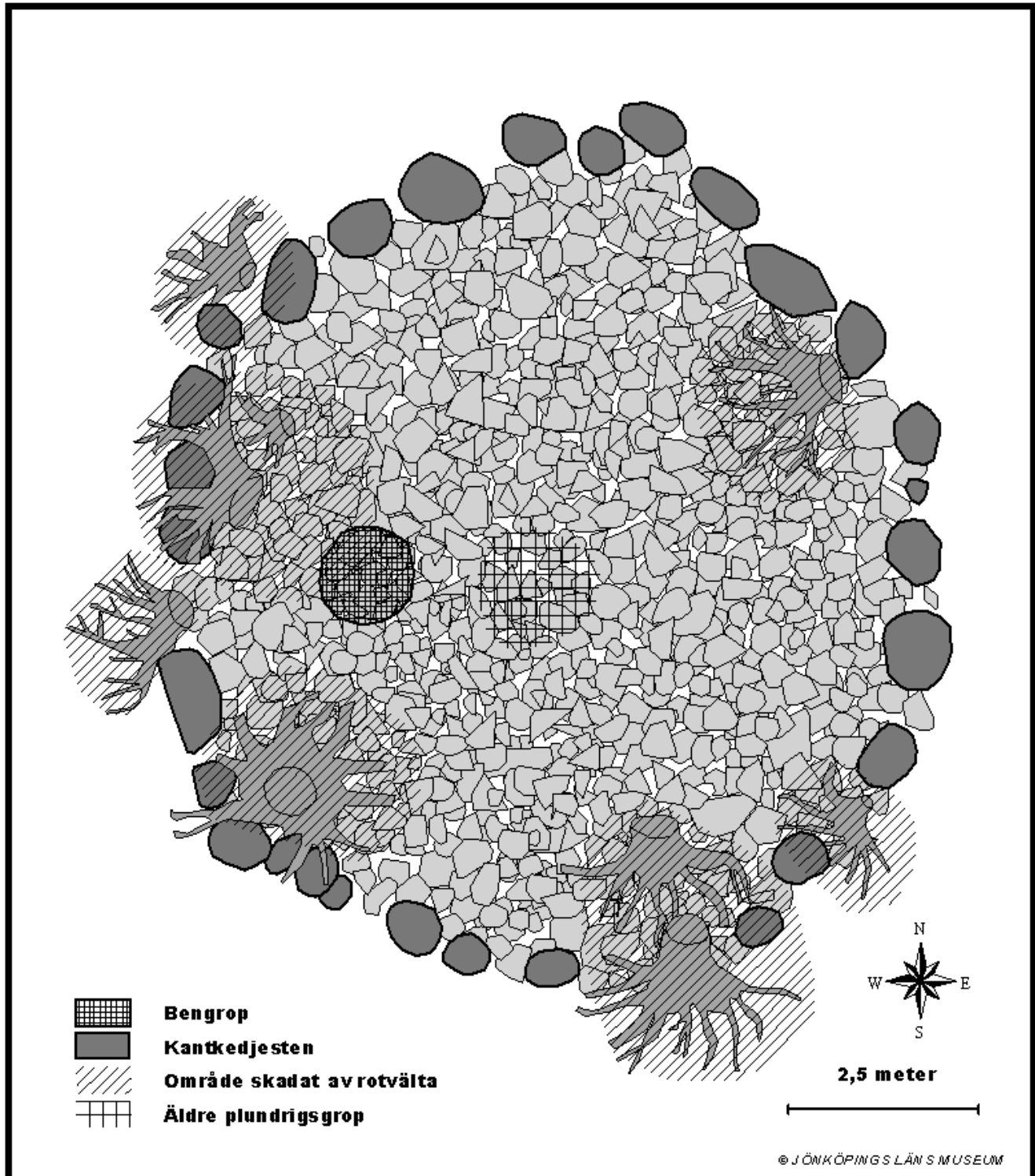
från rösets kantkedja men att det fortfarande var mycket omrört och förstört av vältans rötter. Under de översta två till tre lagren sten i röset framkom en mindre yta med hög koncentration av brända ben vilket visade sig vara en sekundär begravning i form av en bengrop. Gropen var 0,35 m i diameter och 0,2 m djup och framförallt fylld med brända ben blandat med sand. Benen var mycket hårt brända och därför också fragmentariska och sköra och uppskattningsvis

FIGUR 52. En rotvålta i gravröset Vallsjö RAÄ 39. Leif Häggström, Jönköpings läns museum.

endast mellan hälften och två tredjedelar var i sådant skick att de överhuvudtaget gick att ta tillvarata. Den totala insamlade mängden ben uppgick till cirka 12,5 dl. Enstaka små kolbitar fanns tillsammans med benen men ingen sot eller bålmönja. Tvärtom framstod benen som rengjorda från gravbålets övriga rester och endast benen tillsammans med gravgåvorna har begravts. I gropen nedre del hit-

FIGUR 53. Planritning över gravröset Vallsjö 39 med rotvältor. Jönköpings läns museum.

tades en kniv och en skära i järn samt två glättade, ovala, 0,05 m st stenar. Benen har bedömts osteologiskt och härrör till största delen från människa. Sannolikt rör det sig om en man som avlidit när han var 40–50 år gammal. Bland benen identifierades också delar av föremål, dels flera fragment av en eller två hornkammar, och dels rester av ett ornerat ben eller hornskaft till ett metallföremål.

Två benfragment plockades ut i fält som bearbetade och det visade sig vid senare mer noggrann genomgång av benmaterialet att det innehöll rester av flera artefakter. Två kammar kunde identifieras i materialet samt fragment av vad som troligtvis har varit ett handtag till skäran eller kniven. Bengropens botten låg ovanpå det nedersta lagret sten i röset. Människoben från gravgömmen ¹⁴C-daterades till yngre romersk järnålder (120–340 e.Kr, Ua-35162, 1795±35BP).

Sju rotvältor förutom den i bengropen undersöktes i graven varav endast en hade åsamkat djupare skador. De övriga hade rubbat en del sten i de två översta stenlagren. Inga fynd eller andra upptäckter gjordes. Sex av vältorna kunde helt tas bort från graven och efter undersökning återställdes de skadade partierna.

Vetlanda RAÄ 43, Vetlanda kommun

Stort röse kallat Tjuvarör, cirka 25 m i diameter och 2,5 m högt, på mindre moränhöjd samt flera stensättningar i sluttning neråt väster och söder om detta. Landsvägen går endast några meter norr om röset. Området har spår efter mycket stormfälld skog och det är nu öppen mark runtom där det tidigare stått granskog. Gott om naturlig sten i marken i området samt mycket ris och grenar efter avverkning vilket gör det svårt att bedöma vad som är gravanläggningar runt om det stora röset.

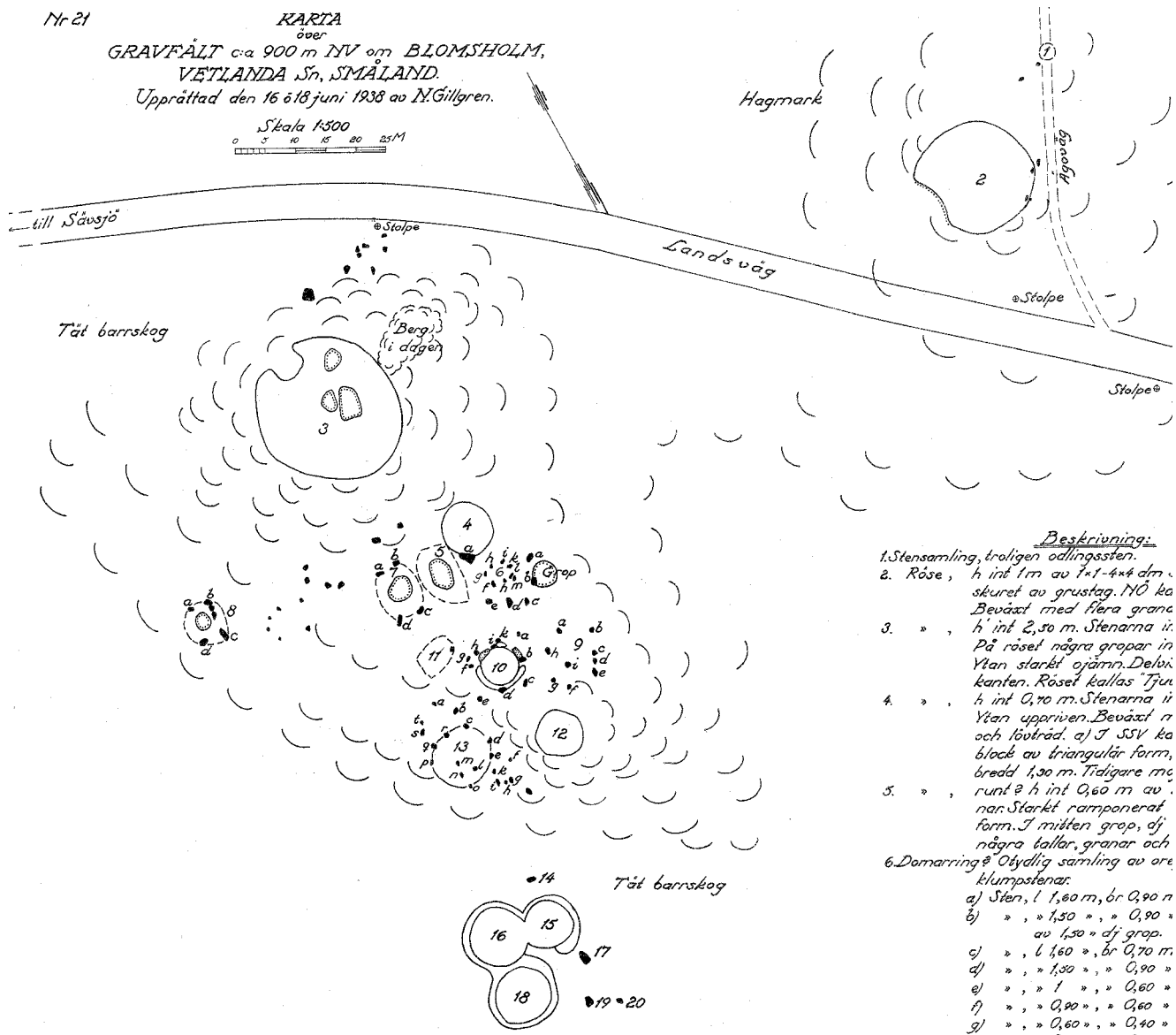
2007 års undersökning

Tre rotvältor i det stora röset, samtliga i västra kanten. Två av rotvältorna hade lyft de översta 2 stenlagren men inte ens kommit nära botten på röset som består av många lager sten. Skadorna rensades upp och flyttade stenar plockades upp ur såren. Detta gjordes mest med tanke på eventuella skadade sekundärgravar då skadorna fick anses som mycket ytliga om man tittar på rösets storlek och höjd. Fyllningen bestod endast av sten utan jord emellan i de 2 översta lagren som var relevanta att undersöka. Stenen lades tillbaka efter genomförd undersökning.

Två av de kvadratiska stensättningarna var skadade.

Stensättning A, kvadratisk, övertorvad, 4 x 4 m, cirka 30 m söder om det stora röset. En rotvälta i gravens sydvästra kant. Visade sig ligga i utslängt stenmaterial från den gamla plundringsgrop som var väl synlig i gravens mitt. Rotvältan hade inte skadat graven.

Stensättning B, kvadratisk, övertorvad, 4 x 4 m, belägen cirka 35 m nordväst om grav A och 50 m västsydväst om det stora röset. Två rotvältor i graven. Rotvälta 1, belägen i gravens östra del, nära

FIGUR 54. Ritning över gravfältet Vetlanda RAÄ 43. Upprättad 1939 av Gillgren, skannad förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

dess mitt, cirka 2,5 x 1,5 m stor skada. I mitten av skadan på en yta av ungefär 1 x 1 meter går rotvältnen ända ner i botten av anläggningen. Stort stenblock, 1 m i diameter flyttat av rotvältnen. Stenblocket har stenpackning som går in under sig och har med andra ord lagts på plats i graven. Består av tre lager sten med mycket lite jord emellan. De två översta stenlagren består av 0,2–0,3 m stora stenar med mindre stenmaterial i botten. Skadan rensades upp och undersöktes som vanligt varpå jorden i rotvältnen gick igenom. Den omrörda stenpackningen runt stenblocket grävdes ut ner till den sterila moränen. Rotvältna 2 belägen i sydvästra kanten av stensättning B, 1,5 x 1 m stor, delvis utanför graven. En del sten var lyft av rotvältnen men den har inte åsamkat lika stor skada som rotvältna nummer 1. Lösa stenar plockades ut, skadat parti rensades och undersöktes samt genomsöktes rotvältnen.

Vetlanda RAÄ 64, Vetlanda kommun

Stenkammargrav i röse, 10 m i diameter 1 m högt.

Undersökning 2007

Rotvälta, 1,5 x 1,5 m, i det omgivande rösets västra kant som vid undersökningstillfället hade gått tillbaka och stängt sig. Den omrörda ytan runtom rotvältan undersöktes. Stenar som hade rubbats ur läge återställdes och kvarlämnat ris städades undan.

Visingsö RAÄ 11 och 20, Jönköpings kommun

Visingsö 11 och 20, även kallat norra gravfältet, med ungefär 200 gravar av olika typ som exempelvis stensättningar högar och resta stenar. Gravfältet är idag uppdelat på två RAÄ-nr, där Visingsö 11 ligger knappt 200 m norr om Visingsö 20. Gravplatsen är det norra av öns tre större gravfält som alla ligger på den höjdrygg som sträcker sig i öns längdriktning i mitten av ön. Gravfältet är en av länsstyrelsen skött fornlämning och består av betad hagmark med enstaka större träd och tomtmark. I gravfältets västra del går landsvägen. Gravfältet karterades 1933 av C. Claesson och E. Bellander i skala 1:100. Deras karta över området med de olika gravarna numrerade användes vid samtliga undersökningar nedan. Numren refererar till denna karta.

Genomgång av skadorna på Visingsö 11 och 20 resulterade i att en rotvälta i södra kanten av en hög blev föremål för undersökning.

Undersökning 2005 (Visingsö 11)

I 2005 års rapport står det felaktigt att efterundersökningarna genomfördes på Visingsö 20.

Grav 41, efterundersökt 2005. En rotvälta i gravens södra halva hade gjort omfattande skador. Rotvältan genomgrävdes. Fynd av två metallföremål gjordes, en tånge och ett beslag med nit. Inga konstruktioner eller övriga anläggningar observerades.

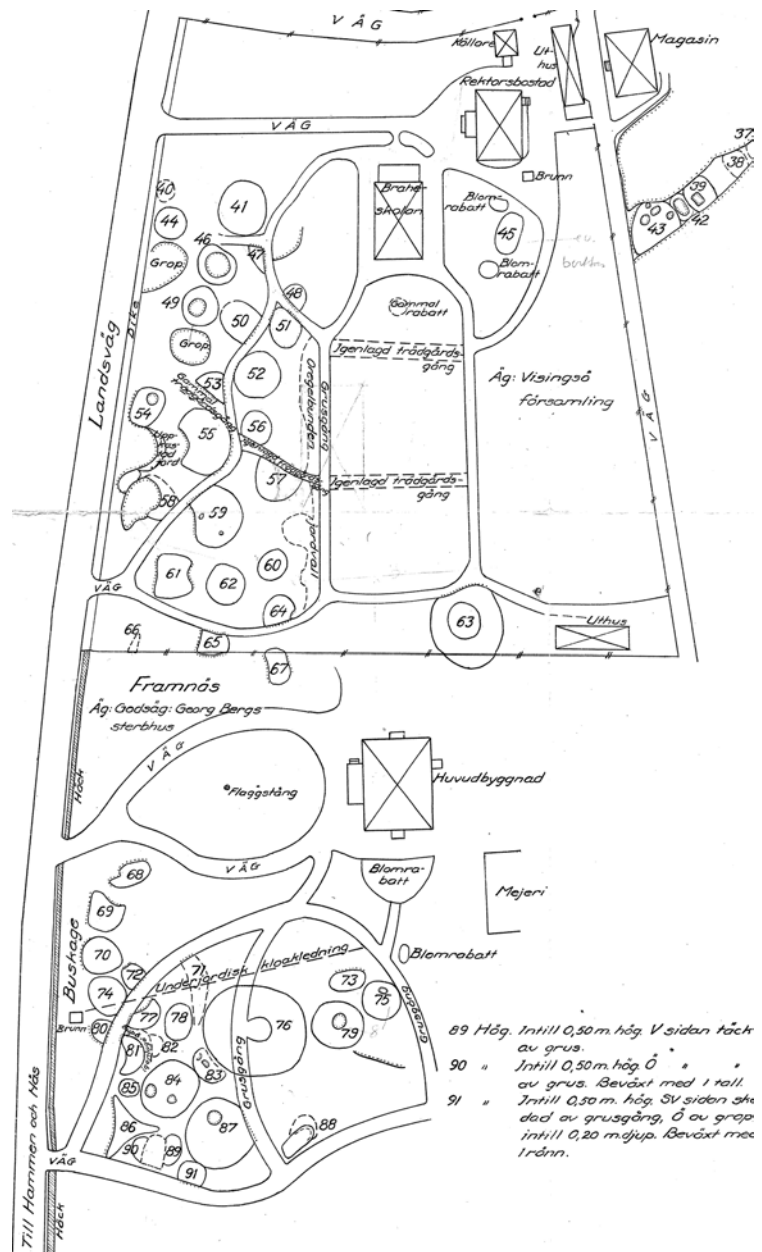
Grav 67, efterundersökt 2005. En rotvälta hade skadat gravens västra del. Rotvältan genomgrävdes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Grav 82, efterundersökt 2005. En rotvälta hade skadat gravens nordöstra del. Rotvältan genomgrävdes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Undersökning 2007 (Visingsö 20)

Rotvälta, oval, ca 1,5 x 1,3 m, 0,7 m djup, i sydöstra delen av grav 51. En del synliga stenar i gropen och vältan men ingen stenpackning. Schakt öppnades och torvades av runt om skadan som sedan rensades från löst material. Endast jordfyllnad och enstaka 0,1 m stora stenar, ingen stenpackning. Ingen sten kändes vid sondering med geospjut runt om skadan. Några eldpåverkade stenar hängande i vältans södra del. Brända benfragment framkom tidigt varpå all

FIGUR 55. Karta över den norra delen av norra gravfältet på Visingsö, formellt kallad Visingsö RAÄ 11. Karta upprättad av Claesson och Bellander 1933. Kartan förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

jord sållades. Endast lösa, omrörda lager i gropen grävdes ut samt sållades all jord i rotvältnen. Sammanlagt en handfull brända ben spridda i fyllningen tillvaratogs utan synliga koncentrationer eller lager. Benen bedömdes osteologiskt och härrör från människa. En flintflisa och en bit keramik tillvaratogs i sället.

Visingsö RAÄ 29, Jönköpings kommun

Visingsö 29, även kallat mellersta gravfältet, med ungefär 300 gravar av olika typ som exempelvis stensättning, högar och resta stenar. Gravplatsen är det mellersta av öns tre större gravfält som alla ligger på den moränrygg som sträcker sig i öns längdriktning i mitten av ön. Gravfältet är en av länsstyrelsen skött forn lämning och består av betad hagmark med enstaka större träd. I gravfältets

södra och västra del går landsvägen, i dess östra del växer skog och i norr ligger en villatomt. Gravfältet karterades 1933 av C. Claesson och E. Bellander i skala 1: 100. Deras karta över området med de olika gravarna numrerade har använts genomgående under samtliga undersökningar. Det är till den kartan som numren på gravarna nedan hänvisar samt användes den som underlag för att pricka in de undersökta rotvältorna som låg utanför tidigare kända anläggningar.

2005 och 2006 års undersökningar

Grav 55, rest sten, efterundersöktes 2005. Graven utgörs av en rest sten invid vilken en rotvälta genomgrävdes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner observerades.

Grav 76, jordfylld hög, efterundersöktes 2005 och 2006. Gravens nordöstra del var skadad. Vid 2005 års efterundersökning gjordes fynd av brända ben och en keramikpärla. En skifferhäll hade lyfts av rotvälтан. Vid 2006 års efterundersökning utvidgades grävytan och graven återställdes slutligen. Graven visade sig utgöra en vikingatida hög som placerats ovanpå två anläggningar från romersk järnålder eller folkvandringstid. Fynd av en hårt bränd, mörkröd glaspärla.

Grav 92, rest sten, efterundersökt 2005. Stenen hade välts av en rotvälta. Gropen rensades upp och stenen restes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Grav 103, efterundersökt 2005. En rotvälta hade skadat den västra delen av graven. Rotvälтан genomgrävdes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Grav 108, treudd, efterundersökt 2005. En rotvälta hade skadat kanten av graven. Rotvälтан genomgrävdes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Grav 131, stensättning, efterundersökt 2005. En rotvälta hade skadat gravens norra del och blottat en stenpackning bestående av skifferskivor och knytnävsstora stenar. Rotvälтан genomgrävdes. Inga fynd påträffades.

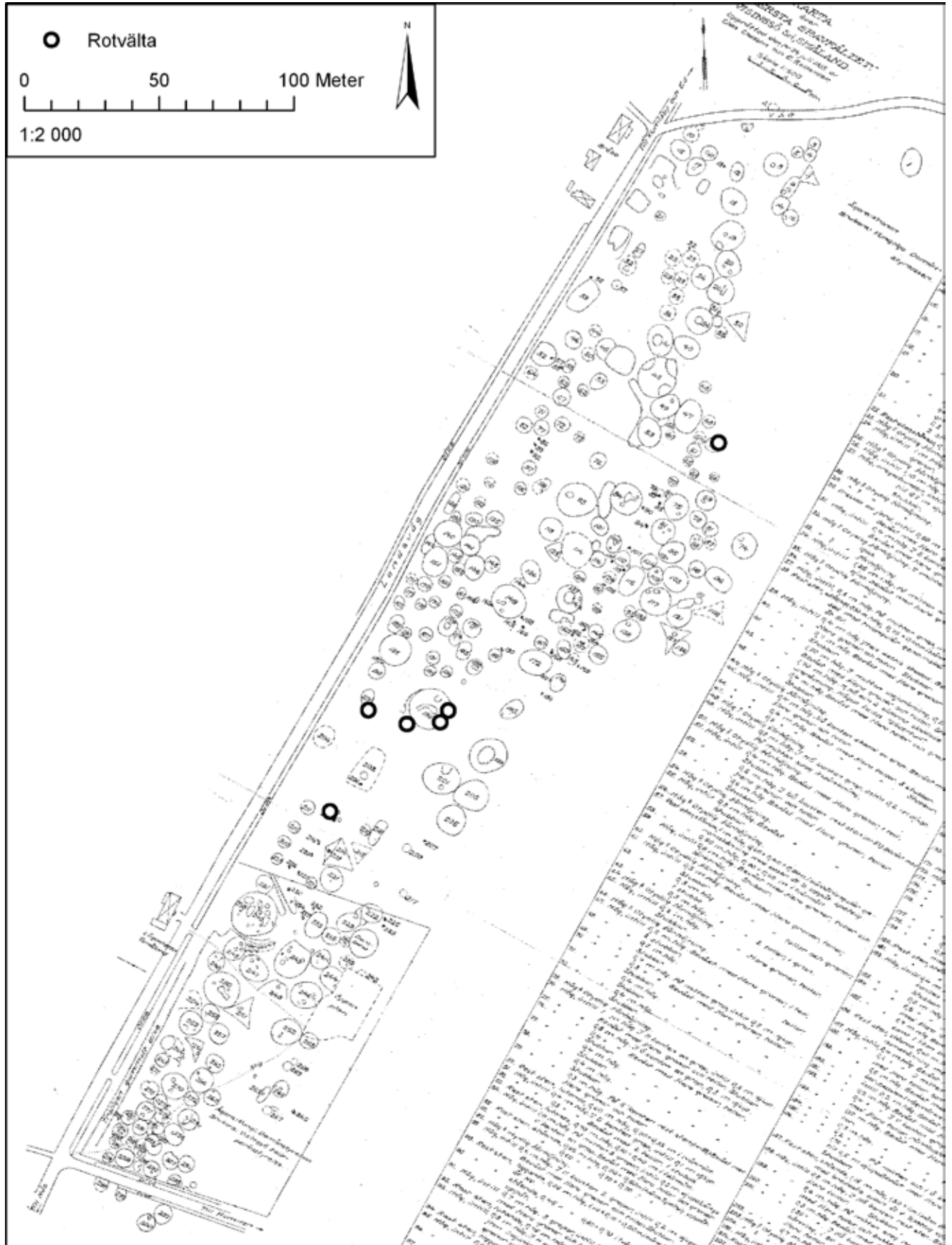
Grav 179, 184, stensättningar, efterundersökta 2005. En rotvälta hade skadat båda gravarna. Stenpackningen var blottad. Två skifferhällar observerades, sannolikt delar av en stenkista då den ena var lagd vertikalt och den andra horisontellt, vilandes på den första. Inga fynd påträffades.

Grav 191, efterundersökt 2005. En rotvälta i gravens norra del rensades upp och genomgrävdes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Grav 195, efterundersökt 2005. En rotvälta i gravens östra del genomgrävdes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Stensättning sydväst om grav 196, efterundersökt 2005 och 2006. I en rotvälta hade en brandgrav skadats, brandgraven lig-

FIGUR 57. Visingsö RAÄ 29, mellersta gravfältet, karterat av Claesson och Bellander 1933. Karta förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

ger utanför grav 196 och är ett nyfynd. Vid efterundersökningen 2005 rensades rotvältan upp och genomgrävdes. Fyllningen från brandgraven sållades. Bengömman tömdes ej helt utan endast löst material genomgrävdes. Fynd av brända ben, bronsfibula, bränd lera och en bränd glaspärkla. Vid undersökningen 2006 tömdes bengömman och graven återställdes. Fynd av brända ben från en kvinna som var yngre än 20 år. Den tidigare funna bronsfibulan daterar graven till 200–400 e.Kr.

Grav 203, stensättning, efterundersökt 2005. En rotvälta norr om grav 203 hade blottat en stenpackning till en tidigare okänd grav. Rotvältan genomgrävdes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Grav 260, efterundersökt 2005. En större rotvälta hade skadat gravens västra del. Rotvältan rensades upp och genomgrävdes. I rotvältans västra del hittades fynd av recent material och i dess sydöstra del gjordes fynd av brända ben, fragment av en kam, glaspärlor och metallfragment.

Grav 263, hög, efterundersökt 2006. En rotvälta hade stört den västra delen av högen. Ett brandlager var blottat. Rotvältan rensades upp och genomgrävdes, roten avlägsnades därefter med maskin. Fynd av brända ben, kamfragment (hjørthorn?), 31 orange och röda glaspärlor. Kammen daterar graven till 800–900 tal e.Kr. De brända benen härrör från två människor (en äldre och en yngre än 20 år, minst en man), två hundar (en liten halshuggen unghund, en stor äldre hund), nöt och gris.

2007 års undersökning

Genomgång av skadorna på Visingsö 29 resulterade i att ett knappt tiotal rotvältor blev föremål för undersökningar år 2007. Endast 2–3 av dessa berörde på ytan synliga, tidigare karterade anläggningar medan resten hade olika tydliga tecken på anläggningar som blivit synliga först efter stormen i rotvältan. Grav 196 berördes mest med 4 rejäla rotvältor numrerade 2–5 i genomgången nedan.

Samtliga trädstammar låg kvar vid undersökningstillfället vilket har både för- och nackdelar. Fördelen med att lämna stammen är att rotvältan då inte sluter sig vilket underlättar undersökning av huvuddelen av skadan. Nackdelen är dock att rotvältans baksida då inte alls går att komma åt då trädstammen ligger där samt kan det vara problem att ta sig fram om det ligger många vältor på platsen. Bästa resultat från ett undersökningsperspektiv fås om stammarna lämnas till dess att rötterna torkat och mist sin spänst, sedan kapar och forslar man bort stammen. Rotvältan stannar då i de flesta fall öppen och man kommer lätt åt runtom.

Rotvälta 1 i grav 51, nordöstra till östra kant. Rotvältan betydligt mindre 1,5 x 1 m, och ytligare än flera av de övriga som berördes av undersökningen. En synlig skifferhäll 0,55 x 0,4 m hängde i norra delen av vältan, i nordöstra kanten av graven. Troligen hade hällen

varit kantställd av hålet i marken att döma. Efter upprensning av skadat parti samt provstick med sond kunde inga andra konstruktioner upptäckas. Gropen undersöktes och jorden i vältan gick igenom utan övrigt att notera.

Rotvälta 3 i grav 196, östra kanten. Cirka 1,5 x 1,5 m, i det närmaste rund, 1 m djup. Tydlig stenpackning i hela vältans profil samt i gropens kant. Såg likadant ut som i rotvälta 5 och 4. Schakt torvades av och rensades upp runt det skadade området ifrån rotvältans grop åt väster in mot grav 196. Stenpackning framkom som i rotvälta 4 och 5. En smal remsa, 0,3 m bred, torvades av och rensades åt öster för att avgöra stenpackningens utbredning och form. Det gick inte att avgöra detta utifrån markytan då stenpackningen inte alls syns ovan mark. Packningen visade sig sluta ca 2 m öster om grav 196, dess form och storlek går inte att avgöra. Vid sondering med geospjut kändes ingen sten längre öster ut, däremot kändes tydlig, tät stenpackning 10–15 cm under markytan söder ut mot rotvälta 4 längs sidan på grav 196. Dock på ett avstånd av 1–2 m utanför denna. Det kan röra sig om flera så kallade öron som ligger i direkt anslutning till grav 196, eller möjligtvis ett skadat brätte runt graven. Två större, djupare liggande stenar i schaktets nordvästra hörn är troligtvis kantstenar till grav 196. Det av rotvältan skadade området undersöktes. De delar av stenpackningen som var förstörd, omrörd och lös närmast såret grävdes ut och gravfyllningen sållades. Rotvältan gick igenom och jorden i den sållades delvis. I den skadade delen av stenpackningen hittades en malsten, knytnävsstor med två plant slipade ytor. Inga brända ben eller övriga fynd.

Rotvälta 4 var placerad invid den sydöstra kanten av grav 196. Stenpackning synlig i rotvältan och i marken, likadan som i rotvälta 5 och 3. Rotvältan och två 0,3 m breda utlöpare från schaktet torvades av, en åt sydöst och en åt nordväst upp till grav 196 för att avgöra stenpackningens storlek och utbredning. Kunde konstateras att stenpackningen utgör en egen anläggning som sitter samman i norr med stenpackning i grav 196. Anläggningens kant framkom efter rensning av den södra utlöparen samt i schaktets sydvästra hörn. Inget slut eller förändring av stenpackningen hittades norrut, den fortsatte oförändrad in i grav 196. Kan vara ett så kallat öra till den större stensättningen, alternativt ett brätte. Det skadade området samt rotvältan undersöktes. All jord sållades och enstaka brända benfragment framkom spritt i hela gravfyllningen. Benen konstaterades vid en osteologisk bedömning härröra från människa. Gravfyllningen bestod av 0,06–0,15 m stora stenar, en del eldpåverkade, ca 15–20 %, varav enstaka kraftigt skörbrända. Ingen koncentration av brända ben, de låg spridda mellan stenarna i hela fyllningen i den undersökta ytan. Ritades, fotograferades och lades sedan igen.

Rotvälta 5 belägen 3 m sydväst om grav 196, ca 1,7 x 1,2 m och 1 m djup. Synlig stenpackning igenom hela rotvältan och i samtliga

sidor i brottkanten mellan välta och mark i gropen. Knytnävsstora stenar varav en del brända, 0,15 m under markytan i 2–3 lager. En yta väster om rotvältan torvades av för att avgränsa skadan och avgöra eventuell utbredning, storlek och form på stenpackningen. Det gick inte att avgöra form eller storlek på anläggningen efter detta, endast en homogen stenpackning framkom i hela det avtorvade området. Jorden i vältan gicks igenom och sållades delvis. Några brända benfragment tillvaratogs i sållet. Benen konstaterades vid en osteologisk bedömning härröra från människa. Gravfyllningen bestod av tätt liggande sten, 0,06–0,15 m, med jord emellan och var ca 0,20–0,25 m djup. Under kom morängrus. Intill trädet i markytan var en något större, oval sten, 0,5 x 0,4 m, placerad. Schaktet fotodokumenterades och lades igen.

Rotvälta 7 i gravfältets västra sida cirka 15 m från landsväg, 13 m väster om grav 196 och 1,5 m söder om grav 200. Skadade området var i det närmaste fyrkantigt 2 x 2 m stort och 1 m djupt. Stenar var synliga i gropens och vältans södra och västra delar redan innan påbörjad utgrävning. Ett par större stenar i rotvältans södra del, 0,3–0,35 m, möjliga kantstenar. Övriga stenar var 0,06–0,20 m stora. Det skadade området i direkt anslutning till och väster om rotvältan torvades av och rensades från allt löst material. Stenpackning framkom i södra delen av schaktet, troligen hörande till två olika, tidigare ej registrerade, anläggningar. I schaktets sydöstra hörn framkom två större stenar, 0,4 x 0,4 m, samt hängde en lika stor sten i vältan precis intill. Stenarna utgör sannolikt en kantkedja till en rund stensättning liggande direkt sydost om rotvältan. Anläggningen var tidigare ej känd och fanns inte med på kartan över gravfältet från 1933. Konturerna på graven kunde skönjas i det tidiga morgonljuset då solen fortfarande stod lågt. Anläggningen är rund, ca 6 m i diameter och kan beskrivas som en mycket flack stensättning. Vid sondering kändes tydlig stenpackning i området cirka 0,1 m under markytan. Runt de större kantstenarna låg en tät och jämn packning av 0,06–0,15 m stora stenar.

I schaktets sydvästra hörn framkom en större flat skifferhäll, 0,6 x 0,45 m, med 0,06–0,15 m stora stenar tätt packade runtom. Troligtvis kanten av en tidigare ej registrerad, större oval eller rektangulär stensättning som sträcker sig väst och sydväst om rotvältan. Ligger kant i kant med den ovan beskrivna runda stensättningen. Vid undersökningstillfället var det inte möjligt att se någon tydlig form ovan mark. En något ojämn och diffus rektangulär upphöjning på 6 x 7 m tycktes emellertid kunna skönjas som sträckte sig väster ut mot landsvägen. I området kändes tydlig stenpackning vid sondering med geospjut cirka 0,10–0,15 m under markytan. Där fanns också en del i ytan synliga stenar framförallt runt en större tall där stammen och rötterna verkar ha tryckt upp en stenpackning av knytnävsstora stenar till ytan. Eventuellt utgör den stora skifferhällen i schaktets sydvästra hörn en kant- eller hörnsten i

stensättningen. Det skadade materialet i rotvältan och i schaktet grävdes ut. 0,15 m under stenpackningen framkom ett ovalt sotigt område liggandes i morängruset 0,5 x 0,3 m. Sotfläcken grävdes ut i profil och all jord sållades. Fyllningen bestod av humös jord med en del sot. Den stora skifferhällen i schaktets sydvästra hörn samt de stora kantstenarna i södra delen lämnades emellertid då de var in situ och orörda av rotvältan. Den kraftigare skadade södra delen av rotvältan gick igenom. Jorden sållades och en liten bit bränd lera hittades i fyllningen. Schaktet avslöjade två nya anläggningar, båda flacka stensättningar lagda främst av knytnävsstora stenar med lite jord emellan samt större stenmaterial i kanterna. Liknar de övriga stenpackningarna i rotvältorna 3–5, förutom att rotvälta 7 inte innehöll någon eldpåverkad sten. De dokumenterades och lades igen.

Rotvälta 9 var belägen cirka 5 m nordost om grav 211 och 1,5 m nordnordväst om grav 212, oval cirka 2,5 x 1,5 m stor och 1 m djup. Synliga stenar genom hela rotvältan precis som i rotvälta 3–5. Ett område väster om rotvältan i anslutning till gropen torvades av och rensades fram för att eventuellt kunna avgöra form, utseende och utbredning på stenpackningen samt för att kunna avgränsa skadan. På ett djup av 0,15–0,2 m under markytan framkom tät stenpackning av 0,06–0,15 m stora stenar i hela schaktet. Delvis eldpåverkad sten, ca 15–20 %, precis som i rotvälta 3–5 varav några hårt skörbrända. Brända ben funna direkt ovanpå stenpackningen vid framrensning av denna i schaktets norra del. All jord under torven sållades därefter och ytterligare ett fåtal brända benfragment hittades i ett avgränsat område i schaktets norra del. Ett bränt flintavslag hittades också i sållet från schaktets västra kant. Det gick inte att avgöra anläggningens form eller utbredning utan att öppna upp större ytor. Försök gjordes att sondera marken runtom med geospjut för att hitta avgränsningar på stenpackningen men detta gav inga användbara resultat. Profil grävdes och ritades av hålet från rotvältan i nord-sydlig riktning mot väster. Bränt benfragment hittades i kanten av profilen i gravfyllnaden. Inga tydliga lager, färgningar, nedgrävningar eller koncentrationer kunde ses i schaktet eller profilen. Gravfyllningen bestod av 2–3 lager knytnävsstora stenar packade direkt på moränen med lite, humös och mörk jord emellan. Precis samma fyllnad och konstruktion som i anläggningarna i rotvältorna 3–5 och 7. Stor skifferhäll hängande i rotvältans mitt, under denna direkt på moränen samt vid sidan om fanns några brända benfragment. Ingen nedgrävning observerades, hällen verkade bara vara placerad direkt på moränen tillsammans med övrig stenfyllning. Rotvältan undersöktes och all jord sållades. Brända benfragment spridda i hela fyllningen. De brända benfragmenten kunde osteologiskt bedömas komma från människa. Schaktet lades igen efter dokumentation.

Sammanfattning

Undersökningen visar tydligt att det finns många fler gravar på gravfältet Visingsö 29 än de ovan mark synliga och registrerade. Likadana täta homogena stenpackningar framkom i rotvältorna 3–5, 7 och 9. Flacka, runda och eventuellt även en rektangulär flackstensättning anlagda direkt på moränen med brända ben spridda i fyllningen. Om det rör sig om ben från människa och således utgör själva graven eller om det rör sig om matoffer går inte att fastslå då benmaterialet var mycket fragmenterat. Eftersom endast ytor skadade av rotvältor var föremål för undersökningen går det heller inte att avgöra om det finns en koncentrerad gravgömma i dessa anläggningar. Det går emellertid att säga att inga kol och sotlager under stenpackningarna hittats. Inte heller några lager eller tydliga förändringar i gravfyllningarna. Endast samma stenpackningar av mindre sten samt en del mörk, humös jord emellan. Fyllnadsjorden innehöll inte sot och endast enstaka små kolbitar dock var en del av stenen eldpåverkad i samtliga anläggningar utom en.

Stenpackningarna ligger direkt under torven, 0,10–0,15 m under markytan och gravfyllningen i samtliga anläggningar var 0,20–0,30 m djup. Troligtvis har anläggning 29:196 flera mindrestensättningar i direkt anslutning till sig runt omkring, eventuellt rör det sig om så kallade öron. Verkar inte vara ett brätte då detta inte stämmer överens med den tydliga avgränsningen av stenpackningen i rotvälta 4. En del av stenen är eldpåverkad, ca 15–20 % uppskattningsvis, varav endast enstaka stenar var hårt skörbränd. Benfragmenten var i regel små och hårt brända, spridda i gravfyllningen utan synliga koncentrationer.

Eventuellt borde fler träd tas bort inom området för Visingsö RAÄ 29 i förebyggande syfte. Man kan annars räkna med omfattande skador även efter framtida stormar då området kan antas innehålla många fler gravar än de nu registrerade.

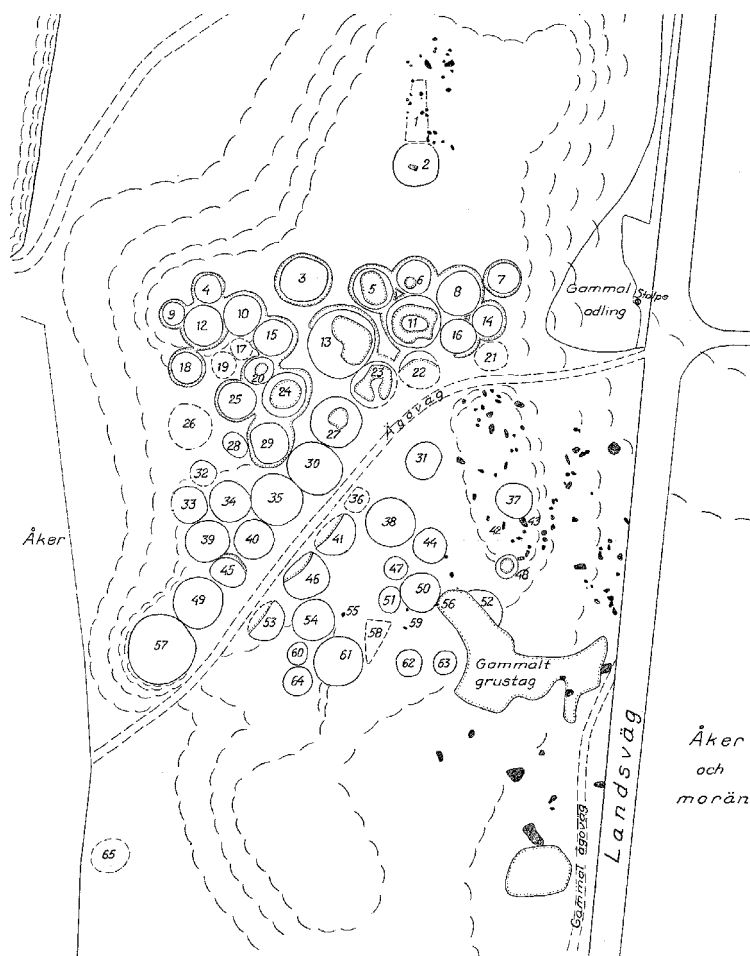
Virgstad RAÄ 15, Sävsjö kommun

Gravfält bestående av 61 registrerade fornlämningar. Dessa utgöres av 36 högar, 18 rundastensättningar, 4 domarringar samt 3 resta stenar. Gravfältet är ett vårobject. Ligger längs sluttningen på en moränås. Tidigare skadat av grustäkt och väg.

Undersökning 2005

Grav 1 efterundersöktes 2005. En rotvälta hade skadat graven. Rotvältan rensades upp och genomgrävdes. Fynd av bränt ben gjordes.

Grav 2 efterundersöktes 2005. En rotvälta hade skadat graven. Rotvältan rensades upp och genomgrävdes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

FIGUR 58. Karta över gravfältet Vrigstad RAÄ 15 upprättad av Gillgren 1935. Kartan förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Värnamo RAÄ 51, Värnamo kommun

Gravfält bestående av ca 58 registrerade fornlämningar. Dessa utgöres av 19 högar, 13 runda övertorvade stensättningar, 1 domarring, 1 skeppssättning, rest av 3 (4) treuddar, 8 resta stenar och 9 klumpformiga stenar.

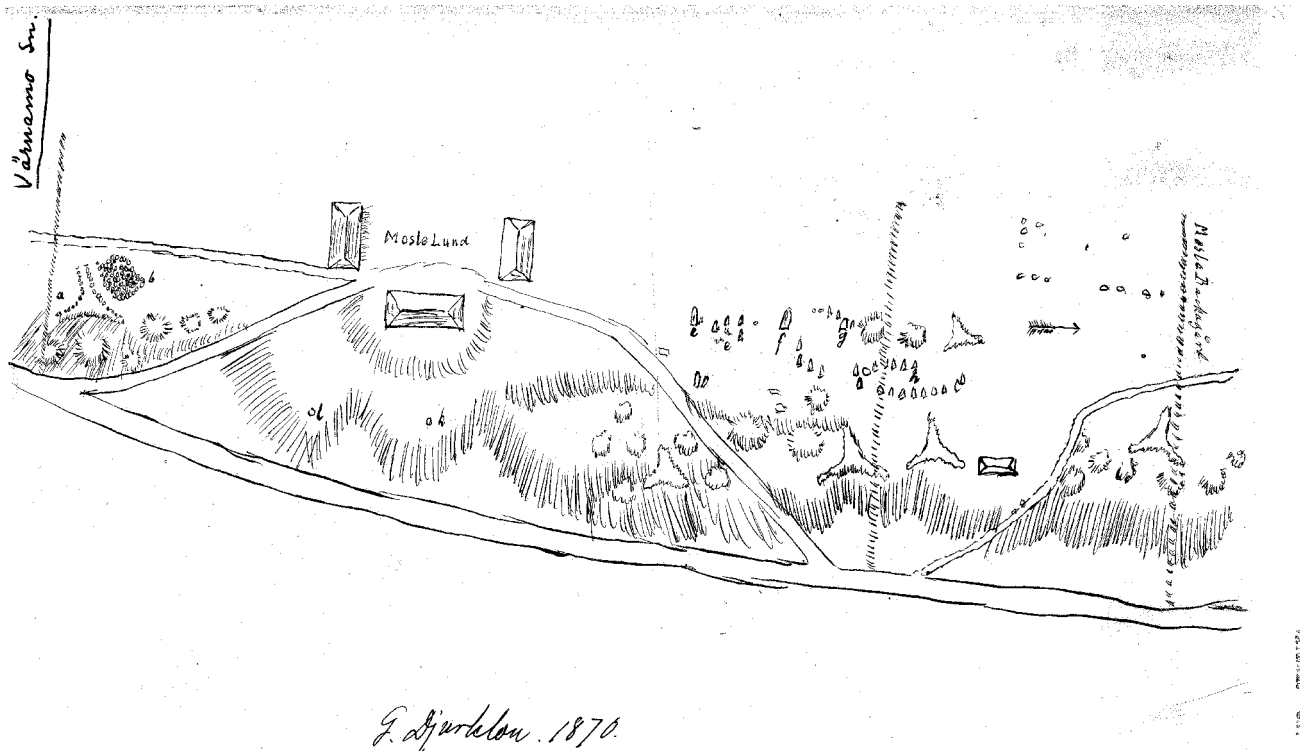
Undersökning 2005

Grav, hög, efterundersökt 2005. Graven var i öster skadad av en rotvälta. Rotvältnen hade gått igen och endast en mindre mängd fyllning undersöktes. I övrigt inga fynd, anläggningar eller inre konstruktioner.

Grav, skeppssättning, efterundersökt 2005. Rotvältnen hade gått igen vilket gjorde att endast mindre delar av skadan undersöktes. Vid undersökningen påträffades brända ben.

Värnamo RAÄ 112, Värnamo kommun

Gravfältet ligger inklämt mellan en mindre grusväg, sjön och ett sommarstugeområde. Den närmaste sommarstugan har rester av ett par gravhögar på tomten bland annat ligger ett uthus delvis ovanpå en hög. Området är bevuxet med sly och träd, främst asp

FIGUR 59. Karta över gravfältet Värnamo RAÄ 51 upprättad av Djurklou 1870, avritning i Jönköpings läns museums arkiv.

och gran. Flera stora aspar och ett par granar hade fallit i stormen och timret var vid undersökningstillfället fortfarande inte utkört. Marken närmast vattnet är vattensjuk och sumpig.

Undersökning 2007

Fem gravhögar skadade av totalt åtta rotvältor men inga brandlager, sot, kol eller brända ben synliga i någon av vältorna. De skadade partierna rensades från rötter, lösa stenar och jord. Fyllningen i samtliga högar bestod av stenar, 0,3–0,5 m stora blandat med jord. Inget kol eller sot synligt i någon av gravarna. Rotvältorna grävdes igenom, jord och sten lades tillbaka i groparna efter vältorna.

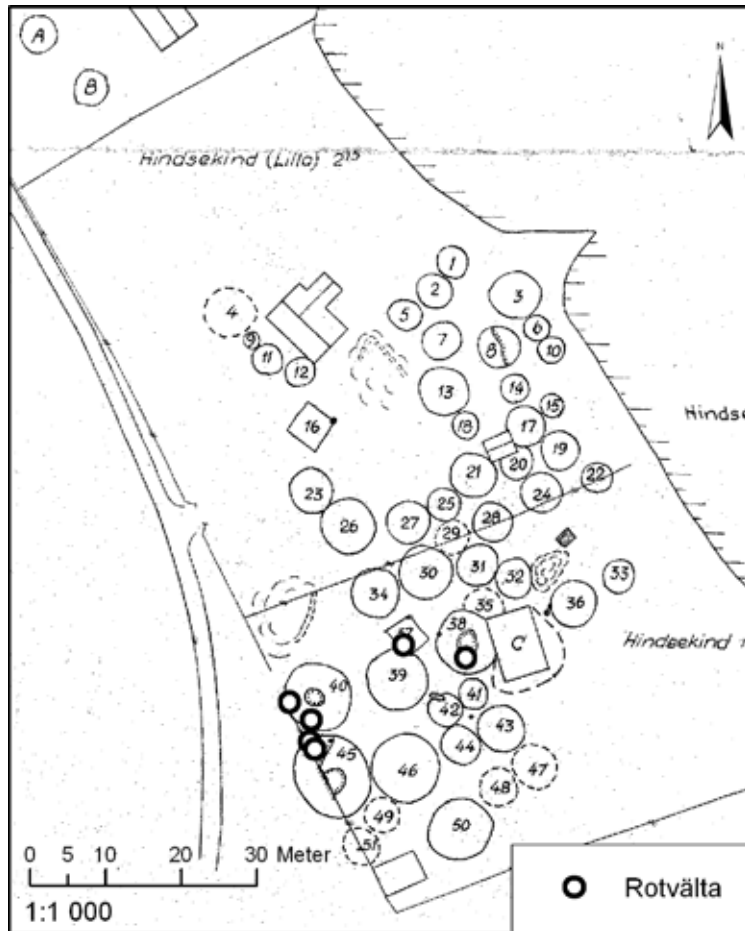
Ås RAÄ 66, Gislaved kommun

Litet gravfält med fyra stensättningar 4–5 m i diameter och cirka 0,5 m höga. Samtliga gravar skadade av rotvältor.

Undersökning 2007

Grav 1, skadad av en rotvälta ca 1,5 x 1,5 meter, i den östra halvan. Ett par brända ben plockades i rotvältan. Skadeområdet rensades upp och stenpackningen rensades fram. Fyllning av 0,15–0,4 m stora stenar blandat med humös jord. Fragment av vad som kan ha varit ett brandlager påträffades i botten av skadan i form av enstaka kolbitar samt en del sotblandad jord. Mycket diffust och inte tillräckligt tydligt för att kallas ett brandlager. Enstaka brända ben tillvaratogs spridda i gravfyllningen utan tydliga koncentrationer eller lager.

FIGUR 60. Karta över gravfältet Värnamo RAÄ 112, upprättad av Stenström 1954. Kartan förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Grav 2, rotvälta i den östra kanten av graven. Kantkedja blottad i skadan. Ytan rensades från lös jord, rubbade stenar och rötter. Kantkedja av 0,15 x 0,35 m stora stenar synlig i schaktet. Inga övriga iakttagelser. Rotvältan grävdes ut och jord och sten lades tillbaka i gropen efter rotvältan.

Grav 3, två ytliga rotvältor, en i östra och en i norra kanten. Ytorna rensades från lös jord, rubbade stenar och rötter. Kantkedja av 0,15 x 0,35 m stora stenar synlig i schakten. Inga övriga iakttagelser. Rotvältorna grävdes ut och jord och sten lades tillbaka i groparna efter rotvältorna.

Grav 4, rotvälta i den norra delen av gravens mittparti. Skadorna var ytliga och berörde endast det översta lagret stenar i fyllningen. Fyllning av 0,15–0,3 m stora stenar blandat med humös jord. Inga fynd. Inga indikationer på gravgömma observerades. Rotvältan undersöktes, sten och jord lades tillbaka i det skadade partiet.

Öggestorp RAÄ 184, Jönköping kommun

Rund, övertorvad stensättning ursprungligen cirka 8 m i diameter och 0,4 m hög. Stensättningen är kraftigt skadad av grustäkt och mer än hälften av graven har rasat ner i täkten där man tidigare grävt. Återstod enbart en bananformad femtedel av graven i dess

västra sida. Graven låg ensam på en moränhöjd med grustäkten i dess östra sida och åkermark i väster.

Undersökning 2007

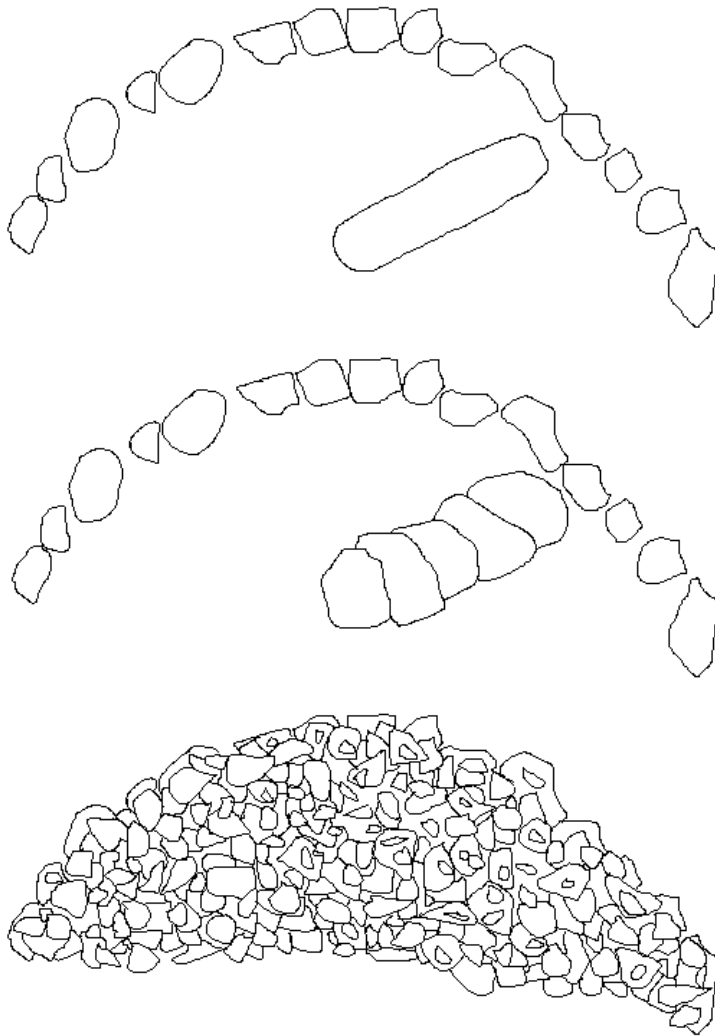
På grund av gravens kraftiga skador och den pågående eroeringen längs slänten ner i grustäkten beslutades att undersöka hela anläggningen. Graven ritades i plan i skala 1:50 samt rensades profilen ner mot grustäkten fram och ritades i skala 1:20. Graven började sedan grävas ut i plan.

Stenmaterialet i gravens norra del var mycket större än i södra delen, framförallt ett par större kantstenar, ca 0,4 x 0,7 m stora. I södra delen var stenmaterialet betydligt mindre och här fanns ingen tydlig kantkedja, mer sand blandat med mindre stenar. Gravfyllningen bestod av sten och humöst, fint grus av samma sort som i den omkringliggande moränåsen. Ett område i gravens mitt runt en björk lämnades på grund av att trädet annars skulle rasat ner för kanten i den lösa sanden.

I norr strax innanför kantkedjan framkom under en flat häll, i gravfyllningens botten en mörkfärgning. Först tolkades denna anläggning som ett stolphål då formen till synes var helt rund och fyllningen inte innehöll kol eller bränt ben som en gravgömma skulle gjort. Efter bättre framrensning stod det dock klart att mörkfärgningen fortsatte under fler stenar åt söder. Färgningen var flammig och bestod av samma grusiga sand som den omkringliggande marken men med fläckar av organiskt gråbrunt material.

Det visade sig vara en skelettgrav, ca 2 x 0,4 m, som avtecknade sig som ett flammigt, mörkare parti mot den omkringliggande moränen i botten av gravens fyllning. Det sista lagret ovanpå nedgrävningen bestod av ytterligare fyra stora flata stenar. Sammanlagt fem flata hällar/stenar, mellan 0,3–0,5 x 0,5–0,7 m stora, låg något om lott och i rad ovanpå nedgrävningen. Två av dessa var eldsprängda flak från ett större stenblock eller bergshäll. De låg i nedgrävningens norra del, över det som varit bröst och huvud på den begravda.

Nedgrävningen ritades in på planritningen och grävdes sedan i profil mot väster. Profilen ritades varpå resten av nedgrävningen undersöktes och togs bort. Allt material sållades. I vad som tolkas som fotändan, det vill säga i södra ändan, hittades: bränt ben, keramikbitar, något längre norrut: ett större järnföremål i bitar troligtvis en kniv samt mer keramik, i gravens mitt en del av en bottentätning av harts till ett kärl med ca 13 cm diameter samt en slät, glättad sten, i huvudändan: järnföremål sannolikt ett spänne av något slag samt ytterligare några brända ben. De brända benen bedömdes osteologiskt och de bedömningsbara kom från människa. Samtliga fynd är tämligen dåligt bevarade. Inga skelettdelar eller färgningar efter sådana kunde iakttagas. I nedgrävningens huvudända, norra ändan, fanns knytnävsstora stenar lagda i gles cirkel, troligtvis runt den dödes huvudparti. Nedgrävningen var djupast i södra delen,

FIGUR 61. Planritning i tre steg över hur stensättning Ögestorp RAÅ 184 är uppbyggd. Först lades en kantkedja ut. Inom denna grävdes en grop där en hel kropp begravdes. Gropen täcktes med fem hällar. Därefter fylldes utrymmet inom kantkedjan ut med stenpackning. Digital bearbetning Daniel Lindblad.

knappt 0,2 m djup, och sluttande uppåt huvudändan där den var drygt 0,1 m djup.

I södra kanten i profilen framkom två flata stenar som kan ha varit en rest av en förstörd kantkedja i denna del av graven, möjligen då av flata stenar på högkant. Kan även röra sig om resterna efter ytterligare en nedgrävning och skelettgrav som redan eroderat ner i grustäkten. I denna del saknades i övrigt det större stenmaterialet som låg i gravens N del vid skelettgraven. I det nedrasade stenmaterialet i branten låg en större flisa synlig, liknande de som låg ovanpå skelettgraven i norr. Resten av graven undersöktes förutom ett mindre område runt björken. Inget mer att notera. Gravens form återskapades inte då den ändå snabbt skulle erodera ner i grustäkten.

En bit hartstättningsring ^{14}C -daterades till yngre romersk järnålder eller äldsta delen av folkvandringstid (Ua-35165, 1675 ± 30 BP).

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	431-20194-06, 431-13495-07
Jönköpings läns museums dnr:	477/06, 165/07
Beställare:	Länsstyrelsen i Jönköpings län
Fält- och rapportansvarig:	Leif Häggström
Fältpersonal:	Leif Häggström, Anna Kloo Andersson, Daniel Lindblad, Mikael Nordström, Sead Pilav, Ingvar Røjder, Anna Ödeén
Teknisk inmätning:	Daniel Lindblad, Ingvar Røj- der
Fältarbetstid:	2007-04-03–2007-11-30
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Aneby, Gislaveds, Jönköpings, Nässjö, Sävsjö, Vetlanda och Värnamo kommuner
Fornlämningsnummer:	Anderstorp 6, Barkeryd 49 och 278, Bringetofta 37, Bäckaby 6, Bäckseda 1 och 11, Forserum 52, Forsheda 24, Hjälmteryd 64, 238 och 242, Hultsjö 74, Hånger 70, Kärda 71, 93, 95, 120 och 327, Lommaryd 69, Norra Ljunga 47, 50 och 66, Nydala 89, Näsby 6 och 51, Skepperstad 8, Vallsjö 39, Vet- landa 43 och 64, Visingsö 20 och 29, Värnamo 112, Ås 66 och Öggestorp 184
Fornlämningstyp:	Gravar, gårdstomt
Fynd nr:	JM 55533
Tidigare undersökningar:	Dnr 227/05, 335/05 och 341/05

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Ameziane, J. 2007. *Avtryck efter Gudrun. Efterundersökning av stormskadade gravar*. Arkeologisk rapport 2006:76. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Ameziane, J, Borg, J, Gustavsson, A, Kraft, A, Røjder, I & Sandin, M. 2010. *Gudrun och Per – en stormig historia. Efterundersökning och återställning av stormskadade gravar och gravfält i Jönköpings län, etapp 5–7*. Arkeologisk rapport 2010:09. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Lindblad, D. 2008a. *Kärda 120 och 327. Undersökning och dokumentation av skador på fornlämningarna raä 120 och raä 327 orsakade vid markberedning*. Arkeologisk rapport 2008:21. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Lindblad, D, 2008b. *Forsheda 24 och 25. Undersökning och dokumentation av skador orsakade vid markberedning på fornlämningarna raä 24 och raä 25*. Arkeologisk rapport 2008:22. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Røjder, I. 2009. *Inventering efter stormen Gudrun, etapp III. Inventering av stormskadade forn- och kulturlämningar, Jönköpings län*. Arkeologisk rapport 2009:64. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Røjder, I & Sanglert, C J. 2006. *Efter stormen. Dokumentation och återställning av stormskadade forn- och kulturlämningar*. Arkeologisk rapport 2006:20. Jönköpings läns museum. Jönköping.

Arkiv

- ATA. Stockholm.
- FMIS. Riksantikvarieämbetes fornminnesregister.
- Jönköpings läns museums arkiv. Jönköping.

Efterundersökta objekt

Tabellen redovisar samtliga objekt som efterundersöktes under åren 2005–2007. Undersökningarnas omfattning och eventuella fynd redovisas bara för undersökningar utförda 2007.

Kommun	RAÄ-nr	Lämningsstyp	Undersökt	Fynd	Anm
Aneby	Lommaryd 69:1	Gravfält	Fyra högar		Även undersökt 2005
Gislaved	Anderstorp 6:1	Gravfält	Åtta rotvältor	Två bronsnålar, brända ben	
Gislaved	Ås 66:1	Hög	En rotvälta	Enstaka brända ben	
Gislaved	Ås 66:2	Hög	En rotvälta		
Gislaved	Ås 66:3	Hög	Två rotvältor		
Gislaved	Ås 66:4	Hög	En rotvälta		
Jönköping	Visingsö 11	Gravfält			Undersökt 2005
Jönköping	Visingsö 20:1	Gravfält	En rotvälta	Handfull brända ben, flintflisa, keramikbit.	
Jönköping	Visingsö 29:1	Grav- och boplatsoområde	Nio rotvältor	Mindre mängd brända ben, malsten, bränd lera, bränt flintavslag	Även undersökt 2005 och 2006
Jönköping	Öggestorp 184	Stensättning	En grav skadad av grustäkt	Brända djurben, keramik, hartstätning, kniv i järn, del av spänne i järn, glättad sten	
Nässjö	Barkeryd 49:1	Gravfält	En rotvälta	Brända ben, keramik, en sölja	Även undersökt 2005
Nässjö	Barkeryd 278	Stensättning	En rotvälta		
Nässjö	Bringetofta 37:1	Gravfält	Tre rotvältor		
Nässjö	Forserum 52:1	Gravfält	Två rotvältor		Ej undersökt. Dokumenterat metalldetektorplundring
Sävsjö	Hjälmseryd 64:1	Röse	Åtta rotvältor		
Sävsjö	Hjälmseryd 238:1	Röse	Två rotvältor		
Sävsjö	Hjälmseryd 242:1	Röse	Fem rotvältor		
Sävsjö	Hultsjö 74:1	Gravfält	Illa skadat av rotvältor	Mindre mängder brända ben	Även undersökt 2005 och 2006
Sävsjö	Skepperstad 8:1	Gravfält	Fem rotvältor i tre högar		
Sävsjö	Norra Ljunga 47:1	Stenkrets	Fem rotvältor		Även undersökt 2005
Sävsjö	Norra Ljunga 50:1	Gravfält	13 rotvältor	Brända ben, större metallförmål helt sönderrostat.	Även undersökt 2005
Sävsjö	Norra Ljunga 66:1	Gravfält	En rotvälta	Cirka en liter brända ben, en kniv utan spets	

Kommun	RAÄ-nr	Lämningsstyp	Undersökt	Fynd	Anm
Sävsjö	Vallsjö 39:1	Röse	Åtta rotvältor	2 liter brända ben, skära i järn, kniv i järn, två glättade stenar, fragment av artefakter i ben.	
Sävsjö	Vrigstad 15:1	Gravfält			Undersökt 2005
Vetlanda	Bäckaby 6:1	Gravfält	En rotvälta	Handfull brända ben	
Vetlanda	Bäckseda 1:1	Gravfält	Flera stora tallrotvältor varav ett dussintal berör gravar	Fyrudd: 3 liter brända ben, en metallsyl, 2 krampor och en nål i brons/ Hög: brända ben	Även undersökt 2005
Vetlanda	Bäckseda 11:1	Röse	En rotvälta		
Vetlanda	Näsby 6:1	Gravfält	20-25 gravar skadade av rotvältor	Bränt ben	Dokumenterat markberednings-skador
Vetlanda	Näsby 51:1	Stensättning	Sex rotvältor		
Vetlanda	Näsby 51:2	Stensättning	Två rotvältor		
Vetlanda	Vetlanda 43:1	Gravfält	Fem rotvältor berör ett röse, två stensättningar		
Vetlanda	Vetlanda 64:1	Stenkammargrav	En rotvälta		
Värnamo	Forsheda 24:1	Röse	Rotvältor + markberedning		
Värnamo	Hånger 70:1	Gravfält	Nio rotvältor + markberedning		Ej undersökt. Dokumenterat markberednings-skador.
Värnamo	Kärda 40:1	Gravfält			Undersökt 2005
Värnamo	Kärda 71:1	Gravfält	112 rotvältor, ca 12 gravar	Enstaka brända ben i två av gravarna, ett bryne	
Värnamo	Kärda 93:1	Gravfält	Två högar	Ett likarmat spänne, del av underkupa till spännbuckla i brons, brända ben, glaspärla, bronsring	Även undersökt 2005 och 2006
Värnamo	Kärda 95:1	Gravfält	Två högar	Enstaka brända ben	Även undersökt 2005 och 2006
Värnamo	Kärda 120:1	Röse	En handfull rotvältor		
Värnamo	Kärda 327	Stensättning	Tre rotvältor		
Värnamo	Nydala 89:1	Bytomt/ gårdstomt	Två rotvältor	Ugnskonstruktion med slagg, ett par små keramikbitar, bränt ben	
Värnamo	Värnamo 51:1	Gravfält			Undersökt 2005
Värnamo	Värnamo 112:1	Gravfält	Fem högar med totalt åtta rotvältor		

Fyndlista

I tabellen redovisas fynd från undersökningarna 2007. I de fall en fyndpost omfattar flera exemplar eller fragment avser måttuppgifterna den största ingående delen och vikten den sammanlagda vikten för posten. När posten utgörs av ett exemplar i flera delar avser måttuppgifterna det kompletta föremålet.

Fynd nr	Sakord	Material	Antal ex	Antal fragment	Längd (mm)	Bredd (mm)	Tjocklek (mm)	Vikt (g)	Fornl.	Anl nr	Fyndomst.	Beskrivning
1	Bränt ben							21,7	Anderstorp 6	2	I gravgömma	
2	Nål	Brons	1	2	75	3,7	3,7	5,8	Anderstorp 6	2		Bronsnål, huvudet rätblockformat med ett jack på vardera långsidan och en ögla
3	Bränt ben							0,7	Anderstorp 6	2	Mörkfärgning intill håll	
4	Nål	Brons	1		24	3,2	3,2	0,9	Anderstorp 6	2		Spets av bronsnål
5	Bränt ben							7,5	Barkeryd 49		Grav 1	
6	Bränt ben							2,5	Barkeryd 49		Lösfynd	
7	Keramik	Keramik		2	38,6	25,2	14,2	24,0	Barkeryd 49		Grav 1	Två keramikbitar, varav en mynning
8	Söjla	Järn	1		33,1	22,0	3,3	4,0	Barkeryd 49		Grav 1	Rektangulär. Kraftig sprickbildning mellan glödpatina och metall.
9	Bränt ben			2				0,5	Bäckaby 6		Barnakulle	
10	Bränt ben			1				0,6	Bäckaby 6		I rotvältan i NNÖ	
11	Bränt ben			5				1,8	Bäckaby 6		Intill central stor sten	
12	Bränt ben							158,4	Bäckseda 1	110	Under lockstenen	
13	Bränt ben							133,7	Bäckseda 1	110	Gravgömma	
14	Bränt ben							895,9	Bäckseda 1	37	Den perifera rotvältan	
15	Bränt ben							1564,1	Bäckseda 1	37	Den centrala rotvältan	
16	Slagg	Järn	1		37,1	24,6		16,3	Bäckseda 1	37		Slagg?
17	Märflor	Brons	2		33,1	20,6	2,3	5	Bäckseda 1	37		2 märflor i brons. Benfragment.
18	Nål	Brons	1		53,7	3,0	3,0	1,9	Bäckseda 1	37		Bronsnål
19	Bränt ben							152,7	Hultsjö 74	100		
20	Bränt ben							1,0	Hultsjö 74	105		
21	Bränt ben							34,4	Hultsjö 74	114		
22	Bränt ben							17,9	Hultsjö 74	116		
23	Bränt ben			2				0,1	Hultsjö 74		Lösfynd	
24	Bränt ben							4,3	Hultsjö 74		Lösfynd	

Fynd nr	Sakord	Material	Antalex	Antal fragment	Längd (mm)	Bredd (mm)	Tjocklek (mm)	Vikt (g)	Fornl.	Anl nr	Fyndomst.	Beskrivning
25	Bränt ben							8,9	Kärda 71	2		
26	Bränt ben							9,7	Kärda 71	6		
27	Bränt ben			4				1,4	Kärda 71	8		
28	Bryne	sandsten	1	2	80,1	28,0	21,0	56	Kärda 71	8		
29	Bränt ben							0,6	Kärda 93		Gravfyllning	
30	Bränt ben							2,5	Kärda 93		Utrasad grav i sandtäkt från såll	
31	Bränt ben							29,4	Kärda 93		Lager 7	
32	Spänne	Brons	1	1	92,8	32,1	25,0	45,9	Kärda 93			Likarmat spänne, gjutet i brons och med järnålen bevarad. Runt om nålen sitter avtryck av textilrester?
33	Glaspärla	Glas	1	1	7,8 (diam)		8,5	0,5	Kärda 93			Glaspärla. Mångfärgad, med porig yta.
34	Ring	Brons	1	1	15,0	13,7	1,7	0,7	Kärda 93			Bronsring. Inre diam 10 mm.
35	Spännbuckla	Brons	1	1	46,6	16,2	14,2	6,9	Kärda 93			En mindre del av ett bakstycke till en spännbuckla i brons
36	Bränt ben			1				0,3	Kärda 95		Grav vid täkt	
37	Bränt ben							4,8	Kärda 95		Grav mitt på gravfältet	
38	Bränt ben			3				0,7	Norra Ljunga 50	104	SV om anl 35, vid besiktning	
39	Bränt ben							2,2	Norra Ljunga 50	104	V om grav 35	
40	Bränt ben							5,0	Norra Ljunga 50	104	Vid grav 35	
41	Bränt ben			2				0,3	Norra Ljunga 50		10 m S om bautasten	
42	Bränt ben							0,7	Norra Ljunga 50	20		
43	Metallföremål	Metall	?	oräkneliga				711	Norra Ljunga 50			Tunna plåtfragment i järn, varav de flesta är plana, medan några är bockade. Det finns tio kantbitar, man har tillverkat kanten genom att rulla ihop plåten; kanten är inte rak utan böjer något. Passning mellan ett fåtal delar.
44	Bränt ben							408	Norra Ljunga 66			
45	Keramik	Keramik	1	1	22,3	15,8	6,3	2,2	Norra Ljunga 66			
46	Spatel	Järn	1	1	108,1	12,5	4,7	10,5	Norra Ljunga 66			Eventuellt en spatel. Bladet sitter på en tånge, har egg på båda sidor, är lätt böjt med en rundad avslutning.
47	Slagg			1	59	47	18	45,1	Nydala 89		schakt 2	

Fynd nr	Sakord	Material	Antal ex	Antal fragment	Längd (mm)	Bredd (mm)	Tjocklek (mm)	Vikt (g)	Fornl.	Anl nr	Fyndomst.	Beskrivning
48	Keramik			1	16,8	10,1	5,1	0,8	Nydala 89		schakt 1	
49	Slagg			3	47	38	25	25,3	Nydala 89		hus 1 schakt 1	
50	Tänge	Järn	1		45,3	7,5	5,8	5,2	Nydala 89			Knivtänge? Benfragment blandat med sand och korrosion.
51	Bränd lera			3	34,6	23,1	19,1	25,2	Nydala 89		hus 1 schakt 1	
52	Keramik	Keramik		1	20,6	16,3	6,1	2,5	Nydala 89		hus 1 schakt 1	
53	Bränt ben			4				0,3	Nydala 89			
54	Slagg			10	22	18	16	23,5	Nydala 89		120 m SSV hus 4	
55	Slagg			1	59	32	26	55,0	Nydala 89		hus 1 schakt 1	
56	Slagg								Nydala 89		hus 1 schakt 1	
57	Bränt ben			1				1,1	Näsby 6	101		
58	Bränt ben							997,8	Vallsjö 39			
59	Kam	Horn		17	22,6	10,9	4,3	6,5	Vallsjö 39			Fragment av en eller två hornkammor
60	Skaf	Ben/horn		3	11,2	8,7	6,1	1,4	Vallsjö 39			Ornerat ben- eller hornskaf
61	Kniv	Järn	1		93,9	14,2	4,0	17,9	Vallsjö 39			Kniv av järn
62	Skära	Järn	1		117,7	21,2	5,0	19,9	Vallsjö 39			Skära av järn. Benfragment
63	Sten	Sten	2	6	67	52	28	322	Vallsjö 39			Två glättade ovala stenar
64	Bränt ben							4,0	Visingsö 20	51		
65	Flintflisa	Flinta		1	14,9	10,9	3,2	0,5	Visingsö 20	51		
66	Keramik	Keramik		2	16,0	15,5	8,6	2,6	Visingsö 20	51		Två keramikbitar, m grov magring
67	Bränt ben							1,9	Visingsö 29	196		
68	Malsten	Sten							Visingsö 29	196		Knivnässtor med två platt slipade ytor. Ej tillvaratagen.
69	Bränt ben							3,1	Visingsö 29	Rv 5		
70	Bränd lera	Lera		1	27,0	24,3	18,6	6,2	Visingsö 29	Rv 7		
71	Bränt ben							107,8	Visingsö 29	Rv 9		
72	Bränd flinta	Flinta		2	26,9	20,9	6,8	5,7	Visingsö 29	Rv 9		Bränt flintavslag
73	Harts			3	14,2	10,4	5,0	0,9	Visingsö 29	Rv 9		
74	Bränt ben								Ås 66	1		Förkomna.
75	Hartstätning	Harts		12	36,3	10,2	2,7	3,0	Öggestorp 184		I gravens mitt	En del av en bottenättning av harts till ett kärl med ca 13 cm diam
76	Sölja	Järn	1	2	25,0	16,7	4,6	2,1	Öggestorp 184		I huvudändan	Oval järmsölja.

Fynd nr	Sakord	Material	Antal ex	Antal fragment	Längd (mm)	Bredd (mm)	Tjocklek (mm)	Vikt (g)	Fornl.	Anl nr	Fyndomst.	Beskrivning
77	Kniv	Järn	1	5	249	26,4	7,9	35,8	Öggestorp 184		Något norr om förändan	Kniv:Bladet är 13,1 cm och tången 11,8 cm. Bladet har spetsig avslutning. Fragment av mineraliserat trä bevarat på handtaget.
78	Keramik	Keramik		15	25,0	15,9	7,7	6,7	Öggestorp 184		Något norr om förändan	
79	Bränt ben			3				1,5	Öggestorp 184		I huvudändan	
80	Hartstätning	harts		10	14,5	8,4	5,2	2,0	Öggestorp 184		I fotändan	
81	Bränt ben			1				0,3	Öggestorp 184		I fotändan	
82	Sten	Sten	1		67,7	59,5	49,6	275	Öggestorp 184		I gravens mitt	En slät glättad sten

Osteologisk analys av benmaterial från flera efterundersökta gravar från Jönköpings län på grund av stormen Gudrun.

Av Anna Kloo Andersson, Jönköpings läns museum

Inledning

Det benmaterial som har analyserats här har framkommit på grund av stormen Gudrun som rasade den 8–9 januari 2005. De träd som då föll drog i många fall upp stora rotvältor. När träden hade vuxit i förhistoriska gravar skadades givetvis gravarna. Benmaterialet kommer från just dessa rotvältor och gravar som kom att undersökas och dokumenteras. Gravarna undersöktes sällan i sin helhet utan oftast undersöktes bara rotvältan och området närmast, till dess att man fick fram orörda lager. Benmaterialet ger därför en liten glimt av vad graven innehåller. En fullständig undersökning av gravarna skulle kunna komma att ändra det vi nu vet om hur många individer och vilka arter, liksom köns- och ålderssammansättningen på de som har begravts eller offrats i gravarna.

Vid den osteologiska analysen användes mitt eget referensmaterial av djur och när det gäller människa användes skelett som har hittats vid tidigare arkeologiska undersökningar och nu förvaras på Jönköpings läns museum. Litteratur inom ämnena osteologi och anatomi användes också vid analysen.

Benen tvättades före analysen och samtidigt gjordes noteringar om de var jordiga eller sotiga. Benens volym och vikt mättes liksom det största fragmentet och ett fragment av genomsnittlig storlek. Benen färg och förbränningsgrad noterades likaså för att se hur pass brända de var. Därefter plockades alla identifierbara och bestämningsbara fragment ut och sorterades efter art. Varje art undersöktes därefter var för sig och fragmenten bestämdes till benslag, sida samt om möjligt även ålder och kön.

Åldersbedömning

Vid åldersbedömningen har så många åldersindikatorer som möjligt använts för att ge en så korrekt bedömning som möjligt. Åldersbedömningen på människa har framförallt gjorts utifrån skalltaget samt sammanväxningen mellan epifyserna (ledändarna) och diafysen (benkroppen). Skalltaget består av tre skikt: ett inre och ett yttre kompakt skikt (*tabula interna* respektive *tabula externa*) samt däremellan ett spongiöst skikt (*diploë*). Ju äldre en individ är desto tjockare blir *diploë* på bekostnad av *tabula interna* och *tabula externa* som blir tunnare. Hos ungdomar och äldre individer är det heller inte ovanligt att skalltaget sprängs sönder i *diploë* på grund av värmen (Gejvall 1948:162).

Åldersbedömning på kraniet kan också göras utifrån när suturerna växer samman. Sammanväxningen (synostosen) påbörjas i vuxen ålder vid olika åldersintervall beroende på var i kraniet suturen sitter. Synostosen påbörjas i *tabula interna* och går utåt. När synostosen är helt avslutad kan man oftast inte se var suturen har gått. Det finns dock individuella skillnader i när synostosen påbörjas (Gejvall 1948:161f). Åldersbedömningen på de övriga benen görs utifrån när diafysen och epifyserna växer samman. Detta sker vid cirka 14–21 års ålder vid olika tidpunkter för olika benslag och benändar. Nyckelbenet har dock en broskig ända som förbenas från cirka 20 års ålder och epifyserna på kotorna växer inte fast förrän vid omkring 25 års ålder.

Man kan även bedöma ålder hos en människa utifrån framväxt och slitage av tänderna men dessa metoder används oftast inte på kremerat material. Anledningen är att tandkronorna sprängs sönder av värmen vid kremering och få fragment av tänder hittas därför vid kremeringar. Tandrötter och tänder som ännu inte har växt fram skyddas däremot bättre av det omgivande käkbenet (Gejvall 1948:159). Även rotkanalernas vidd hos vuxna kan användas för att skilja yngre och äldre individer åt eftersom rotkanalen blir smalare med stigande ålder (Gejvall 1948:160).

Andra åldersförändringar så som osteofyter på ryggkotor (små utväxter mellan kotkroppen och epifyserna), mineraliserat brosk och rundade tandrötter som har observerats har noterats och använts i den samlade åldersbedömningen som har gjorts av individen.

När djur har åldersbedömts har det framförallt skett utifrån sammanväxningen mellan diafyser och epifyser. Om det har funnits mineraliserat brosk eller andra åldersförändringar har dessa också använts i den samlade bedömningen av individen.

Könsbedömning

Vid könsbedömningar ska så många könsskiljande drag som möjligt undersökas på skelettet eftersom bedömningen blir säkrare ju fler drag som undersöks. Kremerade ben är oftast mycket fragmentariska och därför kan könsbedömningar oftast bara göras på ett litet antal fragment. De delar man i sådana fall oftast kan studera är ögonhålans övre kant (*margo supraorbitalis*), området över näsroten (*glabella*), en liten knöl (*spina mentalis*) som bildas på insidan av underkäken där de bägge käkhalvorna växer samman samt ledhuvudet på lårbenet (*caput femorii*) och överarmsbenet (*caput humerii*). Hos män är ögonhålans övre kant mer rundad och kraftig än hos kvinnor där den är mer spetsig. Området kring näsroten är mer uppdriven hos män och mer platt hos kvinnor (Gejvall 1948:162). Hos män är knölen på insidan av underkäken mer markerad än hos kvinnor. När det gäller ledhuvudet på lårbenet och överarmsbenet mäter man diametern på dessa. Gränsen mellan vad som är manligt och kvinnligt ligger på 45 mm. Om diametern på ledhuvudet är större än 45 mm är det en man och om den är mindre är det följaktligen en kvinna (Gejvall 1948:162f).

När det gäller könsbedömningen måste man vara medveten om att det alltid finns en viss överlappning mellan manliga och kvinnliga drag. Skelettet minskar dessutom alltid en viss procent i storlek vid kremering vilket kan försvåra könsbedömningar något. Det som gör bedömningarna av kön på kremerade material ännu något mer osäkra är att man sällan hittar fler än ett fragment med könsskiljande drag inom samma anläggning.

Beräkning av antal individer

Antalet individer har beräknats utifrån om det har funnits fler ben än ett av ett visst benslag som det bara finns ett av i kroppen, den så kallade MNI-metoden (Minimal Number of Individuals). Uppenbar storleksskillnad, liksom tydliga ålders- och könsskillnader kan också användas för att beräkna antalet individer i en anläggning.

Resultat

Anderstorp 6

Gravgömma i dö, grav 2

I gravgömmen hittades 0,1 dl ben som väger 21,7 g. Det största fragmentet är 24,2 mm långt och medellängden är 15,1 mm. Benen är huvudsakligen vita men några fragment är ljusgrå. Fragmenten är helt förbrända med några få undantag som är något sämre brända. Benen var något jordiga, dock inte särskilt mycket, före tvätt. Benen kommer från människa (6,8 g) och obestämda fragment (14,9 g) från människa.

Från människa finns det fragment från diafyser, rörbensdiafyser, kotor, epifyser och eventuellt även kraniefragment. Inget av fragmenten har kunnat användas varken för köns- eller åldersbedömning.

De obestämda fragmenten kommer från diafyser, rörben, epifyser och spongiösa ben. Två av dessa fragment skiljer sig något från de övriga. De är inte lika strimmiga som övriga fragment och har heller inte lika mycket så kallade haverska kanaler vilket skulle kunna innebära att de eventuellt kommer från djur. Det mest troliga är nog dock att de kommer från människa.

Mörkfärgning intill häll

Intill hällen hittades 0,7 g ben varav det största är 13,8 mm långt medan medellängden är 8,9 mm. Benen är vita och helt förbrända och var före tvätt lätt jordiga. Benen kommer framförallt från obestämda fragment (0,4 g) men även ett från människa (0,1 g) och ett från djur (0,2 g).

Från människa finns det en rörbensdiafys men den har inte kunnat användas varken för köns- eller åldersbestämning. Från djur har ett fragment av en diafys hittats men det har inte varit möjligt att göra någon artbestämning. Möjligen skulle det fragmentet kunna komma från ett mindre djur.

De obestämda fragmenten utgörs av två diafyser samt ett litet fragment.

Sammanfattning av Anderstorp 6

I Anderstorp 6, grav 2 har 0,1 dl ben hittats som väger 22,4 g. Benen är vita och helt förbrända och var lätt jordiga före tvätt. Benen kommer från framförallt från människa men även ett fragment från djur har hittats. Det finns inget fragment från människa som har kunnat användas varken för köns- eller åldersbedömning. Fragmentet från djur har inte kunnat artbestämmas men det är inte omöjligt att det skulle kunna komma från ett mindre djur. Det finns inget som tyder på att graven innehåller mer än en individ per art.

Barkeryd 49

Grav 1

Grav 1, som ligger 55 m norr om RAÄ 12, innehöll 0,1 dl ben som väger 7,5 g. Det största fragmentet är 26,2 mm långt och medellängden är 13,7 mm. Benen är vita och helt förbrända. Eftersom de var lätt jordiga tvättades de inte utan putsades bara. Benen kommer från människa (4,1 g) och obestämda fragment från människa (3,4 g).

Människobenen består av rörbensdiafyser, diafyser, en tandrot, två fragment förbenade brosk och ett ganska tunt kraniefragment med ganska tunn *diploë*. Det finns inget fragment som kan användas för könsbedömning. De två fragmenten av förbenat brosk tyder på att de kommer från en äldre individ. Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ.

Lösfynd

Dessa ben hittades i en gravhög som lösfynd i ett sorkhål. Denna gravhög har ej undersökts utan benen samlades bara in. De väger 2,5 g och det största fragmentet är 26,6 mm långt och medellängden är 11,1 mm. Benen var lätt jordiga och tvättades därför inte utan putsades bara. Benen kommer från människa.

Benen utgörs av diafyser, rörbensdiafyser, kraniefragment och ett fragment från en epifys. Det har dock inte gått att avgöra om epifysen är fastvuxen eller ej.

Bäckaby 6

Barnakulle

Två fragment som väger 0,5 g och är 4,9 respektive 14,4 mm långa. De är vita och helt förbrända. Benen var mycket lätt jordiga och tvättades därför inte utan putsades bara. Bägge fragmenten kommer från människa och utgörs av en diafys och en rörbensdiafys. Inget av fragmenten har kunnat användas för köns- eller åldersbedömning.

I rotvältan i NNO

I rotvältan i NNO hittades ett fragment som väger 0,6 g och är 18,9 mm långt. Det är vitt och helt förbränt. Fragmentet var mycket lätt jordigt och har bara putsats och inte tvättats. Det är en rörbensdiafys (eventuellt från strålbenet/armbågsbenet eller vadbenet, *radius/ulna/fibula*) och kommer från människa. Det har inte kunnat användas för köns- eller åldersbedömning.

Intill central stor sten. NNO slutningen rotvälta

De fem fragmenten väger 1,8 g och det längsta är 23,0 mm långt medan medellängden är 11,2 mm. Benen är vita och helt förbrända. De var mycket lätt jordiga och har därför bara putsats och inte tvättats. Benen kommer från människa och är en rörbensdiafys och fyra diafys. Inget av fragmenten har kunnat användas för köns- eller åldersbedömning.

Sammanfattning av Bäckaby 6

Inget av fragmenten i de tre fynden har kunnat användas för köns- eller åldersbedömning. Det finns inget som tyder på att de kommer från mer än en individ.

Bäckседа 1

Grav 110

Under lockstenen

I grav 110 på Bäckседа 1 eller Illharjen som gravfältet också kallas, hittades 2 dl brända ben som väger 158,4 g. Det största fragmentet är 41,9 mm långt och medellängden är 17,5 mm. Benen var jordiga före tvättningen och jorden har också färgat av sig på benen och en del av dessa är mörkbruna. De flesta fragmenten är vita och helt förbrända men några är gråblå och således sämre brända. Bland benen hittades ett fragment kol. Benen kommer från människa och av dem har 64,8 g kunnat bestämmas.

De obestämda fragmenten från människa utgörs av diafys, rörbensdiafys, kraniefragment, kotfragment och några mindre fragment av epifyser. De bestämda benen från människa består framförallt av rörbensdiafys varav en del kommer från strålbenen, armbågsbenen eller vadbenen (*radius, ulna* eller *fibula*). De övriga fragmenten kommer från olika delar av kraniet samt en tandrot från en av de permanenta kindtänderna (molarerna). Av kraniefragmenten har ett fragment spruckit i det mellersta skiktet (*diploë*). I sju av fragmenten har sammanväxningen av skallsömmarna inte påbörjats men i två av dessa fragment sker det troligen sent i livet. I ett skalltagsfragment har synostosen påbörjats och i tre stycken pågår de i *diploë*. Detta tyder på att benen kommer från en människa som är vuxen. Det är dock svårt att avgöra exakt hur gammal individen är men troligen har han eller hon varit någonstans i åldern 30–50 år (möjligen 30–40 år). Det finns inget fragment som kan användas för könsbedömning.

Gravgömman

I gravgömman hittades 1,5 dl ben som väger 133,7 g. Det största fragmentet är 44,8 mm långt medan medellängden är 12,0 mm. Benen var jordiga före tvättningen. De flesta fragmenten är vita och således helt förbrända men en hel del fragment är blågrå och inte helt förbrända. Benen kommer från människa och av dem har 44,2 g kunnat bestämmas. Ett fragment av en diafys (0,1 g) har en rödbrun beläggning av korroderat järn.

De obestämda fragmenten från människa är diafys, rörbensdiafys, kraniefragment, skalltaksfragment, kotfragment, mindre bitar av epifyser och tandrötter. De bestämda benen från människa är rörbensdiafys, skalltaksfragment och kraniefragment, delar av över- och underkäken (*maxilla* och *mandibula*) samt tandrötter. Sammanväxningen (synostosen) i de skalltaksfragment som har suturer har inte påbörjats men åtminstone en av dessa suturer är sned. Synostosen påbörjas sent i de sneda suturerna. I ett fragment som troligen kommer från hjässbenen (*parietale*) pågår synostosen i mellanskiktet *diploë*. Suturen mellan hjässbenen växer samman mellan 20-50 års ålder beroende på vilken del av suturen det är. Eftersom det inte är möjligt att avgöra vilken del av suturen som fragmentet kommer från är det heller inte möjligt att närmare åldersbedöma individen. Det mest troliga är dock att det är frågan om en individ som varken tillhör den yngre eller äldre delen av detta åldersintervall. Ett fragment som troligen kommer från ögonbrynsbågen (*margo supraorbitalis*) är rundad och bör därför komma från en man.

Sammanfattning av grav 110

I grav 110 under lockstenen och i gravgömman hittades sammanlagt 3,5 dl ben som väger 292,1 g. Det största fragmentet är 44,8 mm långt. De flesta benen är vita och helt förbrända men en hel del är blågrå och således sämre brända. Alla benen var jordiga före tvättningen. I gravgömman hittades ett fragment av en diafys med en rödbrun beläggning.

Benen under lockstenen och i gravgömman kommer alla från människa och av dessa har 109,0 g kunnat bestämmas. Dessa fragment kommer framförallt från rörbensdiafys, kraniet, käken och tandrötterna. De ben som hittades under lockstenen härrör från en vuxen individ i 30-50-årsåldern eller möjligen i 30-40-årsåldern. Dessa ben har inte kunnat könsbedömas. Benen från gravgömman kommer också från en vuxen individ som var 20-50 år, troligen någonstans i mitten av detta åldersintervall. Ett fragment som troligen kommer från ögonbrynsbågen är rundad och har därför könsbedömts som man.

Benen från gravgömman och de som hittades under lockstenen uppvisar samma förbränningsgrad och de var lika jordiga före tvättningen. Benen från de två fyndkontexterna innehåller var för sig en individ som var vuxen och troligen 30-40 år gammal. Enbart i gravgömman fanns ett fragment som kunde könsbedömas och det har bedömts komma från en man. Detta skulle kunna tyda på att benen från gravgömman och under lockstenen kommer från en och samma individ. Det finns i alla fall inga "övertaliga" ben eller väldigt olika köns- eller åldersbedömningar som motsäger det. Det finns å andra sidan heller inget som hindrar att benen i de två kontexterna kommer från mer än en individ.

Fyrudden, grav 37

I fyrudden grävdes en rotvälta som låg centralt i graven. Ytterligare en rotvälta som låg mer perifert grävdes och jorden sällades. De redovisas här först separat för att därefter sammanfattas. Anledningen till detta är att benen från de två rotvältorna kan härröra från två olika gravgömmor, en centralt belägen och en mer perifert, men det kan även vara så att alla benen kommer från samma individer men har spridits ut i graven vid gravläggningen.

Benen från bägge rotvältorna var jordiga och lätt sotiga innan de tvättades inför analysen. De flesta fragment är vita och helt förbrända men en ganska stor andel är ändå ganska dåligt brända och en del till och med mycket dåligt brända och har i princip bara förkolnat. Många av fragmenten är dessutom ganska stora. Vid kremering förbränns vissa ben snabbare än andra beroende på om de sitter ytligt i kroppen eller

ej samt om de är kompakta eller spongiösa. Om man vid kremering rör runt i bålet tillförs mer syre vilket ökar förbränningen. Ben är mycket sköra när de är varma vilket gör att de lätt går sönder om man rör runt i bålet. Den dåliga förbränningen i flera av benen samt deras storlek gör det troligt att de inte har rakat i bålet, åtminstone inte särskilt mycket.

Den perifera rotvältan

Den mer perifera rotvältan innehåller 12 dl ben som väger 895,9 g. Det största fragmentet är 64,3 mm långt medan medellängden är 24,8 mm. Rotvältan innehåller ben från människa (126,5 g), häst (47,3 g), hund (6,3 g), eventuellt ben från fågel (0,1 g) samt obestämda fragment från nyss nämnda arter (715,7 g).

Benen från människa kommer från diafysen, rörbensdiafysen (bland annat lårbenet), epifysen, kraniefragment, tandrötter samt fragment från fingrarna vilket innebär att de flesta kroppsdelarna finns representerade i materialet. I tre kraniefragment finns suturer och synostosen har inte påbörjats i någon av dem vilket sker i vuxen ålder men vid olika åldrar beroende på var i kraniet de sitter. Det har därför inte varit möjligt att åldersbedöma individen. Det finns inga fragment som kan användas för en könsbedömning av individen. En rörbensdiafys har lite pålagringar av ben (FIGUR 1.) men det har inte varit möjligt att avgöra vad som kan ha orsakat dem. Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ.

Från hästen finns fragment från kraniet, tandrötterna, käkarna, diafyserna, carpal- eller tarsallederna samt hovarna. Det har inte varit möjligt att åldersbedöma individen och det finns inget som tyder på att fragmenten kommer från mer än en individ.

Hundbenen kommer från diafysen, rörbensdiafysen, epifysen och från tassarna. Det har inte varit möjligt att åldersbedöma individen och det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ.

De eventuella fragmenten från fågel utgörs av två diafysen som är mycket tunna. Det har inte varit möjligt att artbestämma individen.

De obestämda fragmenten från den perifera rotvältan består av diafysen, rörbensdiafysen, kraniefragment, epifysen, kotfragment, tandrötter och spongiöst ben från ovan nämnda arter.

FIGUR 1. En rörbensdiafys med extra benpålageringar. Foto: Anna Kloo Andersson.

Den centrala rotvältan

Benen från den centrala rotvältan består av 22,5 dl ben som väger 1 564,1 g. Det största fragmentet är 52,4 mm långt och medellängden är 21,2 mm. Benen kommer från människa (149,3 g), häst (62,8 g), hund (1,3 g), djur av obestämd art (dock häst eller hund, 5,3 g) samt obestämda fragment från nyss nämnda arter (1 345,4 g).

Benen från människa kommer från diafyer, rörbensdiafyer (bland annat strålbenet/armbågsbenet/vadbenet och lårbenet), epifyser, kraniefragment, tandrötter, kotorna, revbenen samt händer och fötter. I en del av kraniefragmenten finns suturer. I ett fragment har synostosen inte påbörjats, i ett pågår den i mellanskiktet (*diploë*) och i ett pågår synostosen i det yttre skiktet (*tabula externa*). Synostosen påbörjas som tidigast vid cirka 30 års ålder och pågår hela livet beroende på var i kraniet suturen sitter. Det har dock inte varit möjligt att avgöra vilka suturerna är men de visar i alla fall att individen var vuxen när han eller hon dog. Några av kraniefragmenten hade ett relativt tunt mellanskikt (*diploë*) vilket skulle kunna tyda på att individen inte var alltför gammal men även detta kan variera beroende på var i kraniet fragmentet kommer ifrån. Det finns inget fragment som har kunnat användas för att könsbedöma individen och det finns inga fragment som tyder på att de kommer från mer än en individ.

Fragmenten från häst kommer från kraniet, käkarna, tandrötterna, rörbensdiafyer, kotorna, tarsallederna och hovarna. Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ och det har inte varit möjligt att åldersbedöma individen.

Benen från hunden utgörs framförallt av tandrötter men även av ett kraniefragment och en epifys. Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ. Epifysen kommer från den nedre delen av skenbenet och har inte vuxit fast vilket innebär att hunden har varit yngre än 1¼ år.

De obestämda fragmenten från den centrala rotvältan utgörs av diafyer, rörbensdiafyer, kraniefragment, epifyser, kotfragment och tandrötter från ovanstående djur.

Sammanfattning av de två rotvältorna

Fyrudden innehåller sammanlagt 33,5 dl brända ben som väger 8 731,3 g. Det är bara människan och hunden i den centrala rotvältan som har kunnat åldersbedömas och inga av individerna har kunnat könsbedömas. Det finns inget som tyder på att de två rotvältorna tillsammans innehåller mer än en individ per art men det går å andra sidan heller inte att utesluta att det rör sig om två olika gravar.

Hultsjö 74

Grav 100

Dessa ben hittade i fyllningen och i sållet.

Benen har en volym av 1,5 dl och väger 152,7 g. Det största fragmentet är 41,3 mm långt och medellängden är 14,9 mm. De är vita och helt förbrända och var jordiga innan de tvättades för analysen. Benen kommer från människa (31,2 g), eventuellt från djur (0,1 g) samt obestämda fragment från människa och eventuellt från djur (121,4 g).

Människobenen består av rörbensdiafyer (bland annat strålben/armbågsben/vadben, *radius/ulna/fibula*), en tandrot samt kraniefragment. Två av kraniefragmenten har sutur men synostosen är inte påbörjad och det har inte varit möjligt att åldersbedöma individen. Det har heller inte varit möjligt att göra någon könsbedömning. Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ.

En diafys kommer eventuellt från ett djur av något slag men det är inte helt omöjligt att det ändå kommer från människa.

Grav 105

De få fragmenten från grav 105 väger 1,0 g. Den största biten är 16,3 mm lång medan medelstorleken enbart är 5,2 mm. De är alla vita och helt förbrända och var så rena att de inte behövde tvättas före analysen. Benen kommer från människa (0,2 g) samt obestämda ben (0,8 g).

Människobenet är en diafys som inte har kunnat användas för köns- eller åldersbedömning.

Grav 114

Benen i grav 114 har en volym av 0,5 dl och väger 34,4 g. Det största fragmentet är 24,9 mm långt och medelstorleken är 11,6 mm. De är vita och helt förbrända och var jordiga innan de tvättades för analysen. Benen kommer från människa (7,1 g) samt obestämda fragment från människa (27,3 g).

Människobenen utgörs av rörbensdiafyser (bland annat från lårbenet, *femur*), en tandrot samt kraniefragment. Kraniefragmenten har tjock *diploë* och tre av dem har suturer där synostosen inte har påbörjats. Det har dock inte varit möjligt att avgöra vilken/vilka suturer fragmenten kommer ifrån men eftersom *diploë* är tjock tyder det på att benen kommer från en vuxen individ. Det finns inget fragment som har kunnat användas för könsbedömning och det finns inget som tyder på att de kommer från mer än en individ.

Grav 116

Rotvälta i östra delen, från lager med sot och kol mot mitten av högen.

Benen har en volym av 0,3 dl och väger 17,9 g. Det största fragmentet är 35,3 mm långt och medellängden är 12,7 mm. De är vita och helt förbrända och var jordiga före tvätt. Benen kommer från människa (6,3 g), eventuellt djur (0,8 g) samt obestämda fragment från människa och eventuellt djur (10,8 g).

Människobenen består av diafyser och rörbensdiafyser. Inget av fragmenten har kunnat användas för köns- eller åldersbedömning. Det finns inget som tyder på att de kommer från mer än en individ.

Bland benen finns tre fragment som eventuellt kommer från ett skulderblad (*scapula*) från ett djur. Det har dock inte helt omöjligt att de ändå kommer från människa. Dessa fragment är något vitare än de övriga fragmenten men de skulle kunna bero på att de har bränt något mer än de andra. Det finns inget som tyder på att de kommer från fler än en individ.

Lösfynd*Lösfynd 1*

Två fragment som väger 0,1 g och är 6,6 mm respektive 9,0 mm långa. De är vita och helt förbrända. De var rena och behövde inte tvättas. De två fragmenten är obestämda men kommer troligen från människa.

Lösfynd 2

Benen i detta lösfynd väger 4,3 g. Det största fragmentet är 23,4 mm långt medan medellängden är 12,5 mm. De är alla vita och helt förbrända. De var rena och behövde inte tvättas före analysen. Benen kommer från människa (3,1 g) och obestämda fragment (1,2 g).

Från människa finns det diafyser, rörbensdiafyser och ett kraniefragment. Kraniefragmentet har sutur men synostosen är inte påbörjad. Det har således inte varit möjligt att avgöra hur gammal individen var när han eller hon dog. Inget av fragmenten har kunnat användas för könsbedömning. Det finns inget som tyder på att de kommer från mer än en individ.

Kärda 71**Grav 2**

På gravfältet Kärda 71 och i rotvälтан i grav 2 hittades 0,1 dl ben som väger 8,9 g. Det största fragmentet är 31,1 mm långt medan medellängden är 12,6 mm. Benen är gråsvarta till vita och de flesta är helt förbrända eller så har de förbränts nästan helt. Före tvätten var de lätt jordiga. Graven innehåller ben från människa (8,2 g) och obestämda fragment från människa (0,7 g). Benen från människa utgörs av diafyser, rörbensdiafyser, ett epifysfragment som är fastvuxen och kraniefragment med mycket *diploë*. Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ.

Eftersom epifysen är fastvuxen tyder det på att benen kommer från en vuxen individ. Ett av kraniefragmenten har en sned sutur som inte har slutits men det sker i dessa suturer sent i livet om de sluts över huvud taget. Eftersom kraniefragmentet hade en ganska tjock *diploë* tyder detta på att benen eventuellt kommer från en äldre individ. Det har dock inte gått att avgöra hur gammal individen har varit när han eller hon dog. Det finns inget fragment som har kunnat användas för könsbedömning och det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ.

Grav 6

Grav 6 på gravfältet Kärda 71 innehåller 0,1 dl ben som väger 9,7 g. Det största fragmentet är 26,5 mm långt och medellängden är 11,5 mm. Benen är gråsvarta till vita och benen är nästan helt eller helt förbrända. De var rena och något kritiga före tvättningen. I graven hittades 6,8 g ben från människa, 0,1 g ben eventuellt från fågel av obestämd art samt 2,8 g obestämda fragment.

Benen från människa utgörs av rörbensdiafys, diafys samt den övre delen av ett finger eller tåben. Epifysen är fastvuxen vilket innebär att individen är äldre än 14–20 år om fragmentet kommer från en hand och äldre än 12–22 år om fragmentet kommer från foten. Utifrån fragmentets utseende är det något mer troligt att det kommer från handen. Det finns inget fragment som kan användas för könsbedömning. En rörbensdiafys hade delvis en rödbrun beläggning vilket visar att fragmentet har legat jämte ett järnhaltigt föremål.

Det finns två fragment som eventuellt kommer från fågel men det har inte varit möjligt att artbestämma benen.

Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ per art.

Grav 8

I grav 8 på gravfältet Kärda 71 hittades fyra fragment brända ben centralt i rotvältan. Benen väger tillsammans 1,4 g. Det största fragmentet är 16,6 mm långt medan medellängden är 12,5 mm. Benen är vita och helt förbrända. Innan de tvättades var de mycket lätt jordiga och lätt sotiga. Benen kommer från människa och utgörs av kraniefragment med tjock *diploë*. Detta tyder på att benen kommer från en äldre individ. Inget fragment har kunnat användas för könsbedömning och det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ.

Kärda 93

Hög i N kanten av grustäkt

Från gravfyllning

Detta fynd innehåller två fragment som väger 0,6 g. Det ena är 9,4 mm långt medan det andra är 15,9 mm. Bägge fragmenten är vita och helt förbrända. De var lättjordiga och putsades därför istället för att tvättas. Båda fragmenten är diafys från människa.

Utrasad grav i sandtäkt från såll

Fyndet innehåller 2,5 g ben och det längsta är 20,4 mm långt medan medellängden är 12,0 mm. De är vita och helt förbrända och var lätt jordiga och putsades därför. Fyndet innehåller människa (1,0 g) samt obestämda fragment från människa (1,5 g).

Människobenen består av diafys och ett kraniefragment som har spruckit i *diploë*. Det skulle kunna tyda på att benen eventuellt kommer från en individ som är i ungdomsåren eller från äldre individ. Inget fragment har kunnat användas för könsbedömning.

Lager 7, grav vid grustäkt

Fyndet innehåller 0,5 dl ben som väger 29,4 g. Det största fragmentet är 30,8 mm långt och medellängden är 12,5 mm. De flesta fragment är vita och helt förbrända men det finns en del fragment som är mörkgrå till svart och således något sämre brända. Alla benen var lätt jordiga och sotiga samt putsades istället för att tvättas. Benen kommer från människa (14,4 g) samt obestämda fragment från människa (15,0 g).

Människobenen består av diafyser, rörbensdiafyser, epifyser, tandrötter och kraniefragment. Epifyserna är fastvuxna i de fall det är möjligt att studera varför det är troligt att benen kommer från en vuxen individ. Ett kraniefragment har delvis spruckit i *diploë* och har en sutur där synostosen inte är påbörjad. Det finns inget fragment som har kunnat användas för könsbedömning.

Sammanfattning av Kärda 93

Den undersökta graven på Kärda 93 innehåller drygt 0,5 dl ben som väger 32,5 g. Det längsta är 30,8 mm långt medan medellängden är 12,5 mm. De flesta benen är vita och helt förbrända men det finns även en del som är mörkgrå till svarta och således något sämre brända. Fynden innehåller ben från människa (16,0 g) samt obestämda fragment från människa (16,5 g). Benen från människa kommer från en individ som eventuellt skulle kunna vara i ungdomsåren eller en äldre individ. Inget fragment har kunnat användas för könsbedömning. Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ.

Kärda 95**Grav vid täkt**

Fyndet består av ett ben som är 12,8 mm långt och väger 0,3 g. Det är vitt och helt förbränt. Fragmentet var lätt jordigt och har bara putsats. Det är en diafys från människa men den har inte kunnat användas varken för köns- eller åldersbedömning.

Grav mitt på gravfältet

Sand har tidigare rasat ned från rotvältan och täckt graven väl så år 2005 täcktes rotvältan bara till mer. År 2006 plockade Jenny Ameziane och jag bara de ben som vi såg i ytan på graven. Inga andra åtgärder gjordes då. De ben som har plockats från graven tidigare undersökts ganska hastigt och finns rapporterade i Ameziane: *Avtryck efter Gudrun*. JLM 2006:76.

De ben som analyseras här plockades i ytan vid rotvältan under 2007. Benen har en volym av 0,1 dl och väger 4,8 g. Det största fragmentet är 19,1 mm långt och medellängden är 11,5 mm. De flesta benen är vita och helt förbrända men några är mörkgrå och således något sämre brända. De var lätt jordiga och sotiga och har bara putsats rena. Benen kommer från människa (0,9 g) samt obestämda fragment (3,9 g).

Människobenen består av diafyser och inget av dem har kunnat användas för köns- eller åldersbedömning. Det finns inget bland dessa få fragment som tyder på att de kommer från mer än en individ.

Norra Ljunga 50**A104***Sydväst om anl. 35, i rotfälla vid besiktning*

Benen väger 0,7 g och utgörs av tre fragment. Det största är 13,7 mm lång medan medelstorleken är 11,5 mm. Benen är vita och helt förbrända. Benen var mycket lätt jordiga och putsades därför istället för att tvättas före analysen.

Alla tre fragmenten kommer från människa och består av en rörbensdiafys och två diafyser. Inget av fragmenten har kunnat användas varken för köns- eller åldersbedömning. Det finns inget som tyder på att de härrör från mer än en individ.

Rotvälta väster om grav 35

Benen från denna rotvälta väger 2,2 g. Det största är 34,1 mm långt och medellängden är 11,0 mm. Benen är vita och helt förbrända. De var mycket lätt jordiga och tvättades därför inte utan putsades bara lätt. Benen kommer från människa (1,6 g) och obestämda fragment från människa (0,6 g).

Människobenen utgörs av tre diafyser samt ett fragment från lårbenet (*femur*). De kan inte användas varken för köns- eller åldersbedömning.

Rotvälta vid grav 35

Rotvältan innehöll 0,1 dl ben som väger 5,0 g. Det största fragmentet är 30,2 mm långt och medellängden är 13,0 mm. Benen är vita och helt förbrända och var jordiga men de tvättades inte utan putsades bara rena. Benen kommer från människa (4,3 g) och djur av obestämd art (0,1 g) samt obestämda fragment från människa och djur (0,6 g).

Benen från människa utgörs av diafyser och kraniefragment. Två av kraniefragmenten har spruckit i mellanskiktet (*diploë*) och har tjock *diploë*. I ett av fragmenten håller suturen på att slutas externt. Detta tyder på att benen kommer från en vuxen individ som troligtvis är äldre. Det finns inga fragment som har kunnat användas för könsbedömning. Det finns inget som tyder på att benet kommer från mer än en individ.

Diafyserna som kommer från ett djur har inte kunnat artbestämmas.

Sammanfattning A104

I A104 finns 7,9 g ben från människa (6,6 g) och ett fragment från djur av obestämd art (0,1 g) samt obestämda fragment (1,2 g) från främst människa men troligen även djur. Det största fragmentet är 34,1 mm långt medan medellängden är 11,8 mm. Alla benen är vita och helt förbrända samt var innan rengöring lätt jordiga. Människobenen har inte kunnat köns- eller åldersbedömas. Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ per art.

Rotvälta 10 m söder om bautasten

De två fragmenten väger tillsammans 0,3 g och är 7,9 respektive 16,8 mm långa. Bägge är vita och helt förbrända. De var mycket lätt jordiga och tvättades ej utan putsades bara.

De två fragmenten är diafyser från människa och de har inte kunnat användas för köns- eller åldersbedömning.

Grav 20, grav i diket, centralt

Grav 20 innehöll ett ben som väger 0,7 g och är 17,5 mm långt. Det är vitt och helt förbränt. Benet var jordig men tvättades inte utan putsades. Benen är en bit av en rörbensdiafys från människa. Det har inte kunnat användas för köns- eller åldersbedömning.

Norra Ljunga 66

I Norra Ljunga 66 hittades 408 g brända ben som har en volym av 6,5 dl. Det största fragmentet är 48,8 mm långt och medellängden är 18,4 mm. Benen är vita och helt förbrända med undantag för något enstaka fragment som är blågrått och således sämre bränt. Innan benen tvättades var de mycket jordiga. Benen kommer från människa (187,2 g), eventuellt djur (0,9 g) samt obestämda fragment (219,9 g) från

FIGUR 2. Tand som eventuellt är nedsliten och med ett möjligt kariesangrepp. Foto: Anna Kloo Andersson.

framförallt människa men eventuellt också djur. Det finns inget i materialet som tyder på att de kommer från mer än en individ per art.

Fragmenten från människa utgörs av diafyser, rörbensdiafyser, revbensdiafyser, kraniefragment, phalanger, tandrötter, kotfragment och fragment från underkäken vilket innebär att de flesta kroppsdelar finns representerade. I materialet finns en distal epifys från överarmsbenet (humerus) som är fastvuxen vilket innebär att individen var äldre än 16,5-18 år när han/hon dog. I en del av skalltaksfragmenten har sammanväxningen (synostosen) i suturerna inte påbörjats men det sker från cirka 30 års ålder och uppåt beroende på var i kraniet suturen sitter. Det finns även individuella skillnader när suturerna sluts. I några skalltaksfragment har synostosen påbörjats i det inre kompakta skiktet i skalltaget (tabula interna) och där är suturen inte synlig på insidan av kraniet. I några fragment pågår synostosen i skalltakets mellersta skikt (diploë) men synostosen har inte kunnat observeras i det yttre kompakta skiktet (tabula externa) i något fragment. Detta tyder på att individen åtminstone var 30 år gammal när han/hon dog och det är inte helt omöjligt att han/hon var någonstans kring 40–50 år men det är svårt att säga säkert. Några av fragmenten från skalltaget har spruckit i diploë vilket oftast sker antingen i ungdomsåren eller om man är gammal (Gejvall 1948:162). Det skulle i så fall tyda på att benen kommer från en individ som var något äldre. Tänderna spricker vid kremering så det brukar bara vara tandrötterna som finns kvar oskadade vilket också är fallet här. Det finns dock en tand som eventuellt är nedsliten (FIGUR 2) och inte spjälkad av värmen men det är svårt att säga säkert. Även detta tyder på att det kan vara en äldre individ. I den nyss nämnda tanden finns även en hålighet i tuggytan som verkar vara ett kariesangrepp. Det finns inga fragment som kan användas för att könsbedöma den gravlagda.

Tre fragment från graven, två rörbensdiafyser och ett fragment som troligen kommer från skalltaget, har spår av korroderat järn vilket innebär att ett järnhaltigt föremål har legat jämte dessa benbitar.

I materialet finns två fragment med slitspår (FIGUR 3 OCH 4). Dessa har uppkommit när ben har ledat mot ben utan något mellanliggande brosk vilket kan bero på att brosket i leden har försvunnit. Det kan också uppstå om ett ben går ur led (luxation) eller vid ett benbrott om benet inte fixeras i sitt ursprungliga läge och det istället bildas en så kallad pseudoled. Om ben ledar mot ben utan ett skyddande lager brosk mellan kan en elfbensliknande, blankpolerad yta uppstå, det vill säga eburnation, men det har inte skett i dessa två fall.

I benmaterialet finns fragment av sex diafyser, varav två troligen är rörbensdiafyser, som inte har varit möjliga att artbestämma. Det är inte helt omöjligt att de kommer från människa men de kan även härröra

FIGUR 3. Fragment med tydliga spår av slitspår. Foto: Anna Kloo Andersson.

FIGUR 4. Ytterligare ett fragment med slitspår. Foto: Anna Kloo Andersson.

från djur. Benbitarna är inte särskilt stora och det är därför inte helt omöjligt att de eventuellt kommer från ett mindre djur såsom en liten hund eller ett djur av något mindre storlek.

De obestämda fragmenten består av diafyser, rörbensdiafyser, kraniefragment, kotfragment och spongiösa fragment från framförallt människa men även något fragment som eventuellt kommer från djur.

Nydala 89

I Nydala 89 hittades 4 fragment brända ben som tillsammans väger 0,3 g. Det största är 9,9 mm lång och medellängden är 7,9 mm. Benen är vita och helt förbrända. Troligen kommer fragmenten från människa men eftersom de är så små är det svårt att säga med säkerhet.

Näsby 6

Fyndet innehåller ett bränt ben som är helt förbränt. Det väger 1,1 g och är 19,2 mm långt. Det var lätt jordigt och har bara putsats rent. Benet är en rörbensdiafys från människa men har inte kunnat användas för köns- eller åldersbedömning.

Vallsjö 39

I Vallsjö 39 hittades 997,8 g brända ben som har en volym av 12,5 dl. Det största fragmentet är 47,9 mm långt och medellängden är 13,5 mm. Benen är vita och helt förbrända förutom några enstaka fragment som är ljusgråblå och något sämre brända. Innan benen tvättades var de lätt jordiga och sandiga, dock inte sotiga. En del fragment var exceptionellt vita. Det beror troligen på att en del av dem var skalltaksfragment som sitter ytligt i kroppen och därför snabbare blir helt förbrända. En del av dessa fragment var rörbensdiafyser men att de är så väl förbrända beror troligen på att man har rört om i bälet för att tillföra syre och få en så bra förbränning som möjligt.

De brända benen kommer från människa (283,6 g) och utgörs av diafyser, rörbensdiafyser, kotfragment (bland annat tandutskottet på den första halskotan), epifyser, revbensdiafyser, skalltaksfragment och kraniefragment, underkäken, en tandrot samt phalanger. En rörbensdiafys från människa har vid ett tidigare tillfälle plockats ut för ¹⁴C-datering.

Bland skalltaksfragmenten finns en del fragment med suturer. Hos en del av fragmenten pågår sammanväxningen (synostosen) i det mellersta skiktet (*diploë*) men i de flesta fragmenten har synostosen inte påbörjats ens i det inre skiktet (*tabula interna*). I de flesta fragmentet är *diploë* av medeltjocklek. Sammanväxningen i suturerna påbörjas från cirka 30 års ålder och uppåt beroende på var i kraniet suturen sitter. Det tyder på att benen kommer från en individ som kanske var omkring 40-50 år när han eller hon avled. På ett av fragmenten från underkäken kan man se några alveoler, det vill säga hålor där tänderna sitter. Det verkar som om alveolen för den tredje molaren, visdomstandan, eventuellt har tappats före döden och att alveolen eventuellt har börjat växa ihop. På de fragment av ledändar (epifyser) som finns är det inte möjligt att avgöra om de har vuxit samman med diafysen eller ej.

En av epifyserna kommer eventuellt från ledhuvudet på lårbenet eller överarmen (*caput femori* eller *caput humeri*) men det är mycket osäkert. Om så skulle vara fallet har den en diameter på cirka 40,7 mm vilket i så fall tyder på att fragmentet kommer från en kvinna. Två kraniefragment kommer från vardera sidan av ögonbrynsbågarna (*margo supraorbitalis*). De är bågige lite kraftigare och rundade vilket tyder på att de kommer från en man. Eftersom det är mycket tveksamt om den nyss nämnda epifysen är fragment från ett ledhuvud är de två fragmenten från ögonbrynsbågen betydligt bättre att använda för könsbedömning av den gravlagda vilket gör att tolkningen av benen blir att de kommer från en man.

Bland människoben hittades 27 fragment med en sammanlagd vikt av 13,7 g som hade en rödbrun beläggning av korroderat järn. Dessa fragment utgjordes av diafyser, rörbensdiafyser (varav en kommer från strålbenet, armbågsbenet eller vadbenet, *radius*, *ulna* eller *fibula*) samt skalltaksfragment.

De obestämda fragmenten från människa utgjordes av diafyser, rörbensdiafyser, kraniefragment, kotfragment och enstaka epifyser.

Bland benen hittades också 20 fragment av ben och horn som var bearbetade och en del även dekorerade. Dessa föremål vägde sammanlagt 7,9 g.

Visingsö 20

Rotvälta 2

Rotvältan innehåller 4,0 g ben varav det största är 20,4 mm långt och medellängden 12,0 mm. Benen är vita och helt förbrända. De var lätt jordiga och putsades lätt. Benen kommer från människa (2,5 g) och obestämda fragment från människa (1,5 g).

Människoben består av diafyser och rörbensdiafyser. Inget av fragmenten har kunat användas för köns- eller åldersbedömning.

Visingsö 29

Grav 196

Rotvälta 4

Fyndet består av 1,9 g ben varav det största är 13,9 mm långt och medellängden 8,8 mm. Benen är vita och helt förbrända. De var så rena att de varken behövde tvättas eller putsas. Fyndet består av människoben (1,2 g) och obestämda fragment av människa (0,7 g).

Människobenen utgörs av diafyser och rörbensdiafyser. Inget av fragmenten har kunnat användas för köns- eller åldersbedömning. Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ.

Rotvälta 5, 3 m SV om grav 196

Fyndet innehåller 3,1 g brända ben där det största är 12,1 mm långt och medellängden är 7,2 mm. Benen är vita och helt förbrända. De var så rena att de varken behövde tvättas eller putsas. Benen kommer från människa (1,0 g) och obestämda fragment (2,1 g).

Människobenen är diafyser men ingen av dem har kunnat användas för köns- eller åldersbedömning. Inget tyder på att benen kommer från mer än en individ.

Rotvälta 9, 1,5 m NNV om grav 212

Rotvältan innehåller 1,2 dl ben som väger 107,8 g. Det största fragmentet är 40,5 mm långt medan medellängden är 15,0 mm. Benen är vita och helt förbrända. De var så rena att de varken behövde tvättas eller putsas. Benen kommer från människa (20,0 g) och obestämda fragment av människa (87,8 g).

Människobenen utgörs av diafyser, rörbensdiafyser (bland annat från lårbenet, *femur*) och kraniefragment. Kraniefragmenten har en tjock *diploë* och ett av dem har en sutur där synostosen troligen är påbörjad internt. Det är således benen från en vuxen individ som har hittats i rotvälta 9. Att *diploë* är tjockt tyder på att det eventuellt är en äldre individ. Eftersom det inte har varit möjligt att bedöma vilken av suturerna som fragmentet kommer ifrån går det inte att åldersbedöma individen mer än att han eller hon har varit äldre än 30 år. Inget av fragmenten har kunnat användas för könsbedömning. Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ.

Öggestorp 184

I Öggestorp 184 hittades två fynd (F5 och F7) ben men det är bara tre respektive ett fragment och de väger sammanlagt 1,8 g. Det största fragmentet är 20,9 mm långt medan medellängden är 15,1 mm. Benen är vita och helt förbrända. Före tvätten var de lätt jordiga. Ett av fragmenten från F5 kom från människa. De andra två fragmenten är av obestämd art men ett av dem är eventuellt ett kraniefragment från människa med sutur som inte är sluten. Fragmentet i F7 har inte kunnat artbestämmas.

Litteratur:

Gejvall, N-G. 1948. II. Antropologisk del. I: Sahlström, K. E. & Gejvall, N-G. Gravfältet på Kyrkbacken i Horns socken, Västergöland. KVHAA 60:2. Wahlström & Widstrand. Stockholm.

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Uppsala 2008-02-01

Leif Häggström
Jönköpings läns museum
Box 2133
550 02 JÖNKÖPING

Resultat av ^{14}C datering harts och brända ben från Sverige.

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns, det tvättade och intorkade materialet surgjort till pH 4, till CO_2 -gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytiskreaktion.

I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

Förbehandling av brända ben:

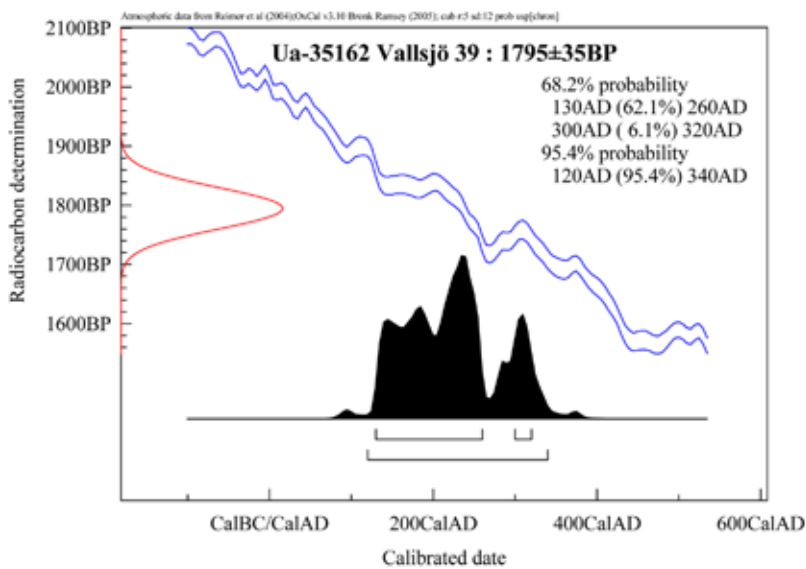
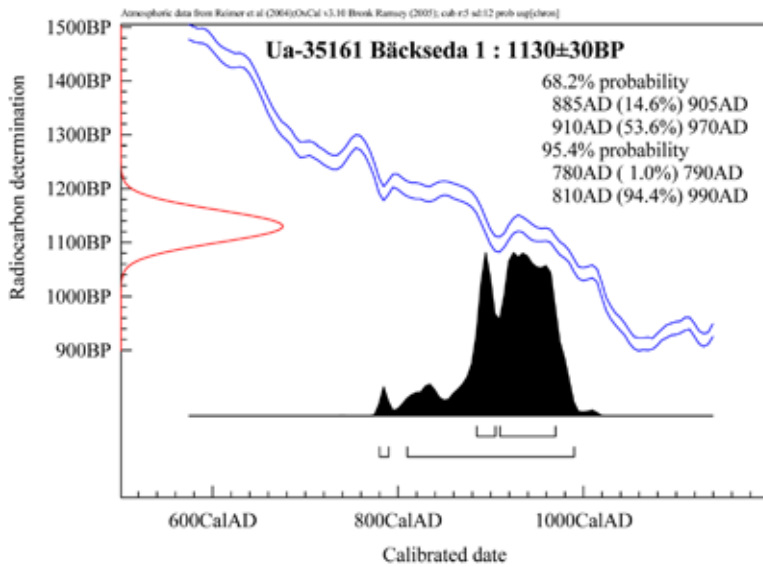
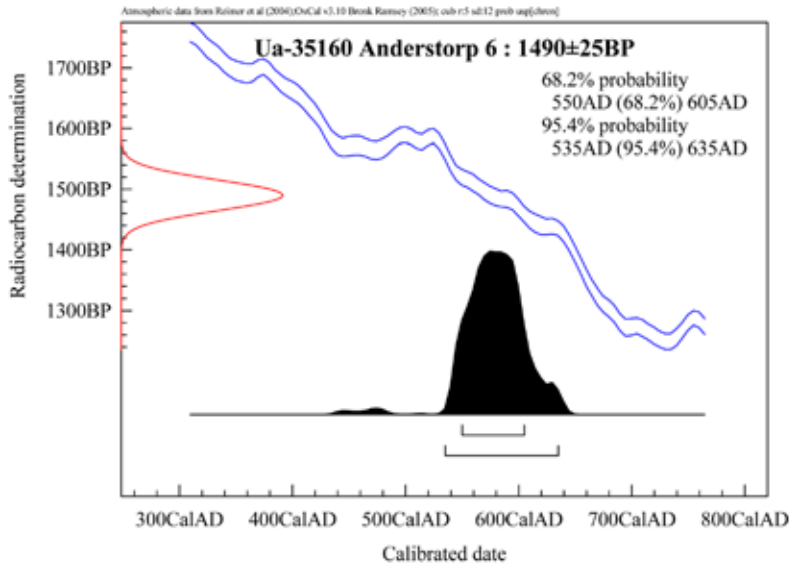
1. 1,5 % NaOCl tillsatt till det rengjorda och krossade benprovet och blandningen fick stå i rumstemperatur i 48 timmar.
2. Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten.
3. 1M HAc tillsatt till provet och blandningen i rumstemperatur i 24 timmar.
4. Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten och intorkat.
5. Lakning med 6 M HCl och den erhållna CO_2 -gasen grafiteras därefter Fe-katalytiskt före acceleratormätningen av ^{14}C -innehållet.

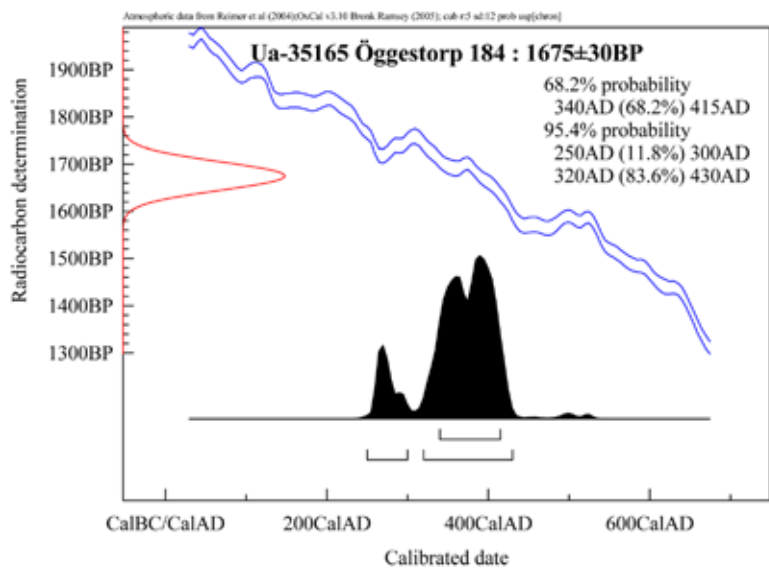
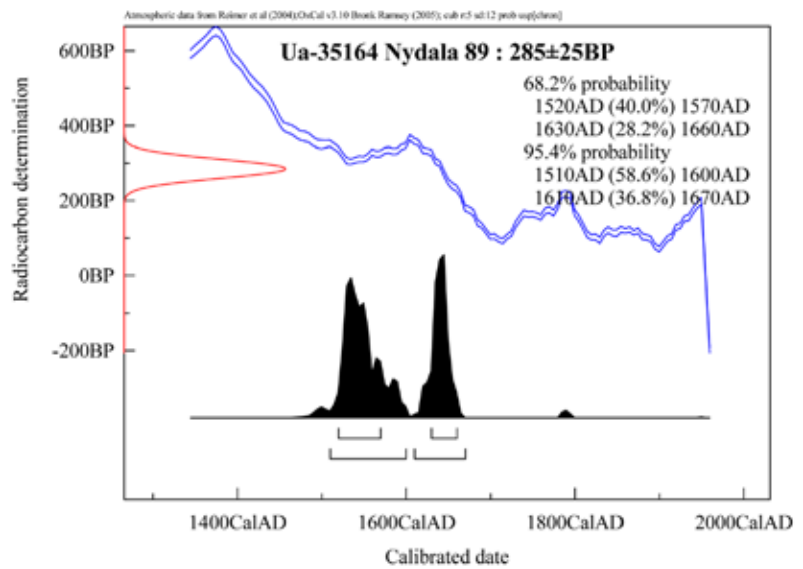
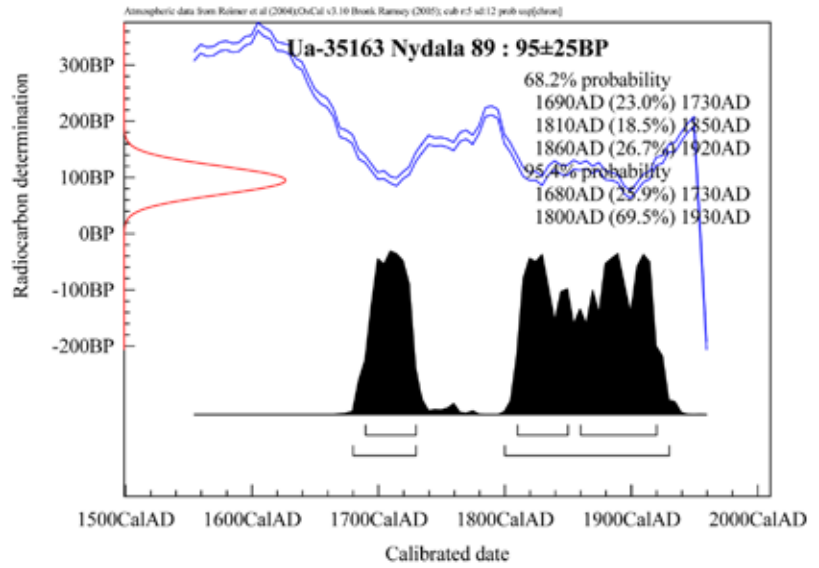
RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}$ ‰ PDB	^{14}C ålder BP
Ua-35160	Anderstorp RAÄ 6:2	-26,4	1 490 ± 25
Ua-35161	Bäckседа RAÄ 1, treudd	-20,5	1 130 ± 30
Ua-35162	Vallsjö RAÄ 39, sekundärgrav	-21,8	1 795 ± 35
Ua-35163	Nydala RAÄ 89, hus 1, schakt 1	-25,8	95 ± 25
Ua-35164	Nydala RAÄ 89, fynd 8, järnframställningsplats	-26,4	285 ± 25
Ua-35165	Öggestorp sn, Rommelsjö nyupptäckt stensättning	-28,3	1 675 ± 30

Med vänlig hälsning

Göran Possnert/Maud Söderman

I januari 2005 rasade en vidunderlig storm över södra Sverige. Gudrun kom yrvädet att kallas och hon gjorde stor skada där hon drog fram. Många i södra Sverige var utan ström och telefon under korta eller längre perioder. Osannolikt mycket skog slogs till marken. Även kulturlandskapet skadades allvarligt av vindarna. Mängder av de träd som slets ner stod på fornlämningar. Det finns gott om såväl kända som okända fornlämningar i våra skogar. Redan under sensommaren samma år påbörjade Jönköpings läns museum skadeinventeringar och efterundersökningar av skadade fornlämningar i länet. Arbetet fortsatte de följande åren. I denna rapport presenteras resultaten av 2007 års efterundersökningar, etapp III och IV. Även de tidigare årens efterundersökningar summeras.